

**Een seer schoon troostelick Boeck vande sware, langh-
duerige veruolghinghe der heylicher Christelicker Kercke:
daerbeneuen van de oorsaken der veruolghinghe : Item een
vermaninghe tot gedult ende bestendicheyt, midtsgaders een
verhalinge der wrake ende straffe Gods teghen de veruolgers.**

<https://hdl.handle.net/1874/456823>

Een seer schoon troostelick

Boeck / vande sware langh-duerige veruol-
ghinghe der hepliger Christelicker Kercke: daer beneuen
van de oorzaken der veruolghinghe: Item een vermaninghe tot gedult
ende bestendicheyt / midtsgaders een verhalinge der wrake ende
straffe Gods / teghen de veruolgers. Beschreuen door
Heinrychum Bullingerum. Dienaer der Kerc-
ken tot Zurich.

Ende nu eerstelick om der grooter nutticheyts wille / wt den Hoorchduptschen
in onse Nederduptsche sprake ouergheset.

Dese beschrijvinge begriipt alle veruolginge der hepl-
liger Christelicker Kercke / vander gheboorte onses Heeren Jesu
Christiaen / tot dese onse ghenaelicke ende jammerlicke laetste tijden. Ende
is daerom sonderlinghe nut ende nootwendich te lesen.

Matth. 17. vers 5.
Dese is mijn wel lieue Sone, inden welcken ick mijn welbe-
haghen ghenomen hebbe, hoort hem.

Ghedrukt inde Vermaerde Coopstadt
Worpdrecht / by Jan Canin. 1582.

Met Gratie ende Preuilegie voor 6. Iaren.

Tot den Christelicken Leser.

Elbeminde Broeders ende Susters inden

Heere / Dewyle wy daghelick met verscheiden exempelen be-
 uinden / dat God almachtich van wegen zijnder gerechticheyt
 ende Aderlicke liefde / zijn Christelike Kercke onser bedruc-
 ter Nederlanden (so wel om hare son den te tuchtigen / als ooc
 de volckandicheydt des waren gheloofts te beproeuen) op me-
 gherley wise besoeckt: So hebbe ick sonderlinge nootwen-
 dich ende tot opbouwinghe der Kercken Christi profijtelick
 gheacht / dit seer troostelick Boeck des getrouwen Kerckendienaers Henrichi
 Bullingeri / vander veruolginge der h. Christeliker Kercke in Hocheduytscher
 ende Latijnscher sprake boormaels beschreuen / nu ten laetsten op het aldereenu-
 dichste na mijn seer cleene gaue door die ghenade Gods / in onsen Nederduytschen
 ouer te setten / op dat alle bedruckte Christenen / die seer jammerlick wt haren goe-
 deren om der bekentenisse des h. Euangelij in Wallinckschap verdruuen zijn /
 een ghewisse troost ende verquickinghe door hare bedroefde herten hier wt mogen
 scheppen. Want dit Boeck is niet alleene dien profijtelick ende nut / die tegenwoor-
 dich den cruyce ende ellendicheyt om der waerheys wille onderworpe zijn: Maer
 het behoort oock allen Christghelouighen / die den Heere van herten vreesen / een
 bysonder boozbeelt en Christelike waerschouwinghe te wesen / om hare schouder
 van gelijcken na den wille Gods totten cruyce goetwillichlick te bereyden. Ende
 op dat wy ons dan inden tijt des cruyces niet te seer en souden argeren noch bouen
 maten bedroeuken. So ist hoerlick van nooden / dat wy tot onser vertroostinge met
 aendacht des herten dit hoerlick bedencken / dat de ewige God zijn Christelike
 Kercke in dese laetste genaerlicke tijden / om de menichuldicheydt haerder sonden
 (tot haren besse) niet alleene is tuchtigende: dan dat hy oock desgelijck zijne wtuer-
 cozen heyligen om haerder ouertredingen wille / handen beginne met allerley cruy-
 ce ende veruolgingen gecastijt heeft. Hieruan hebben wy veelberley exempelen al-
 lesins inde h. Schrifture: Noornamelick by den h. Propheet David / de welcke
 om zijnder sonden wille ghetuchticht zijnde / Gode zijn eere geeft / en van gantscher
 herten aldus spreekt: Het is my lief O Heere dat ghy my verootmoedicht hebt / op
 dat ick mach leeren uwe Wetten / want doe ick v mijne sonden wilde berouwen /
 versmachteden my mijne gebeenten door mijn dagelick huylen. Want uwe handt
 was dach ende nacht swaer op my / dat mijn sap verdroochde / als het inden somer
 droze woort. Daerom bekenne ick v mijne sonden / ende en verberge myne misdaet
 niet / ick sprack: Ick wil den Heere myne ouertredingen belijden / doe vergaest ghy
 my de misdaet mijnder sonden. Daerom sullen v bidden alle heyligen ter rechter
 tijt. Desgelijck vide de h. Propheet Daniel (in Babylonien geuange zijnde) tot
 God om vergeuinge zijnder sonden / en spreekt: Wy hebben gesondicht O Heere /
 wy hebben onrecht gedaen / wy zijn van uwe Gheboden ende wetten afghetreden.
 Wy en hebben uwe knechten de Propheeten niet gehoort / die in uwen Name onse
 Coningen / Vorsten / Aderen / ende allen volcke inden lande predickten. Aenge-
 gen wy nu wt dese boozgemelde getupgenissen der h. Schrifture oogen schijnlick
 bemerken / dat God zijn heylige Propheeten en wtuercozen vonden van weghen
 haerder sonden / met belerley cruyce en droefdinge getuchticht heeft. Wat hebbe wy
 arme elendige sondaers / (die by hen geen sins te vergheijcken zijn) van van Gode
 te verwachten: wy (segge ick) die al sulcken onwt spekelicken weldaet en genade
 bouen alle andere nagebuurighen landen ende steden vanden Heere (sonder eenighe
 mensche-

psa. 119.7
psal. 32.3.

Dan. 9.5

Voorreden.

menschelijke hope) hebbe ontfangen dat wy niet alleene sot den grouwelickē last des valsche Godsdiens en aller Afgoderie (in welcken wy seer iammerlic geuagen laghen) verloft zijn: maer dat wy totter ware erkenenisse Jesu Christi onses Salichmakers (tratz alle byanden der waerheyt/ die ons schier r'onder ghebruyct hadden) dooz de vercondinghe des Euangelij gebruyct zijn/ ende tot noch toe genadelick van God behouden werden. Woor welcke ouer groote genade/ wy (ey-lacen) so ondankbaer geworden zijn/ dat wy by na alle hooge ende nederigen/ van wat staet wy zijn/ van onsen eersten huer der Godsalicheyt so wylt veruueemt zijn/ dat wy hoe langer hoe meer in allerley ongherechticheyt ende sonden ons noch dagelick grouwelick dooz den Heere verlopen. Waerom God de Hemelsche Ader na zijn Aderlicke tiefde noot sakelick gedrongen woort/ om ons also met zijn roede te straffen/ op dat wy na het exempel der heyligen Gods met een warachtich berou ende leedtsen onser menichuuldige sonden/ ons van gantscher herten wederom tot hem sonden bekeeren/ ende ewighlick leuen. Welcke caltjdinge/ so verre wy die van zijn Aderlicke hant met Christelicker gedult opnemen/ ende onse grouwelicke sonden ende ouertredingen dooz zijne hooge Aderlicke bescheyen/ ende hem booztaen in heylicheyt ende gerechticheyt dooz zijn genade begeeren te dienen: sonder twijfel alle onse sonden ende ouertredingen sal hy niet meer gedencken/ maer de selue gantschelick van ons dooz zijn groote vermherticheyt wechnemen. Gelijck den

Psal. 103. **W** Propheet Dauid segt: hy handelt niet met ons na onse sonden/ ende en bergel-
det oock niet onse misdadere/ want so hooge den Hemel is bouen der Aerden/ laet hy
zijne genade geweldich zijn ouer hen die hem vreesen. Daerentegen sal hy ooc ouer
den moertwilligen onboetueerbigē sondarē/ (die hen geensins en willen bekeeren)
zijnen grimmigen toren wtgieten/ en also straffen/ gelijck wijs hy de kinderē Is-
raels/ zijn eygen volc/ met de plagen Lea. 26. ende Deut. 28. Cap. beschreuen/ om
haerder onboetueerlicheyts wille ghestraff heest.

Mat. 29. **W** oozder besoecht oock God zijne Christenen/ om dooz het cruyce de volstandi-
cheyt haeres Christelicken geloofs te beproeue/ ende het selue tot zijnder eere ende
Dut. 28. haerder salicheyt/ der werelt bekent te maken. Hiervan hebben wy een boornemē-
lick exempel inden **W** Propheete Job/ welckers verdraechsaemheyt woort alle Christi-
enen tot een heerlic exempel des lijdens ende lancmoedicheyts dooz ooge gestelt.

Job. 5. 21 **E**n tot sulckē gedult vermaent de **W** Apostel Petrus allen geloouigē seer vroolick
I. pe. 4. 12 **E**n tot sulckē gedult vermaent de **W** Apostel Petrus allen geloouigē seer vroolick
lick/ en spreckt: Ieue laet het b niet breeude zijn/ als ghy dooz het byer verfocht
woort/ tot uwer beproeuinge/ als of v wat breeuēts gheschiedde: maer verheughe
daer in/ dat ghy des lijdens Christi deelachtich zijt/ op dat ghy inde openbaringhe
zijnder heerlicheyt menicht verbliden ende verheugen. Christus heeft oock gele-
den (segt hy) en ons een exempel nagelaten/ op dat wy zijne voetschappen soude na-
I. pe. 2. 22 volgē. Die geen sonde gedaen heeft/ noch daer is geē bebroch in zijne mont genom-
den. Het welcke Christus Iesus onse Salichmaker noch wtzuckelicker van zijn
Mat. 10. eygen exempel beginnende/ zijne lieue Apostelen ende allen gheloouighen booz een
16. 24. vasten regel ende seker gedachtenisse heeft nagelaten/ als hy spreckt: So yemant
my wil nauolgen/ die versake hem seluen/ en neme zijn cruyce dagelick/ op hem ende
volghe my na. Want so wie zijn leuen sal verliesen om mijnen wille/ die sal het bin-

Mat. 10. 16. 24. **W**ant so wie zijn leuen sal verliesen om mijnen wille/ die sal het bin-

Mat. 10. 16. 24. **W**ant so wie zijn leuen sal verliesen om mijnen wille/ die sal het bin-

Mat. 10. 16. 24. **W**ant so wie zijn leuen sal verliesen om mijnen wille/ die sal het bin-

Mat. 10. 16. 24. **W**ant so wie zijn leuen sal verliesen om mijnen wille/ die sal het bin-

ten/ende die werelt sal haer verbijsde: Ghy sult dooientich wesen/maer uwe doo-
 heyde sal in blijfchap berandert worden. Wt welke getuygenisse onses Salich-
 makers Chrifti/onwederfprekelic moet volgen/dat alle ware geloouigen in dese
 albertaetste verschrickelicketijden/(in welke na luyt des Heeren woort/de onge-
 rechticheyt de ouerbant heeft genomen/ ende de liefde is in heilen vercondert/) niet Mat. 24.
 sekerbers en hebben (om de bekentenisse des Euangelij) te verwachten/ dan ver- 12.
 druckinge en in den/ welke alle Propheeten/ Ja onse Salichmaker Chriftus sel-
 ie/ mit gaders alle Apostelen ende Martelaren/ om der waerheys wille zijn on-
 derworpen geweest. Want in dese dagen (spreekt Chriftus) sal sulcken verdru- Mar. 13.
 kinge wesen/die gelijcx niet geweest en is vanden beginne der creatueren die God 19.
 geschapen heeft/tot nu toe/noch wesen sal. Ende so de Heere die dagen niet vercozt Mat. 24.
 en hadde/so en soude geen vleesch salich worden: maer om der wtuercoze wille/die 21.
 hy wtuercoze heeft/heeft hy de dage vercozt. Paradis dan den Euangelium (na de lee Rom. 16.
 ringhe des h. Pauli) is een woort des cruyces/ende een cracht ter salicheyt allen 22.
 die geloouen. Ja dat oock alle de ghene/die Godesalichlick in Chrifto Jesu willen 23.
 leuen/sullen veruolghinghe lyden: So ist wel hoorlick van nooden/dat wy inde
 bresse des Heeren dese booghemeldec oncofsen ouerslagen hebben de/ ons hierom
 geen sins en laten verschricken/maer onsen eenigen troost en toetertier op de Hee-
 re Chriftum sekerlick stellen/ en hem vlijtich door dese arge boose werelt bekennē/
 niet tegenstaende wat berlies van tijlicke goederen (die doch God door ontellic-
 ke middelen euenwel can wech nemen) ofte cruyce ende veruolghinghe hier wt on-
 staen mochte. Tengefien dat onse Heylant Chriftus also spreekt: Wat sal het den
 mensche bate/ of hy de geheele werelt wonne/ en zijn ziele schade dede: &c. Want so Mar. 3.
 wie hem mijns ende mijnder woorden sal gheschaemt hebben/ in dit ouersprekē en 31.
 sondich ghelacke/ diens sal hem de Sonne des menschen oock schamen/als hy sal
 comen mit zijne Engelen in die heerlicheyt zijns Aders. Daerom willen wy wa-
 re Chrijsenen zijn/so moet ter werelt geen veruolghinghe/cruys of lijden so groot
 zijn/welcke ons vande liefde Chrifti na de leere des Apostels Pauli) sal connen
 scheyden. Het is doch al te vergeefs/ dat vele menschen by de bekentenisse des E-
 uangeliums hen een geduerige tijlicke briede boozbeeden/ die gantschelic onseker
 is/en de welke by auentuer maer eenen cleynē tijt en sal duere/ ofie die haer verlos-
 singhe en troost op eenen vleeschelicken arm/ en niet op God almachtich en stellen:
 Maer dien den Heere door den Propheet spreekt: Veruloecht is de man/ die hem
 betrouwet op de mensche/ en stelt het vleesch door zijne arm/ en met syner herte van
 den Heere wijcket. Hieruan spreekt oock de h. Propheet David: Verlatet u niet Ps. 146. 3
 op de Alzen/ sy zijn menschen/ die en connen ymmer niet helpen. Want des me-
 schen geest moet daer van/ en hy moet weder tot aerde worden: als dan zijn verlore
 alle zijn aenklagen. Wel die/ welckers hulpe de God Jacobs is/ welckers hope op
 den Heere zijnen God staet. Waer wt wy sullen leeren/ dat wy in alle onse cruyce/
 tegenspoet en wterse noot/allene onse vertrouwen op God moeten setten/ want
 wy weten dat den genen die God lief hebben/alle dinck moet ten besten dienen/het
 can doch geenfins anders geschieden/ of de Chrijsenen moeten Chrieto hare Hoof-
 de inder verdukinge gelijckzamenich zijn. Alst sake dat de Daus van Broom met
 al zijn bloetdorftich ghelichschap: Item den Turck/ mit gaders alle andere veruol-
 gers ende grouwelicke Tyrannen/die ware Kercke Chrikti soeckē t'onderdruckē/
 en tot den gronde wt te roeyen/ sy connen weynich wtlichten/ Ja de gheloouighen
 niet een hazz vanden hoofde crencken/buyten den wille des Hemelschen Aders.
 Het is om een cleynē tijt te doen/ dat de Satan de Alzist deser werelt (die nu haest Ioan. 12.
 sal wtgeworpen worden) zijn heerschappie en gewelt aenden Chrijsenen door zij- 31.
 ne Instrumenten sal gebruiken. Want sy hebben Jesum Chriftum hē van Gode

Gen. 3. 15 geschonckē tot een geweldich Prince en Vorst/die hem zynē cop sal vertreden. Het
 Ap. 17. 14 Lam sal het Beest overwinnen: (gelijck Ioannes in zyn Openbaringe spreekt:)
 want hy is de Heere der Heeren/en een Coninck der Coningen. Hy is de onuer-
 winnelicke Leeuwe wt den geslachte Juda / Wanneer hy schijnt op het meeste van
 zyn byanden in zyn geloouge lidmaten overwinnen te zynē / so sal hy aldermeest
 heersehen ende triumpheren. Derhaluen so laet ons al haer gewelt / Eranne / en
 vervolginge niet aedten/maer ons voor de Hooge Maesteyt Gods met een waer-
 achtich berou onser sonden berootmoedigen / hem hertgrondelick om zyn ghenade
 aenroepen/dat gelijck hy het goede werck twelck hy door zyn geloougen sonder twijfel
 begonnen/dat hy oock also dat selsde wil volbrengen/tot op den dach Jesu Christi/
 op dat wy also in alle cruyce ende lijden om des H. Euangelij wille / volstandich
 totten eynde toe mogen bliuen: Dit doende / sal hy zyn geloouigen sonder twijfel
 bystaen/gelijck hy inden 3d salm belofte heeft: Du hy myner begeert/so wil ic hem
 14. 50. 15. wt helpen. Hy kent mynen Name/daerom wil ick hem beschutten. Hy roept my
 120. 1. en aen/so wil ick hem verhooren/ ick ben by hem inder noot: Ic wil hem daerwt trec-
 145. 18. ken/ende tot eeren maken. Waeruan oock de H. Paulus spreekt: God is so getrou-
 1. Cor. 10. we/dat hy niemant sal laten besoecken bouen zyn vermoghen/ maer sal neffens de
 13. heproeuinge een wtcoemste geuen. Want ick houde dat het lijden deser werelt niet
 1. Cor. 8. 18. en is te vergelijcken by de toecomende heerlijkheyt die aen ons sal geopenbaert wor-
 1. Cor. 2. 9 den. Want geen oogē en heeft gesien/noch oore gehooft/noch tenis in het herte des
 P. Co. 1. 3. menschen niet gecomen/dat God bereyt heeft den genen die hem lief hebben. Dese
 ewige getrouwe God ende milde Vader aller barmherticheyt ende alles troostes/
 wil zynen bedroefden Christenen met zynen heyligen Gheest ende woort also
 vertroosten ende stercken / op dat sy met een warachtich standtuastich ghe-
 Iooue / alle droeffenissen ende gheuaertlichkeiten moghen overwin-
 nen/ende eyndelick dat Erfdeel des Hemelschen Vaders-
 landts met eeuwighē blyschap
 door zyn ghenade bereij-
 ghen/amen.

(***)

Van de veruolginghe der Heyligher Christelicker Kercke.

De Vervolginge welcke de kercke Christi heeft gelede / heb ick daerom voorszghenomen te bes-

schrijven / ouermidts ick bemercke datter sware vervolginghen in velen plaetsen geschieden / door de welcke die in Kerckelicke handelinge onuerare zijn / ende die swackgelouighe menschen seere gheargert worden. Want als sy hoozen ende sien dat Godvreesende ende onschuldighe menschen om gheene andere misdaet / dan alleene om der Religie ende hare gheloofs wile / verraden / verdrucht / in ballinckschay verdrueuen / ende vermoort worden / so spreken sy by henseluen aldus : Al le dese menschen die soo iammerlick worden verdrucht ende ghedoodt / en hebben sonder twijfel de warachtighe leere noch het ghelooue niet / anders en soude Godt dese so gantschelick niet verlaten / noch in de macht haerder vyanden ouerleuen. Dewijle dan Godt hen verwerpt / ende haren vyanden een voor

spoedich gheluck ende victorie verleent / soo cannen hier wt lichtelick ghedencken / dat sy van wege haerder valscher leere en gelooue / also gestraft worden / op dat sy daer door op den rechten wech gebracht zijnde / wederom het verlaten ghelooue aennemen / ende also in ruste ende vrede leue mochten. Maer die by henseluen sulcken rekeninghe maecten / geuen daermede genoegsaem te kennen / dat sy in de handelinge der Kercke Christi oneruaren ende onwetende zijn : Want ist dat sulcken rekeninghe sal gelden / soo en heeft de Kercke noyt de warachtighe leere noch het ghelooue ghehad. Radien de vyanden der seluer goet gheluck hebben / ende victorie tegen haer vercregen / ende hebben haer oock seer iammerlick in hare lidmaten vervolcht / elendichlick verdrueuen / met pijnen ghemartelt / verscheurt ende ghedoodet.

Om dan van dese saken een goet onderricht te gheuen / en die selue tot troost der eenuoudighen beter te verclaren : so sal ick (niet Godes hulpe) wt der heylighe Schriftuere / wt den ouden gheloofweerdigen

Dat het
oordeel
des ghes
meppen
volcx
balsch is.

Het In
houdt des
ses boeck.

Dat oordeel
deser
werelt / o
uer de
druckin
gen der
gheloou
ghen.

Historien/ ende daghelichsche
beuindinghe vertellen en aen-
teekenen/ wat de Christeliche
kercke / van der gheboorte
Christi aen/ tot op onse tegen-
woordige tijden/ om des heyl-
lighen ouden ende onghetwij-
felden Christelicken gheloofs
wille heeft gheleden. Daeren-
teghen wat grooter gheluck
ende voorszpoedt/ voortganc
ende victorien die byande der
kercke door Godes beschickin-
ghe ghehad hebben/ de wel-
ke nochtans ten eynde haer
verdiende straffe oock hebben
ontfanghen.

Dat eerste Capittel.

Wat wt den Name der Christelic-
ker kercke verstaen wort.

Op datmen dan we-
te/ wat met den Na-
me der Christelicker
kercken te verstaen
sy / aenghesien daer van ver-
scheyden meyningen zijn. So
seggen wy/ dat die Christelic-
ke kercke is het getal ende de
vergaderinge der Christi-ge-
loouigen / namelijk der genen/
die metter herten in Christum
ghelooouen/ ende metten mon-
de belijden ende bekennen dat
hy alleene is die Salichma-
ker des werelts/ in welken al-
leene ende in niemant anders
de salicheydt zy/ ende die oock
door de cracht ende werking-
ghe des gheloofs met Godes
hulpe haer leue na zijn woort
ende wille aenstellen. So wor-
den dan in dit ghetal en in de-
se vergaderinge begrepen/ al-

le gheloouighen/ van allerley
staet en conditie/ beyde mans
ende vrouwen/ oude ende ion-
ghe/ die opt heweesst zijn/ noch
zijn/ ende tot aen het eynde der
werelt wesen sullen. Ander-
sins wordt somtijds met den
name der kercke/ beteeckent/
de versamelinghe van al de ge-
ne de welke gedoopt zijn/ het
gelooue in Christum belijden/
ende der kercke aenhanghen/
hoewel sy altesamen met het
leuedige gelooue niet begaest
en zijn.

Daerom het ghelooue in
Christum Iesum (dwelcke
door de liefde is werckende)
is het ware ende eygentliche
teecken / waerwt men bekent
dat de ghene die daermede be-
gaest is / sy wt den getale des
volcx Godes ende der Christe-
licher kercken / ende (alsmen
ghemeenlick segt) een warach-
tich lidtmaet der seluer kerc-
ke. Want als Petrus bele-
den hadde Iesum dat hy was
Christus/ of die Messias/ dat
is/ die eenighe ewige Salich-
maker der werelbt/ heeft hem
de Heere geantwoort: Dat hy
sulcken gelooue niet hadde wt
vlesch ende bloet/ of wt men-
scheliche crachten / maer wt
die openbaringhe des Hemel-
schen Vaders/ ende dat hy op
desen steen Iesum Christum
segge ick dien Petrus bekent
hadde) timmeren soude zijne
kercke: dat is/ dat hy die woort
zijne kercke wil houden / de
welcke Iesum Christum op
de selue wijze voor den eenighe
Salich-

Dat het
ghelooue
is het
rechte
teeken
der kerc-
ke.

Matt. 16.
Joan. 6.
6. 69.

Esa. 28.
16.
1. Cor. 3.
10.
1. Pe. 2. 5

Salichmaker belijden: en dat dese oock op Christum als op eenen vasten steen rusten/ende ten lesten in hem soude behouden ende salich worden.

Joan. 13.
35.

Hier en bouen spreekt de Heere by Joanne/dat hier wt zijne Discipulen van alle menschen souden bekent worden/so verre sy malcanderen lief hadden. Daerom is oock van den heylighen Paulo geschreuen: Dat in Christo Jesu de besnijdinghe noch voorszijdt niet en gelt/maer het ghelouue / t welcke door de liefde is werckende. So worden dan de geloouigen / lidmaten der Kercke genoemd / ouermidts de gantsche menichte en versamelinghe der Christenen vergheliken wort eenen menschelicken lichaem ende zijnen gelederen. Want gelijk een menschelic lichaem niet en bestaat van een lidmaet / maer van velen: alsoo begrijpt oock de gemeenschap der Kercke vele lidmaten. Ghelijck dan het lichaem om de veelheyt der lidmaten niet veradert en wort in vele lichamen / maer is alleene een lichaem: alsoo zijn oock alle geloouigen een lichaem ende een Gemeente / mede deelachtich aller goederen/ende der gantscher substantie des lichaems. Ende ghelijck een pegelich lidmaet zijn bysondere bedieninghen heeft/maer alle dingen worden tot goet ende onderhoudinge des gheheelen lichaems geschiet: also hebben de ghelouighen

Lidmaten der Kercke.

hare sonderlinge gauen/daerbenouen hare onderscheppeliche Ampten in de selfde Kercke / doch de selfde dienen alle tot profijt ende onderhoudinghe der Kercken.

Daerenbouen/ghelijck een menschelich lichaem alleen eenen hoofde is onderworpen/ende wort van het selfde geregeert/ende ontfanght daer van zijn leuendige cracht: alsoo zijn alle ghelouighen der Kercke/Christo den eenighen hoofde onderworpen/van welken sy alle geregeert worden en dat leuen ontfanghen. Hier van heeft de heylighe Paulus seer grondelick gheschreuen inden brieft tot den Colos. Cap. 1. tot ten Ephes. 4. ende 5. Cap. ende inden 1. brieft tot den Corinthen 12. Capittel.

Het lichaem is de hoofde onderworpen.

Daerom alle ghelouighe menschen / mannen ende vrouwen / Edele ende onedele / ionge ende oude / van wat staet ende conditie sy beuonden worden / zijn lidmaten des lichaems Christi door het ghelouue in Christum / ende zijn met alle andere geloouigen alsoo t samen gevoecht ende vereenicht / ghelijck de lidmaten in een lichaem / ende hebben alle ghelijck Christum voor haer hooft / van welcke sy het leuen hebben en gheregeert worden / Ja door wien sy mede deelachtich worden aller goederen die dit lichaem besit. Sulcx belijden wy in de Articulen des waren Christelicken geloofs/seggen: de Wy ghelouuen een alghemein

Welcke daer zijn de lidmaten der Kercken.

Ich ghe-
looue een
algemeen-
ne hepli-
ghe Chri-
stelijke
Kercke.

myne Christelicke Kercke/
die daer is een ghemeynchap
der hepligē. Want alle de hep-
ligen welke opt geweest zijn/
noch teghenwoordich zijn / of
zijn sullen/zijn een Kercke on-
der Christo / deelachtich aller
goederen/ en hebben gemeen-
schap met Christo en allen sy-
nē hepligen. Dese dingē beken-
nen ende belijden wy warach-
tich te wesen/daerom gheloo-
uen wy / dat wy oock bliuen
in dese ghemeynchap/daerin
wy niet ghenooten ende hepli-
ghen zijn. Want die in Chri-
stum ghelooft / ende een lidt-
maet zijnder Kercke is / die
wozt nimmermeer afgetogen
noch verscheppē van dese ver-
eeniginghe met den hoofde en
zijnen lidmaten / noch dooz
hoochte / noch dooz diepte/
noch dooz vervolgingen / Ja
oock niet dooz den doot selue.
Maer alleen worden wy daer
af gescheyden ende wech ghe-
ruet/als wy tgeloooue in Chri-
stum versaeckende/lidmaten
eens anderen lichaems wer-
den / als deses eenighen lie-
chaems Christi ende zijnder
Kercke.

Dat ij. Capittel.

Van het gheloooue/waer dooz wy in-
gheleyt worden der ij. Christelic-
ker Kercke.

Wat met
den name
des Chri-
stelicken
geloofts
sal ver-
staē wor-
den.

Als wy nu spreken
van tgheloooue dooz
t welke wy Christo
onderworpen en zij-
ner Kercken ingelyft wordē/
dat wy met allen hepligen en
geloouigen onder Christo het
eenige hooft een lichaem zyn/

ende aller schatten der Chri-
stelicker Kercken deelachtich
worden:(welcke dese zijn: De
beloefde ghenade Godes/ de
vergeuinghe der sonden/ ende
het ewighe leuen: Daer bene-
uen de meniger ley ende groo-
te gauen ende genaden des H.
Geests/ Item hulpe/bescher-
minge ende bystant) so en spre-
ken wy niet van alsulcken ge-
looue/ t welke een pegelic wt
zijnen epghen sin begrijpt oft
aenneemt dooz persuasie oft
voorzegenen van anderen/ wel-
ke segghen dit of dat moet mē
geloouen: sodanige persuasie
is veel meer een waen dan een
gheloooue. Maer dat ware ge-
looue waer dooz wy het lich-
aem onses Heeren Christi (dat
is) zijne Christelicke Kercke
worden ingelyft/wozt wt den
Hemel van bouen dooz den H.
Gheest ghegheuen/ende in de
herten der geloouigē gestort/
niet na eens pegelic segghen
ende voorzegenen/maer alleen
na de leeringhe des heplighen
Euangelij ende des Woordts
Gods. Want ghelijck wy te
vozen vermaent hebben/heeft
de Heere tot Petrum gheleyt: Mat. 16.
Vleesch ende bloet heeft x dit
niet geoybaert / maer mijne
Hemelische Vader. Daeren-
bouden spreekt Paulus: Rom. 5.5
Dat de liefde Godts (hy begrijpt
hier in de gantsche summa en
inhout des Euangelij) name-
lich/hoe ons Godt in Christo
heeft lief ghehadt ende salich
ghemaeckt) is wt ghegoten in
onse herten dooz den hepligen
Geest/

No. 10. 17 Gheest / die ons ghegheuen is. Deselue Apostel spreckt wederom: Dat ghelooue coemt wt het ghehoor / het ghehoor door Godes woort. Want de Heere Christus hadde te voer ghesproken: Doorwaer voer waer segghe ick u / die mijn woort hoort / en dien geloof / die my ghesonden heeft / die heeft dat ewige leuen. Daerom Paulus wederom gesproken heeft: Wy dancken oock Godt sonder ophouden / dat ghy als ghy het Woordt der predickinghe Godes van ons aennaemt / dat niet als der menschen woordt ontfanghen hebt / maer (ghelyck het inder waerheyt is) als Godes woort / die oock crachtelick in u werckt ghy die geloof.

Wat het fundament des gheloofs is.

Wt alle dese getuygenissen wordt dan claer bewesen / dat het warachtighe gelooue der Christenen niet en steunt of bestaat op eenigher menschen leeringhe / maer alleen op het openbare ende wigghedzuchte woort Godes. Daerom sulcke perswasie twelcke op het goetduncken der menschen / oft op hare insettinghen ende leeringhen gebouwt wordt / en is niet weerdich den name des gheloofs te dragen / maer is meer een by gheloof of superstitie / als een oprecht ghelooue.

Wat het Euangelij hi leert om te geloouen / daer beneuen de summa des gheloofs.

Het woordt Godes dan / oft de Predicatie des Euangelij leert ons / dat wy moeten geloouen in eenen God den Va-

der / den Sone / ende den heyligen Geest / ende wijst ons alle volcomenheyt ende volheyt inde genade Godes door Christus Jesum / warachtich God ende mensche. Want hy is daerom mensche gheworden ende voer ons gestoruen / oock vander doot verresen en ten Hemel gecommen / op dat hy soude zijn / onse eenige ende ewige salicheyt / onse gerechticheyt / onse versoeninghe ende ghenoechdoeninghe voer alle onse sonden / onse Middelaer / onse Coninc ende Priester / in welken ende door welcke wy gheheplich zijnde / zijn Kercke worden / de vergeninge der sonden / verrijfeninghe des vlesches ende het ewich leuen ontfangen. En dit is het warachtighe / oude en algemeyne Christelike gelooue / gebouwt op Godes woort / en begrepen inde twaelf Artijculen des Apostolischē geloofs. Dit ghelooue is metter tijdt (als verscheyden ketterien en dwalingen op stonden ende inbraken) claerder wt het openbare woort Godes / inde Concilien oft versamelingen van Nicea / Constantinopel / Ephezo / ende Chalcedon wtgelept. Want in dese Concilien is dit eyghentlick besloten / dat niemant en ander gelooue mochte versieren oft voortbrengen: maer datmen dit behoort alleen te behouden / sonder daerpet af ofte by te doen.

De twelf Artijculen des Christelicken gheloofs begripen het ware gelooue.

Daer des Christelike kercke de salicheyt soeckt.

De ware Christelike ende Apostolische Kercke is niet dese

Col. 1. 19.

Alle vol-
hept is al-
leen in
Christo.

Col. 2. 9.

Want
in Christo
alle volcomen
heyt is
gehooren
en ver-
reicht

dese eenioudicheydt te vreden
gheweest / noyt hebbende een-
ighe salicheyt gesocht inden
wercken des Wets / inden ver-
diensten der leuendighen oft
dooden / in Ceremonien oft
gebruycken / oft by den hepli-
ghen inden Hemel / maer allee-
ne inden eenighen Jesu Chri-
sto / den eenen ende ewigen sa-
lichmaker der gantscher we-
relt. Van desen Christo heeft
de H. Paulus aldus geschre-
uen: Want het heeft den Va-
der behaecht / dat in hem alle
volhept woonen soude: Ende
dooz dien (ende niet dooz ande-
re) al te versoenen tot hem sel-
uen / tot vrede ghebracht heb-
bende dooz het bloede zijns
Crupcens / beyde dat opter
Aerden / ende dat inden Hemel
is: want in hem woont de
gantsche volhept der God-
heyt wesentlick / ende ghy zijt
in hem seluen volcomen. De-
wyle dan de ghelouigen dese
ende dergelijcke ghetuygenis-
sen des Godtschen woordes
geloouen / ende seker houden /
dat sy inden eenighen Christo
alleene volcomen zijn / so en
soecken sy dese volcomenheyt
in geenen anderen dingen / die
onder den Hemel zijn. Want
sy mercken lichtelick / so verre
sy in een ander middel de sa-
licheyt ende volcomenheyt da-
alleene in Christo sochten / dat
sy het gelooue daermede sou-
de troste / en niet vast geloou-
ue dz de gantsche volcomenheyt
in Christo is geleghe. Waer-
hieren teghen becruecht open

baer Godes Woordt / wt zijn
Godlike mōt voortgebracht / Joa. 6. 50
dat die hem eet en dzinct / niet
meer en hāgert noch dorste /
dat is / alle die Christo betrou-
ende in hem ghelooft / die is
gantsch versadicht / ende en be-
gheert niet meer dat tot zijn-
der salicheyt sal nootwendich
zijn.

Ist dat wy het Boeck van
de Handelingen der Apostelē /
inden welken de eerste Chri-
stelicke Apostolische Kercke /
desghelijc haren staet en han-
delinge van 28. gantscher Ja-
ren beschreuen worden: neer-
stelick doorlesen en ondersoe-
ken / so sullen wy beuinden dat
dese eerste Christelicke Kere-
ke / niet dit slecht eenioudich
gelooue bozen verlaert / gant-
schelick is vernoecht ende te
vreden geweest. Want sy heeft
hare byeencomenissen oft hepli-
ge versamelingen ghehad / in
welken dat woort Gods ge-
predicht / de heplige ghebeden
gheoeffent / de Sacramenten
(te weten) de Doop en Nach-
mael onses Heeren Christi be-
dient / ende de ernstige verma-
ninghen tot liefde ende ghe-
meenschap gedaen zijn wo-
den. Ende dit alles wort ver-
haelt in het tweede Capittel
van der wercken der H. Apo-
stelen / en voorts het gantsche
boek doorgaens.

De Predicatie ende verma-
ningen zijn het hoochste / meer
dichste ende principaelste der
Christelicker Kercke geweest /
waerop de meeste arbeyt ende
neer-

De een-
ioudich-
heyt des
ware ge-
loofs.De eerste
Christe-
liche kere-
ke.

Acto. 2.

Heilighe
verma-
ninge oft
Predica-
cie.

neerstichept gewent is. Want de Predicatieen zijn genomen wt den mondt Christi alleen/ wt Gods H. woordt/ en wt de H. Schriftuere / ons sondlinge leerde de boete en het ware gelooue in Christi/ door de welken alleene wy hebben de vergeuinge der sonden en het ewige leuen. Dese leere hebben de Apostelen selfs gelooft ende gheleert/ dat die gantsch volcoemen sp/ begrepen inden Euangelio ende H. Schriftuere/ also dat wy geen ander leere meer van doe en hebbē/ Ja dat men geensins eenighe andere leere sal ghehoor gheuen. Want eerstelick spreekt de Heere Christus selfs inden Euangelio: Mijn schapen hooren mijn stemme/ ick kense en sp volgen my na: maer eenen vzeemd en sullen sp geensins nauolgen/ maer van hem vlieden/ want sp kennen der vzeede stemme niet. Daerenboue betuycht Joannes int eynde zijns Euangelij/ dat inden beschreuen Euangelio begrepen is/ de gantsche leere onser salicheydt. Want hy segt: Vele meer andere teekenen heeft ooc Christus gedaen voor zijne Discipulen/ de welcke in de sen boec niet en zijn geschreue. Maer dese zijn geschreuen/ op dat ghy gelooft dat Iesus is Christus de Sone Godts: en op dat ghy geloouende het ewige leuen hebbet in zijne name. Desgelijcx betuycht Paulus/ dat hy gepredict heeft het Euangelium / twelcke is de

cracht Gods tot salichept allen die geloouen. Ende dat al waert oock dat hy selue of ooc een Enghel wt den Hemel een ander Euangelium predichte/ dat die veruloecht soude wesen. Inden tweede Sentbrieft tot Timotheu int 3. Cap. sen 2. Tim. 3. 16. det hy oock allen kerckendienaers ende Leeraers tot der Schriftuere/ hen gebiedende dat sp daer wt souden leeren/ vermanen ende straffe/ want de selue is ghenoechsaem/ op dat de mensche Godes sp volcoemen/ ende tot allen goeden werken volmaectelick onder wesen.

De Sacramenten zijn gelijck als segelē / de welcke zijn den woorde Gods aenghangen / ende dese zijn inde eerste Kercke op het aldereenuoudichste bedient. Want sp hebben gedoopt met water / inde Name des Vaders/ des Soons/ ende des heyligen Geests / en hiermede vernoecht zijnde/ hebben sp met geen andere Ceremonien de Christ geloouten wijder beswaert. Op sulcker wijse schrijft de Apostel Paulus vant Nuontmael des Heeren/ namelijk dat hijt der Kercken heeft ouergegheuen/ twelcke hy vanden Heere had de ontfangen. Hierenbouen/ wort noch bekend wt der dyp Euangelisten ghetupgemisse/ desghelijcx wt de verhalinge des Apostels Pauli in der insettinge van des Heere Nachtsmaels/ twelcke Christus selfs heeft inghestelt: Dat de Heere zijner

Sala. 1. 9

2. Tim. 3. 16.

Vanden Sacramenten.

De Doopt.

1. Cor. 11. 23.

Het Nachtsmael des Heeren.

Jo. 10. 17

Joan. 20. 30.
Joan. 21. 25.

Jo. 1. 16.

zijner Kercken geene offerhan-
den der Miffen/noch meniger
ley Ceremonien heeft achter
gelaten/maer alleene de danc-
segginge ende ghe'dachteniffe
zijns Ijdens / ende onser ver-
loffinghe.

De Ghe-
beden.

Desghelijcx heeft de eerste
Kercke Godt alleene aenghe-
roepen en ghebeden/door Je-
sum Chriftum / die een eenich
Middelaer ende Voorbidder
by God den Vader is. Op so-
danige maniere hebben de A-
postelen in de Kercke doe ter
tijt geene Ceremonien oft pet
desghelijcx gheleert / maer de

De Lief-
de.

liefde ende gemeynschap ghe-
uoorzert / ende te Jerusalem
vergadert zijnde in het Conci-
lio/ hebben eendrachtelick wt
den hepligen Geest besloten/
datmen de Kercke geen enie
wen last soude oplegghen/Ja
oock selfs niet die selfde ghe-
brypcken ende Ceremonien/
welcke God inden ouden Te-
stamente hadde ingestelt. Ge-
lijck wy lesen inden Wercken
der Apostelen in het 15. Ca-
pittel.

De Apo-
stelē heb-
bē geene
beswaer-
nissen der
Kercken
meer op-
geleyt.

Ac. 15. 28

So verre dan dese eenuou-
dige leere hter vozen van ons
verclaert en voortghebracht/
niet ghenoechsaem en is ghe-
weest ter salicheydt/so soudē
de Apostelen selfs gheene ghe-
trouwe Dienaers gheweest
zijn / als de gene die der Kere-
ken grootelicy versupint heb-
ben/achterhoudende de dingē
daer haer aen gelegghen was:
Ende al de ghene die met dese
eenuoudicheydt zijn te vreden

gheweest / die selue en zijn dan
niet salich gheworden. Maer
sonder twijfel de Apostelē zijn
gheweest de aldergetrouwste
vā allē Dienaers / sp en hebbē
oock gantsch niet achtergela-
ten noch versupint : ende alle
die met dese eenuoudicheydt
zijn te vrede geweest / die zijn se
kerlic salich geworden. Daer-
om die hupden ten daghe dit
ghelooue hebben / vernoecht
zijnde met dese eenuoudicheydt/
sullen de salicheydt vercrigen/
al ist dat sp alle die dingen ver-
supmen ende verwerpen / die
totter salicheydt onnoodich
zijn/ende die vanden mensche
bupten het woort Gods te ge-
loouen ende te onderhouden
beuolen worden. Want te vo-
ren is gesept / dat de Apostelē
geene andere noch nieuwe la-
sten der Kercken hebben opge-
lepdt / wtghenomen dese leere
die nu verclaert is worden.
Hier wt so salmen dā een vast
ende een seker fondament leg-
gen/twelcke de geloouigen se-
kerlick wel sullen bewaren en
stijf behouden. Dat het ghe-
looue twelcke wt de schriften
der Apostelen gheleert wort/
sp het oude warachtige onge-
twijfelde Christen ghelooue/
waer door wy den Lichame
Christi (twelcke is de Ghe-
meynte der Christ-gheloo-
ghen) ingelijft/ende also
in de ghemeynschap
der heplighen on-
derhouden
worden.

(*)

Dat

Wat iij. Capittel.

Hoe de beruolghinghen der Kercken
wt het Christelicke gelooue herco-
men: ende wat beruolginghe zy.

Watter
bele ker-
ken zyn
inder we-
relt.

De Christelicke Ker-
ke/ is midden in der
werelt/ ende heeft be-
neffens haer ooc an-
dere Kercken / waer van een
pegelick haer laet dunckē dat
sy alleene is de Christelicke/
ware/ ende Gode aengename
Kercke. Gelyck de Christelic
ke Kercke volherdich bekennt
ende belijdt de leere op welcke
sy ghebouwet is/ dat die is/ de
warachtighe volcomene ende
God welbehagende leere: Al-
so ter contrarie wordt die niet
alleene van der wereltdt ver-
supint/ maer wordt oock van
haer versmaet ende belachet.
Maer andere Kercken (wtge-
nomen alleen de Christelicke
Kercke) hoewel sy het Euan-
gelium ende de H. Schryftue-
re niet gantschelic en verwer-
pē/ nochtans en geue sy de sel-
ue die behoorlickē eere niet/
dat sy alleene warachtich en
volcomen sy. Want sy voe-
ghen noch tot de H. Schryft
haer eppen leeringen en inset-
tinghen/ sonder welcke sy dat
Euangelium ende de heplige
Schryftuere onvolcomen ach-
ten/ stellende also der mensche
vindinge in gelycker weerdic-
heyt/ Ja hooger ende weerdi-
ger dan Godes heplige woort
selue. Maer de Christelicke
Kercke soect gantschelic haer
salicheyt in Christo alleene/ en
gelooft vastelick dat alle vol-

heyt in hem alleen is gelegen/
so dat buypen Christum geen
salicheyt wort gevonden. De
wereltdt dan beschuldicht dese
leere voor dwaesheyt/ en heeft
alsoo van aenbegin altijt ghe-
daen. Want al ist dat andere
Kercken Christum voor den
eenighen Salichmaecker wel
bekennen/ nochtans so wijfen
sy vele andere middelen ende
weghen tot de salicheydt/ met
welcke Christus niet alleene
verdonckert en werdt / maer
oock vergheten: Want sy die
middelen meer toe schijuen
als Christo selfs/ openbaerlic
leerende/ dat Christus sonder
dese hare toefsettingen niet ge-
noechsaem en is ter salicheyt.

Doch so is het gelooue niet
stom ofte bedeckt inde Christe-
licke Kercke / maer alle recht
Christ-gheloouwe wren dat
tet haer beroep ende ampt is/
alsulcken gheloooue (twelcke sy
voor goet ende oprecht beken-
nen) metten monde openbaer-
lick te belijden. Gelyckerwijs
de H. Paulus int 10. Capittel
tot den Romeynen beschryft:
Metter herten gheloofstmen
totter gherechticheydt / maer
met den monde geschiet de be-
lijdenisse totter salicheyt. Al-
so spreekt oock Christus inde
Euangelio: Wie hem mijnder
of mijns Euangeliijs schaet/
oft my versact/ diens sal hem
de Sone des menschen scha-
men wanneer sy sal comen in
de heerlicheyt zijns Vaders.
Daerom de warachtige lidt-
maten der hepliger Christelic
ker

Ro. 10. 10

De Gods
salige des
lijden ha-
re geloos-
ue.

Mat. 10.
32.
Marc. 8.
35.
Lu. 9. 26.

Andere
kercken
schijuen
meer toe
hare in-
settingen
dan Chri-
sto.

ker Kercke/ schamen hen niet
haers gheloofs. Maer wan-
neer sy haer gelooue opēbaer-
lick bekennen/ en geuen Chri-
sto alleen de eere/ daermede sy
dan verdoemen ende nergens
voor en houden dat oordeel
der werelt/ de leere ende tgheloo-
oue (Ja meeninge mach ick
segghen) van andere Kerckē:
so nemen de andere groote be-
swaernisse en hertenleedt hier
wt/ ende worden soo seer ver-
tooynt / dat sy de Christelike
Kercke/ mitsgaders hare lidt
matē / om de bekentenisse des
waren geloofs wille/ haten en
strengheleick veruolghen.

De ver-
uolginge
neet haer
oor/ sy de
wt de be-
lydenisse
des ghes-
loofs.

Ende sonderlinge wozt de
onwille ende vyantschap tegē
de Christelike Kercke des te
swaerder/ ouermits sy gheene
compositie of verdrach vā ee-
nighe middelaers wil aenne-
men / als te weten / dat sy der
H. Schriftuere ende Christo
wel behoort te geloouē / maer
des niet te min der menschen
insettinghen oock eenighe au-
toriteyt te geuen/ Ja dat sy de
salicheyt den eenigen Christo
niet alleen souden toerekenen/
maer daerbeneuen die dingen
die van menschen noch toege-
daen zijn/ als nootwendighe/
oft ten minsten als goede ende
profijtelike (om de salicheydt
daer door te vercrijgen) behoo-
ren te bekennen ende aen te
nemen.

Dan alsulcken gevoelen en
verdrach en neet geen Christ-
geloouighe inde Kercke aen/
want hy houdt zijn heyre sup-

uer ende repn / noch en hoozt
eens anderen stemme niet/
maer alleen de stemme Jesu
Christi zijns Bypdegoms:
hy bekent volherdich / dat in-
den eenigen Christo zijn salic-
heyt en verlossinghe alleen sy
gelegē / ouerleggende de woort
den des Apostels Pauli daer
hy aldus spreekt: ^{2. Cor. II} ^{2.} Ick hebbe
v toegeuoecht eenen eenighen
Man om een repne Maechte
tot Christum te brengen. En
hy stelt oock terstont daer by/
teghen alsulcke verkeerde ver-
menghers ende middelaers:
Maer ick vzeese dat niet ee-
nichsins / gelyck de slange G-
uam door hare listicheyt ver-
leypdt heeft / dat also oock uwe
verstant bedozuen worde/ af-
wijckende van die eenuoudic-
heyt die daer is in Christo.

De warachtige lidmaten
der Kercken Christi houden
vast aen de eenuoudicheydt
welcke verclaert is in Chri-
sto/ ende en nemen oock bene-
uen Christū gantsch niet aen/
maer spreken met David: ^{De waer} ^{achtighe} ^{lidmatē}
Woort O Heere is mijnen voe-
ten een lanteerne / en een licht
mijnen voetpaden. Desgelijcx
spreken sy met Paulo: ^{der Chri-} ^{stelicker} ^{Kercke/} ^{nemen} ^{gantsch} ^{niet aen} ^{buyten} ^{Christū.} ^{Psal. 119} ^{150.} ^{1. Cor. 2.2} Want
ick hebbe my niet voorgheno-
men pet te weten onder v/ dan
alleen Jesum Christum ende
dien gecrupricht. Het sy dan
berre van my te roemen dan
alleen inden crupce onses Hee-
ren Jesu Christi. En ick ben
met Christo gecrupricht. So
leue ic nu niet/ maer Christus
leeft in my/ ende het leuen dat
ick

De waer
achtighe
lidmatē
der Chri-
stelicker
Kercke/
nemen
gantsch
niet aen
buyten
Christū.
Psal. 119
150.
1. Cor. 2.2

Gal. 6.14

Gal. 2.20

ick nu leue inden vleesche/leue ic dooz het gelooue des Soons Godts / die my lief ghehadht heeft/en heeft hem seluen vooz my ouergegeuen. Ick verwerpe de genade Gods niet: Wát ist dat dooz de Wet de rechtueerdicheit coemt/so is Christus te vergheefs ghestozen.

Om dit eenuoudich ghe-
loofs wille / lijdet de Christus-
liche Kerckhe alle veruolghin-
gen/daermede de werelt ende
andere haer wreedelick ver-
uolgen. Want hoewel vele an-
dere oozsaken der veruolgin-
gen voozgewent worden/so is
nochtans dit de warachtighe
eenighe ende principaelste ooz-
sake. Daer is dan een alghe-
mepne openbare veruolghin-
ge/wáner een gantsche Kerc-
ke om haers geloofs wille vā
den vbanden verricht wort/
oft anderfins beschadicht en
verdrukt : oock is daer een
particuliere ofte bysondere
vuolginge/wanneer eē/twee/
oft meer menschen veruolgin-
ghe lijden / ende dat sy aen
haer leuen eere ende goet van
haers gheloofs wegghen ver-
drukt worden. Want dooz
de veruolginge/versta ick al-
les dat de veruolghinghe aen-
hangt/namelic dat haer vooz
gaet/nauolcht / en met loopt/
als daer zijn: onwille/nijdic-
hept/haet/vpandtschap/ver-
claghghen/schenden/sinaden oft
lasteren/trotten/bespotten/en
verachten/laen ende bescha-
dighen aen lijf ende goet / met
verclaghghen/verstricken / met

roouen ende aenlaen der goe-
deren/waer wt dan volcht ar-
moede/kommer/hertenleedt/
sozge/angst/elende/hongher/
dorst/naecht hept / coude ende
allerley ongemack: Item ge-
uanchenisse/binden/pijnighe/
martelen/ ooc ten laetste dooz
allerley wreede Tyrannie ter
doot hzenghen/dooz water en
vper/dooz sweert ende strick/
ende terstont na den doot die
doode lichamen grijpen / ver-
scheuten en schenden/ende het
alderhooste doen/ dat die ver-
uolghers weten tot leedt ende
verdriet/ oock tot versmaedt-
hept den gheloouighen aen te
doen.etc. Alle dese dinghen
heeft altijt geleden ende lijdet
noch/ de W. Chystelicke Kerc-
ke/in hare lidmaten /nu aen
velen / dan aen wepnigen/ge-
lijck het den eeuwigghen God
behaecht / die zijne gheloo-
ighen wil reynighen ende be-
proenen als het Goudt inden
vperre.

Dat tijt. Capittel.

Dat oock de hepligen of geloouigen
vooz de gheboorte Christi/alleen
dooz t'gelooue in Christus salich
zijn g'eworden / ende oock groote
veruolginghe gheleden hebben.

En nu soude ick hier
na vertellen de veruol-
gingen der W. Chyste-
licker Kerckhe/die sy op
en na de geboorte onses Heere
Jesu Christi/van des geloofs
wegghen geleden heeft / waert
sake dat tot desen handel niet
wel en diende / namelick dat
oock de hepligen oft geloou-
ighen.

Wat de
de veruol-
ginge zy.

ghen vooz de gheboorte Christi oock dooz het ghelooue in Christum alleen zijn salich ge worden / ende groote veruolghinghen / om dit ghelooue hebben gheleden. Twelcke ick op het cortste alhier oock sal beschrijven.

Een balsche mepninge vā de salicheit der Doozouderē.

Doch ick weet seer wel dat ouer dese onse verclaringhe/ vele hen sullen verwonderen/ die in sulcker mepninge zijn/ dat de Oude van Adam tot op Christum/ niet dooz het ghelooue in Christum/ waer van sy weinich oft niet gheweten hebben/ zijn salich geworden. Noch en hebbe derhaluen geen veruolginge gehad vā weghen des gheloofs / maer zijn een strijdtbaer volck geweest/ met vele en groote victozien beroemt/ etc.

Maer hierentusschē ist hen nelick: dat alle hepligen vooz en na de geboorte Jesu Christi/ een volck zijn/ in een eenich lichaem der eenigher Kercke vereenicht ende verbonden/ onder een eenich Hoofd / ende hebben eenen eenighen ewigen Salichmaker ende Messiam Jesum Christum / dooz welchen alleene alle de ghene die dat leuen ontfangen hebben/ en salich gheworden zijn/ hebben tselue dooz hem in dit eenich lichaem der Kercken ontfanghen / ende noch ontfanghen. Het welcke sonder tghelooue (waer dooz alleen de salicheit aengenomē wort) geensins en heeft comen geschieden: Ja het sy verre dat

wy afghegeschepden ofte afghepaelt souden zijn van dit lichaem ofte eenicheit ende ghemepnschap aller Hepligē der ouden Vaderē/ welckers kinderen ende Erfgghenamen wy dooz het eenich ghelooue in God/ en in zijnen Sone Christum onsen Heere / ghenaeint worden. Ende dit is allen gelooouighen een bysonder hertelike vzeucht / dat sy sekerlick weten / dat sy ghemepnschap hebben met allen hepligē/ die van aenbegin zijn gheweest/ noch zijn/ en tot het eynde des werelts zijn sullen. Ghelijck dan de Heere Christus betuycht/ datter een Lichaem/ een Kercke/ eē Gemepnschap ende een eenich Erfdeel aller wtuercozen is/ met dese woor den: Ick segghe v/ vele sullen comen van Oosten ende Westen / ende sullen sitten met Abraham / Isaac en Jacob int Rijke der Hemelen.

De geloo uigē hebben ghemepnschap met allen hepligen.

Ende of nu dit euenwel sooclaer ende onwedersprekelick niet en ware / soo hebben wy doch een clare onderrichtinge in onsen eersten Ouderen Adam ende Eva. Want het is openbaer dat sy niet dooz de Wet Moses zijn salich geworden/ welke eerst na twee dupsent ende sommighe hondert Jaren/ aen den Berch Synai ghegheuen is worden. Maer sy hadden vooz hen ende hare nacomelinghen een heerliche troostelike belofte Godts/ dat hen Godt een Zaedt der vrouwen geue wilde / twel-

Mat. 8. 11.

Gen. 3. 15 he der slangen cop vertreden/
ende de slanghe tselfde weder-
om inde versenen bijten sou-
den. Nu so worden dan de be-
loften alleene metten gelooue
aengenomen. Daerom sp ooc
het ghelooue gehadt hebben/
en zijn alleene door Christum
salich geworzen. Want Jesus
Christus den Sone Gods is
het Zaet der vrouwe / dat is/
warachtich mensche / niet vā
den zaden des mans ontfangē/
maer vanden hepligen Geest/
welcke gheworcht heeft door
Godlicker cracht / dat de So-
ne Godts wt het lichaem der
repner Maget Marie (daer-
om dat sy genaemt wort het
Zaet der vrouwe) warachtich
God ende mensche is geboze.
Dit Zaet is vanden Dupuel/
van de Slanghe / en door de zij-
ne / inde versenen gebeten / dat
is / in lijden / doot / ende marte-
lisatie gebzacht. En met zijn
lijden ende doot / heeft dit ge-
benedijde Zaet / der slangē cop
vertreden. De cop der slangē/
of des Dupuels / is het rijcke
des Dupuels: de sonde / doot /
helle / oft verdoemenisse / wel-
cke van allen geloouigen door
dat bloet vergieten ende den
doot Christi aent cruyce ver-
stort / geheel werch ghenomen
zijn. Ende door dit ghelooue
in den ghebenedijden Zaden
Jesum Christum / zijn onse
Voorzouders salich ghewor-
zen.

Adam is
een Sa-
cramēt
van God
gegeuen.

Doorder heeft oock Adam
tot dese belofte een Sacramēt
ontfangen / namluck / de offer

hande. Want mitsdien dat
Adam ende zijne kinderen een
Lam offerden / soo hebben sy
daermee een teeken en ghe-
tuggenisse gehadt van de toe-
comende Offerhande en doot
des ghebenedijde Zaets. Waer
mee sy ooc vermaent zijn ge-
weest tot danckbaerhejdt / en
dat sy henseluen oock tot een
leuendige offerhande opoffe-
ren / en na den wille Godts le-
uen souden.

Dese eerste voornaemste en De belof-
aldergrootste belofte des ge- te des
benedijde Zaets / is daerna in Zaets /
den Kercken der Voorzouders is tot al-
altijt verhaelt / vernieut ende len tyden
breeder verclaerd gheweest. inde here
voornemlick inden tijde der ken vers-
diz hepliger Patriarchen / A- nient.
brahams / Isaac en Jacobs.
Want het is een peghelic be-
kent / hoe Godt tot Abraham
gesproken heeft: In v Zaet
sullen alle geslachten der aer-
den gesegent worden. Welc-
ke Paulus tot den Galaten
claerder wtlegt. Dat Zaet vā Sal. 3. 16
is Christus. Van desen Zade
hebben alle geloouigen de se-
geninge / dat is / ontledigingē
ende quijtscheldinghe vanden
bloecke / de welcke van wegen
der sonde hercoemt. Also heb-
ben oock de Euangelisten het
geslachte Jesu Christi / vander
Maget Maria de moeder Je-
su Christi / tot op Abraham ghe-
lepdet. Daerom en isser gheen
twijfel aen / oft de geloouigen
die vanden beginne gheweest
zijn / hebben tot allen tijden
vercreghen / ende vercreghen

Wij noch /

noch dat eeuwighe Leuen in Christo.

De Wet
is niet te
gen de be-
lofte.

Gal. 3. 19

Ende de Wet Moſis en is niet teghen deſe belofte opgericht/om die af te doe/oft een ander ſalicheydt bupten deſen gebenedijden zaden te wijſen. Twelcke oock Paulus claerlick betuycht tot den Galaten int 3. Cap. ſprekende onder andere woorden alſo: De Wet is daertoe/om der ouertredinghe wille / tot dat het zaet quame / ende is eē Leptſman tot op Chriſtum / op dat wy dooz het ghelooue rechtuerdich ghemaectt worden/ etc.

Vaerbeneuen heeft Dauid ende alle de Propheetē ſo claerlick van Chriſto ghepzedickt/ ende alſo getrouwelick het gelooue in Chriſtum geleert/ dat de ghene de welcke in haren ſchriſten oock wat beſeſen en onderweſen is / nemmermeer en can ſegghen: De Oude en hebben van tgeloooue in Chriſtum niet geweten / noch oock Chriſtum bekēt. Wāt (op dat wy andere Propheeten niet aē en treckē) heeft Eſaias niet vā den handel Chriſti ſo opēbaer geſproken/ dat ſommighe vanden Ouden hem niet ſonder oorſake een Cuāgelift genoēt hebben: Radien hy in het 53.

Eſa. 53. 6

Capittel heeft geſproken: Wy hebben alle gedwaelt als ſchapen/ een pegelick heeft gheſien op zijnen wech/ ende de Heere heeft op hem (Meſſiam) laten comen alle onſe miſdaden. En hy was verwondet om onſer

ouertredinghen wille/ ende te mozel geſlagen om onſer miſdaets wille. De ſtraffe oft tuchtinghe onſes vzedes / dat is / met welcke ons ſoude vrede gemaect wozdē / is op hem (Meſſiam) ghelept/ ende dooz zijne wonden oft ſtramen zijn wy geneſen. En mijn gerechtete knecht ſal met zijne erkentniſſe (dat is het rechte ware Chriſten ghelooue) vele oft de gantſche menichte ende Gheuepnte vboom oft rechtuerdich maken / want hy hare miſdadē op hem geladē heeft/ etc. So dat ick nu niet gedeneken en can/ dat yemandt noch claerder ghetuygheniſſe van Chriſto ende vanden gelooue in hem/waer dooz wy gerechtuerdicht worden / ſoude epiſchen ofte begheeren.

Ende bouen dit alles / zijn de getuygeniſſen des nieuwen Teſtamēts hier ouer ſo claer/ dat nu niemandt twijſelen en can noch mach / oft alle heptigen des Ouden Teſtamēts/ dooz de geboorte Chriſti / zijn dooz het gelooue in Chriſtum/ ende alleen in Chriſto / ende geenſins dooz eenighe andere middelen ſalich gewozdē. Onſe Heere epiſchet in zijne Leere niet meer noch ernſtlicher vā zijn volck / dan dat zy kinderen Abrahe ſouden worden. Twelcke dan dooz het gelooue geſchiet/ wanneer ſy geloouen als Abrahā ghelooft heeft. Ende als hy int 8. Cap. Joannis vele hter van geſproken hadde / ſeght hy int eynde

Dat wy
behoorde
te lijdē/
tſeide is
op Chri-
ſtum ge-
lept.

Alle de
Vaders
des oude
Teſta-
mentis/
zijn dooz
het gelo-
ue in
Chriſti
ſalich ge-
worden.

zijn

Joā 8. 56. **z**ijnder leere hoe Abraham ge-
looft heeft. Abraham spreekt
hy / heeft mijnen dach gesien/
en is verblijft gewordē. Waer
wt dan in lichtelick dese reke-
ninge is te maken / dewyle de
geloouigen inden nieuwe Te-
stamente geloouen moetē als
Abraham / dat pinners Abza-
ham te voze in Christum (ge-
lijck Christus te vozen tselfde
verclaert heeft) oock moet ge-
looft hebben / dat hy also ende
dooz het gelooue sp gherecht-
uerdicht en salich geworden.
Gelijck Paulus sulcx crachte-
lic bewijst in de Epistel tot de
Romeynē int 4. Cap. ende tot
den Galaten int 3. Capittel.

Joā. 1. 29. **T**selfde betuycht oock Jo-
annes de Dooper / als hy op
Christum niet den vingher
wijst / ende spreekt : Siet dit
is her Lam Gods / twelcke
wech neemt de sonden des we-
relts. De werlt dan is nu niet
alleene tghetal der menschen
die na Christi geboozte geleest
hebben / maer oock daer te vo-

Joā. 2. 2. **r**en. Joannes de Apostel ende
Euangelist betuycht ooc ende
spreekt : Christus is de Ver-
soeninge dooz onse sondē : niet
alleene dooz onse sondē / maer
oock dooz de sonden der gant-
scher werelt. Ende wederom :
Apo. 13. 8. **D**at Lam is geboot geweest
banden beginne der werelct.
Daerom weten wy wel / dat
Christus alleene eens opghe-
offert ende ghedoot is / en niet
zyne eenige offerhande de son-
den der gantscher werelt ver-
soent heeft. Maer die cracht

zijnder offerhande is aē de ge-
loouighen crachtich gheweest
banden beginne des werelts.
Verhaluen / de Lammierkens
die eertijts geoffert wierden /
zijn Sacramentē geweest des
lijdens Christi / en der verlos-
singe in Christo / met welcke
de gheloouigen van tbeghin
des werelts gerepnicht zijn/
ende noch gerepnicht wordē.

Op dese selfde wijse spreekt
Petrus : Daer en is geenē na-
me onder den Hemel gegeuen
(dat is gheenderley mach op-
ter aerden ghenaeint worden)
waer dooz wy moeten salich
wordē / dā in de name Christi.
En in het Concilio te Jerusa-
lem / als sommige dē Christenē
de Wet Moysis opleggen wil-
den / spreekt Petrus weder-
om : Wat verfoecht ghy dan
nu God / dat ghy een Jock op
der Discipulen (der Christe-
nen) hals wilt leggen / twelc-
ke noch onse Vaders noch wy
en hebbē comē dzagen : maer
wy gheloouen salich te wor-
den / dooz de ghenade Jesu
Christi / gelijckerwijs sp oock
doen. Welcke woorden ons

Mercht hier waer
dooz dat
de Gude
zijn salich
gewordē.
r. Coz. 10.
3-4.
alle eenerley geestelick dzanc
ghe-

ghedroncken / want sy droncken vanden Geestelicheit steen / die hen nauolchde / welcke steen was Christus.

Sulx heeft ooc geleert Eusebius int begin zijnder Historie / van de Handelinghen der Kercken / ende de H. Augustinus Libro 2. contra Pelagium et Celestinum Cap. 24. Et de Ciuitate Dei lib. 18. Cap.

47.

Ende hierentusschen is dit oock warachtich / datter vele onderschepts is tusschen den Ouden ende Nieuwen volcke / namelijk dat de Oude de verborghentheyt in figueren ghehadt hebben / ende niet so claerlick / als inder tijdt des gheopenbaerden Euangelij. Sy hebben oock ghewachtet op tghene daer op wy nu niet meer en verwachtē / maer verheughen ons / dat Godt alle schatten in Christo open ghebaen ende bewesen heeft / tot op de verclaringe des laetsten Ioncksten dachs. Daer zijn oock andere dinghen / in welcken noch merckelicker onderschepdt is / tusschen beyde den Testamenten / namelijk / den Ouden en ons / welck onderschept andere eygentlicker en breeider verclaert hebben : als Paulus 2. Corin. 3.

2 Cor. 3. 6

Die Ouden hebben noch om des gheloofs wille gelede.

Maer nochtans en hebben de Oude niet ouerwonnē sonder droeffnisse der veruolgingen / maer hebben alle vele geleden van wegghen des waren gheloofs : Want alle veruolginghen / die Moses in Egypten

ten / ende de H. Propheeten in Juda ende Israel gelede hebben / die selue hebben sy van wegghen des ware Gods / der warachtigher leere / ende om des rechten geloofs wille geleden. Ja onse Heere spreekt selfs inden Euangelio : dat ghelick het zijnen Apostelen ende gheloouighen gheschieden soude / dattet also oock te voze geschiet was den Ouden heylighen Propheeten.

Hieruan heefmen ooc seer clare getuygenissen indē Psalmen / als dat de Oude Kercke om des geloofs en waerhepts wille / groot lijden spot ende schade geleden heeft / ende dat de veruolghers om de rechte Religie te onderdrucken / de Kercken verscheurt / ende de rechtgeloouighen sonder barmherticheyt gemartert en gedoot hebben. Hier van staet in den 74. Psalm also geschreuen : Woe vanden hebben gebrullet int midden van uwe hups / ende hebben aldaer hare Afgoden ghestelt. Sy hebben v' v'plichdom met v'per verbrant / en de Hutten uwer Raems indē gront verdozē. Sy hebben in hare herten gesproken : Laetse ons alle tijden verderuen en wtroepen. Sy hebben alle hupsen Gods verbrant indē Lande / etc. Ende wederom claghen ende bidden de gheloouighen inden 79. Psalm / aldus : O God de Heptenen zijn in v' Erdoel geuallen / en hebben uwen heyligē Tempel verontrepnicht / ende

Psalm. 74. 4.

psa. 79. 1

ende Jerusalem gemaect tot steenhoopen. Sp hebben de lichamen uwer knechten/ den Voghelen des Hemels om te eten voorgeworpen / ende dat vleesch uwe Heyligen de Dieren des Landts. Sp hebben haer bloet om Jerusalem vergoten ghelijck water/ en niemant heeftse begraven. Wy zijn onse nabueren een smaet/ spoot / en geschimp geworden. O Heere hoe langhe wilt ghy so vertoornen? Waerom sullē de Heydenen segghen waer is nu haren Gode? Vergelijcke vintmen oock in andere Psalmen/ als inden 137/ etc.

Wat dan noch de dyt Martelaren onder Nabuchodonosor gheschiet is/ ende hoe sy in den vperighen Ouen geworpen zijn geweest/ van des weghen dat sy dat Beelt van den Coninck opgherichtet / niet en hebbē willen vereerē/ sulcy is eenen pegelicken kennelick wt den 3. Cap. des Propheten

Da. 3. 20. Danielis.

Desghelijck is seer swaer claechlick ende groot geweest de veruolginge onder des Coninck Antiochi/ ende alle om des gheloofs wille int werck gheselt/ namelick / op dat hy het volc Godes ofte de geloouigen vanden warachtigē/ tot den valschen Afgoden gheloeue mochte bedwingen. Ende daerom liet hy de volhardige grouwelick ende verschrickelick pijnighen. Wie lust heeft die lese hiervan dat 1. Cap. int 1. Boeck der Machabeē/ oock

1 Mac. 1.

dat 5. 6. 7. Cap. int selfde boeck der Machabeē. Also en ist ooc niemant onbekent / hoe Paulus tot den Hebrēē int 11. Cap. so vele exempelen der ghenen vertelt/ die om Godes en des waer heydris wille/ int Oude Testament/ noot/ arbept ende veruolghinghe gheleden hebben/ etc.

Heb. 11. 4.

Dat b. Capittel.

Van de eerste veruolghinghe na de gheboorte Christi/ in welcke Hierodes de Grootē/ de onschuldige kinderen liet vermoorden.

Nader veruolgingen des geloouigē volcx inde Oude H. Kercke/ wil ich nu voort aen de veruolginghen der H. Christelicker Kercke vertellen ende beschrijven/ de welke terstondt na der gheboorte onses Heeren Christi / onder de regeringe des keisers Augusti aenghegaen zijn.

So haest als Christus tot Bethlehēm in armoede ende in eenen stal ghebozen was/ quamen de Wijzen wt Oostlant / ende vercondichden tot Jerusalem de gheboorte des nieuwen ghebozen Coninck. Hierom verschrickte Herodes de Grootē en Ascalonita seer swaerlic/ want hy breefde dat hy wt het konijcke Juda/ (welcke hy doeter tijdt door gonst der Romeynen was besittende) vanden nieuwen ghebozen Coninck soude verduene worden. Dewijle hy dan geen wetenschappen hadde/ wie dese me

W iij we

we ghebozen Coninck was/
doch verſekert zijnde/dat hy
tot Bethlehem gebozen was/
op dat hy dan des te min van
hem soude vdwalen/ ſo beſtel
de hijt door zijne Dienaers
en Crijchlieden / dat alle de
kinderen die binnen twee Ja-
rē tot Bethlehē en om Beth-
lehem ghebozen waren / met
malcanderen omgebracht en
gedoot ſouden worden. Ende
hiertoe bequam deſe grouwe-
liche Tyran ſommighe onder
zijn dienaers/ die geen Wiſchic-
kinge en hadde om deſe grou-
weliche onghehoortde moordt
te volbrēngē. Want die moet-
willige moordenaers/ kypden
ende knechten des moordadi-
ghen Coninck / gingen henen
ende volbrachten het ghe-
bort des Tyrans / vermoor-
dende alſoo alle kinderkens/
de welcke tot Bethlehem wa-
rē / ende rontſom Bethlehem
inden omliggenden Landen.
Welckers getal ſondt twiſſel
niet cleyn en is geweest / ſp en
Wiſchoondē ooc diē niet (twel-
ke grouwelick ende onnatuer-
lick is om hoozen) die noch in
der wieghen laghen/ende van
haerder moeders borſten met
gewelt getogē worden. Waer
wt een groot/claechlick/droef-
lick/schrepen/ huplen en wee-
nen by allen den ghenen on-
staē is / van dien wiens lieſte
kinderē met een onrecht moet
willich gewelt ontnomē en ſo
grouwelick ende onmensche-
lick vermoort zijn gheweest.
Sulcken hertenleedt en groo-

te claghe verhaelt oock de H.
Euangelist Matheus/welcke
deſe Hiſtorie ofte daet / gātſch
neerſtich beſchrijft/ ende oock
wt de Prophete Jeremia de-
ſe ſpreucke (om de grootte de-
ſes ellendicheyts en iammers
eenē pegelicheit door oogen te
ſtellen) meldet : Daer is een
ſtemme oft geſchrey in Rama
ghehoort/ vele claghens/hup-
lens ende weenens/ Rachel be-
weendt hare kinderen / en en
heeft haer niet willē latē troo-
ſtē/daerom dat ſp niet en zijn.
Met welcke woorzen ooc dit
woort te kennen gegeuē wert:
Dat de veruolginge niet alleē

Mat. 2.
18.

Woe her-
re haerde
veruol-
ginge wt
trecht.

Ende deſe veruolginge en is
van Herodi niet aengericht
om de kinderkens te vermoor-
den : maer om des Heerē Je-
ſu Chriſti wille / namlie/ om
hem te ſoecken/te binden ende
ter doot te brengen. Verhal-
uen hebben deſe onſchuldighe
kinderkens van wegghen des
Heeren Chriſti / den doot gele-
den / ende de hare hebben dat
groot hertenleedt om Chriſti
wille

Die kin-
derkens
zijn om
Chriſti
wille ge-
doot.

wille ontfangen/of sy schoon alle de verborghentheide Gods niet en verstondē. Hierom behoort billick dese onschuldige kinderkeus/mitsgaders hare ouders/ onder het ghetal der ghenen te wesen/ die om des Heeren Christi wille lijden en veruolcht worden. Hier aen en is oock niet te twijfelen/ of dese kinderkeus en zijn gheweest inde cracht der genade/ ende der genadighen beloften Gottes/hebbende dat Verbodt teecken/te wetē de Besnijdinge aen haer ontfangen/sy zijn oock Gods kinderē geweest/ ende eerstelick om Christi wille/ met de Croone des bloeds der Martelaren gecroont en verciert.

Die Kinderkeus
zijn Martelaers.

Wonderlike
vragen van
dese kinderen.

Ende om deser grooter eerē wille / waer mede Godt dese kinderkeus genadelic begaest heeft/behoort alle spitsvridige neuswijse onderzoekers niet recht op te houdē ende stille te swijghen / de welcke in desen handel pleghe te vragē: Wat Godt hiermede gewilt heeft/ ende waerom hy die arme onschuldige kinderkeus om Christi wille heeft laten ombrengen? Waerom dat hijse oock niet en heeft bevijsit/ gelycker wijs hy Christum bevijsde/ den welcke hy beual in Egypten te vertreckē? Waerom hy den grouwelicke Tyran heeft toegelaten eenē so verschyckelicken moort te volbrēngen? Ende of dan God een welbehaghen heeft aen sulckē ongehoortē onmenschelickē moort?

Het is oock wel te bedencken/ dat op sulcken tijt/als sodanigen moort gheschiedt is/ oock vergelijcke ongeschicte woorden/ van onrustige bleefschelicke menschen zijn wtgespogen gheweest. Maer die rechtuerdige ende Godtureesende menschen/ verwerpen sulcke gedachten ende vragē/ sy en spreken oock Gode in zijner regeringhe niet teghen/hoe en waerom hy dit of dat niet en doet of latet/maer spreken vā gantscher herten met de Prophetē Davids: De Heere is rechtuerdich in alle zijne wegen/ende heplich in alle zijnen wercken.

Psalm. 143
17.

Ende of dan schoon de onschuldige kinderen van dit teghenwoordighe leuen berooft zijn/so zijn sy doch niet met het ewige begaest/ende niet de ewighe wtspreekelicke eere ende heerlijkheyt verciert. Desgelijc heeft hy oock haerder lieuen Anderen comen en droeffnisse / op menigerley wijs weten te vergelden. Item God die aen tyranie noch wreetheyt geen welbehagē en heeft/ die oock dat boose noch doet noch ongestraft en laet/ghewyckelt euenwel de boose daden / ende toornicheyt zinder vanden / zijnen geloouighen ten besten. Daerentegē so zijn hare wercken quaet/ ende en worden daerom geen sijn aen gesien voor goet. Gelyc als vergift / is wel van hem selfs boos/ nochtans door die gheschicktheyt der Medecynne

En sers/

Gene. 50.
19.

sters/tselſde dat boos is/con-
nen ſp den menſchen inde nie-
derijnen tot goetd ordineren.
Op ſulcker wiſe ſprack Jo-
ſeph tot zijne Broederē: Ghy
hebt quaet gedacht tegē my/
(als ghy my in Egypten ver-
rochtet) maer Godt heeft het
gewent tot goet. Alſo handelt
oock Godt met de veruolgin-
ghen.

Deſer 5.
uolghin-
ghe / zyn
alle adere
uolgin-
gen gelijc
ſoymich.

Want men ſiet in deſe eer-
ſte veruolginghe/ als in eenen
ſpiegel/ wat gheſtalte dat het
heeft met alle andere veruol-
ginghen. Ende hoewel deſe
veruolginge gantſch grouwe-
lick ende onmenſchelick is/
nochtans ſo dient ſe tot ſalie-
heyt ende grooter eeren allen
menſchen den welken ſp ouer
coemt. Deſgelijc alle andere
veruolgingen der Chriſt-ghe-
loouighen/ hoe grouwelick ſp
oock zyn / dienen alle tot goet
ende eere den ghenen die daer
lijden. En gelijc de verſtan-
dighen hier wepnich diſpute-
ren/waerom dat Godt de on-
ſchuldige aldus heeft latē ver-
moorden: Alſo zyn alle recht-
gelooutge inder veruolgingen
te vreden/ſp en beropen oock
Godt niet in het Gherichte/
waerom ſp dit of dat den boos-
ten menſche toelaet/oft lijdet/
dat de vrome onſchuldige mē-
ſchen ondergedruckt worden.
Want ſp wel weten ende vaſt
gheloouen/dat de regeringhe
Gods in allen dinge / onſtraf-
felick/goet / en rechtueerdich
is. Ende euen gelijc als deſe
onſchuldighen kinderkens om

Chriſti wille alleene gedoodt
zijn / ouermits datmen Chri-
ſtum onder hen ſochte/ en den
ſeluen heeft willen vermoor-
den: Alſo worden oock de ge-
loouigen in allen veruolghin-
gen om Chriſti wille gedoot.
Welcke Chriſtus vanden ver-
uolgers geſocht wort / op dat
ſp hem ſoude verniele. Maer
ghelijc Chriſtus in alle deſe
moorden niet geuonden noch
omgebracht en wort/dan den
veruolgheren ontoemt / alſo
moghen alle veruolghers den
geloouigen wel ter doot bren-
gen/doch Chriſtum en ſulle ſp
nimmermeer wtroepen. En
ghelijcker wijs Herodes geen
geruſt herte en heeft vercrege
door deſe moort/alſo en ſullen
oock de veruolgers (hoewel ſp
bele menſchen vernoozt heb-
ben) nimmermeer ſonder ſor-
ghe zyn / maer alijt in eewi-
ge ſorge ende angſt bliuen.

So en heeft dā geene andere
oorſake Herodem tot deſe on-
ghehoorde moortd betweecht/
als zyn ouerdadige ſieckte en
begeerlicheyt om te heerſche/
gelijc oock vele veruolginge
wt de ſelfde ſieckte ende boofe
aenuuechtinghen na dien tijdt
geſproten zyn. Wat die booz-
ghemelde eere ende begeerlic-
heyt om heerſchappij te heb-
ben/eertijds in het Conink-
rijc Iſraels ende Juda aenge-
richtet heeft/is wt die Egipti-
ſche handelingē Sauls des
Coninc/Abners zijns Hoofd-
mans/Jeroboams/Athalia/
ende anderen haers gelijcken/
lich.

Dorſaers
ke der ver-
uolghin-
ghe deſer
onſchul-
digen kin-
deren.

lichtelick te leeren. Gelyc hup
den ten daghe sitten de geeste-
liche ende wereltliche wel in
eere ende goet/ seer hooghe en
wellustich/ doch sp breefen/ so
verre men de Predicatie des
H. Euangelij liete voortgaen/
dat sp sulcken eere/pracht/rijc-
dom/wellusticheyt/hoochheit/
weerdicheydt ende welstandt
souden verliesen. Sodanighe
stellē hē voor hare rijckdom-
mē en wellusten/met Herode/
teghen Christum ende zyn H.
Woordt/ ende en ontzien hen
doch gheene Tzannie aen te
richten oft te volbrēnghen/ al
leene dat sp wel warm ende se-
ker mochten sitten/ ende in ha-
ren nesten bliuē. In somma/
gelyckerwijs dese sware grou-
welicke veruolginghe Christi
terstont is aen gegaen met zyn-
ne Menschwerdige onder dē
onschuldighen kinderen/ also
en heeft ooc de Kercke Christi
tot aen het laetste Gherichte
toe / niet anders te verwachtē.

Dat vi. Capittel.

Wande tweede veruolginge/ in wel-
cke Joāns de Dooper onthooft is /
Jesus Christus de Sone Gods ge-
crupicht/ ende zyne Jongere ver-
stropt zyn gelowden.

Joannes
Baptista
is de eer-
ste Predi-
ker des
Euange-
liums.

DE tweede veruolgin-
ge/ is met de Predica-
tie des H. Euangelij
te gelyc aengegaen.
Het welcke door Joannem dē
Dooper begonnen is ghepre-
dicht te worden/ gelyc dē H.
Marcus betuycht en spreckt:
Dat het Euangelium Jesu
Christi des Soons Gods al-

so heeft zyn begin ghenomen/
gelyckerwijs de H. Prophetē
te bozen gheseyt haddē dat het
beginnen soude/ namelick/ vā
den Voorlooper Christi/ den
welckē soude Christo dē wech
bereyden/ ende den menschen
geschiet maken om Christum
aen te nemen. Dese Joan-
nes heeft op Christum met zyn
nen vinger gewesen/ ende be-
tuycht: Dat hy dat Lā Gods
is/ twelcke wech neet dē sonde
des werelts. Verhaluen hy
wijders vermaent/ dat men in
hem soude geloouen/ en heeft
also zyne Discipulen vā hem
tot den Heere ghesonden/ als
tot dien / inden welcken alle
volcomenheyt woont/ en door
welckē alleene dat eeuwige le-
uen vercregen wort/ nadie hy
de warachtige Sone Gods
is/ in welckers hant de Vader
heeft alle dinghen ghegeuen/
op dat wie in hem geloof/ het
ewige leuen hebbe/ maer wie
niet en ghelooft/ dat de toorn
Godts op dien soude bliuen.
Hierenbouen heeft hy noch de
lasteringhe des werelts met
grooter neersticheyt gestraft/
een peghelick tot boetueerdic-
heyt des leuens ende ware be-
keeringe vermanende/ en also
den onboetueerdigen angeloo-
uigen met den swaren toorne
Gods ende de wtroepinge ge-
dreycht. Waeruan de Euan-
gelistē een goede onderwijsin-
ghe gheuen.

Om deser goede leere wille/
is Joannes mitgaders zyne volcht
toehoorders ende Jongheren
ghes-

Jo. I. 20.

Jo. I. 29.

Joā. I. 12.

Math. 3.

Luc. 3.

Joā. I. 12.

Jo. 3. 36.

Joannes

woort bere

uolicht

Mar. I. 3
Mat. 3. 3

ghehaelt geweest/ boornem-
lick vanden Hoogen Prieste-
ren ende Papē/ de welcke som-
nighe tot hem schickten / op
dat sy de reghenschap zijns ge-
loofs souden voorderen / ende
hem mochten verhincleren/ en
van zijn Nijnt tot stille swij-
gen brengen. Ende als hy ooc
Herodem/ genaemt Antipas/
des grooten Herodis sone/ die
de kinderkes ombrochte/ vā
weghen zijnder bloetschande
ghestraft hadde/ ende om dat
hy zijne broeder Philippo zijn
echte huyfrouwe en dochter
ontnomen / Ja dat hy zijns
broeders getroude huyfrou-
we openbaer hy hem hadde
sittende/ ende derhaluen tegen
hem predichte/ dat sulcx groo-
te sonde/ schande/ ende eenen
grouwel was / so greep hy hē
aen / ende liet hem werpen in
der geuanchenisse.

Joannes
wozt ge-
mangen.

Als hy hem nu in spuer
maeltijt met zijne Dorsten en
Dienaren costelick vermaeck-
te/ ende droncken wesende zijn
der hoeren dochter Herodi-
as (om dat sy wel ghedanset
hadde) een groote belofte de-
de. So heeft Herodias van
harer moeder onderricht zijn
de wat sy hepschen soude/ dat
hooft Joannes des Doopers
begeert. Ende hoe wel He-
rodes wel wiste/ dat Joannes
een broom ende heplich Man
was/ nochtans so schickt hy
den Scherprichter daer he-
nen / ende liet den onschuldi-
ghen / schandelick inder ghe-
uanchenisse sonder recht / wt

een tyranisch ghemoet ende
moetwillighe boosheyt/ ver-
moordē. En die dochter broch-
te opēbaer dat hooft Joannes
tot harer moeder / die bloet-
schādige hoere/ onder die mael-
tijt ouer tafel. Wat droeffenis
se en hertenleet dat sulcke een
grouwelicken daet / allē zijne
Jongeren / en vrome geloof-
ge mensche aēgebracht heeft/
mach een pegelick ghelooich
mensche wel ouerleggen. Also
dat dese veruolginghe Hero-
dis / niet alleene Joannem/
maer oock alle andere geloof-
nighe beroert en beschadicht
heeft. En doe ter tijt zijn son-
der twijfel oock dusdanighe
ongeestelicke ghedachten ve-
len mensche ingeuallē. Waer-
om dat God sulckē iammer
ouer desen man heeft latē co-
men/ die de Heere so lief was/
ende datter ooc geen meerder
van vrouwen en is ghebozen
geweest? Waerom hy toege-
laten heeft dat hy so clacchlic
in die geuanchenisse ymoort
is/ van den bloetschandighen
menschen/ die ondertussche in
oueruloedicheyt / droncken-
schap/ en in dāssen en spij-
gen haer verliepen? Waerom
hy gheleden heeft/ dat zyn hep-
lighe hooft van der onreppen
hoeren handē moetwilliglic
gehandelt en bespoet is ge-
weest? Sulcx is vādē mensche
wel te verwonderē/ en is oock
aen hē selfs wel een grouwelic-
ke misdaet. Maer dat God
sulcx toelaet/ die alle dinc niet
gherechlicheyt ende gerichte
doet/

Wersche-
den ge-
dachten
der men-
sche vādē
ser daet.

doet/daerom en sal hem geen verstandich mensche int oordeel beroepen. Dat meer is/wanneer hy noch hupden ten daghe siet /dat byzome luyden van den onteynen ende boose menschen/schandelich omgebacht en mishandelt wordē/so maect hy dese rekeninghe: heeft Godt moete toe sien dat desen heplighen man / die zijn liefste vrient en prediker des heplighen Euangelij geweest is / in de gheuancikenisse so schandelich vermoort / ende daer beneuē zijn hooft so verfmadelich mishandelt is gheworden / so salt ons noch min verwonderē/ wanneer hy ooc nu sulcx laet gheschieden syne lieue vriendē / die noch niet in sulcher achtninghe en weerdicheyt en zijn /als Ioannes geweest is.

Ende ghelijckertwijls die handelinge Ioannis daerom niet onrecht en is / ende des Herodes handel oprecht / om dat hy ouerwinende Ioannem heeft verdrucht ende om cleuen ghebracht : Also en is oock noch hupden ten daghe die leere en tgeloooue der gheuer/die om Christi ende zijns woorts wille veruolcht ende lammerlick gedoodet wordē/ des niet te booser/en tgeloooue der gheuer die daer slachten ende verwoogē/ des te beter.

Maer gelijc Herodes geene ander oorsaecke tot dese zijn veruolginge en groote moort gehad en heeft/dan dat hy in zijn schanden ongestraft heeft

willen voortuaren / ende den metzassers en bronckaerts/ oock zijne bloedschandighe hoere niet en heeft willen veruolgtē: Also worden noch die meeste vuolgingē aengericht/ van die luyden/ die ooc niet en willen ghestraffte zijn om hare Afgoderie/sonden/en lasteringen: veruolgende also den onschuldigen/op dat sy die godloose menschen mogen behagen/die hen daer toe gheuekē.

Op die selfde tijt na Ioannem/onder het Keyserdom Tyberij heeft onse Heere Iesus Christus beginnen het Euangelium te prediken/en te vercondighen de vergeuinge der sonden/ende teghen gesprokē hebbende die valsche leere der secten/dat is/ der Phareseen/Saduceen / ende Priesteren/ heeft hy ooc swaerlic beschuldicht hare geuepnstheyt / gericheyt/ ende anderen haren lasteringen/ hier beneuē heeft hy ooc vercondicht die wzake Gods teghen hen / ende een pegelijc vermaent tot boete ende bekeeringhe des leuens. Dese zijne leeringe en Goddelicke cracht/heeft hy betoont ende bewesen met vele wonderlike daden ende tekenē/waer door men claerlick ende ongetwijfelt leerē/ja begrijpē mochte/dat hy was de Sone des leuenighen Gods / oock een gheweldich Heere ouer de Dupuel/sonde/doot/en helle.

Maer die Ouerpriesters/ die Ordens luydē/oft genoem de Geestelickē/ die ander sins alle

Ies
Christ
leere.

De victo
rie der
boosen
maect ha
re sake
niet goet.

Wozake
der vuol
ginge de
robia.

De ge
weldige
haren de
Heere
Christa,
alle

alle het ghelwelt in haren handen ghebracht hadden. Item die inden staet die geweldichste waren/desgelijck die Priesters ende Leuiten/en geloofden niet in hem / ende en hielden hem oock niet voor dien/die hy waerachtich was / namelijk/de ware rechte Messias/ maer sy hadden eenē haet op hem/ende leyden hem lagē na zyn leuen: En als nu noemden sy hem een Samaritaen/en terstont daerna eenen mensche die den Dupuel in hadde/sy versmaedden hem/ende lasterden zijne leere / want sy en condenden de seluighe niet lyden/aengesien zijne leere / de hare geheel contrarie ende teghen was. Want gelijk als sy wewnich ofte niet van tgelooue en spraken / dan alleene van de werken / ende datmē door de Wet (woornamelijk door die offerhandē) rechtuerdich en salich moeste worden: also en leerden sy ooc niet vele van de liefde/maer bedeckent al met hare giericheydt/ende hebben van des Heerē hups gemaect een Coophups. Want inden Tempel vercochten sy Dierē diemen offerē soude: als Schapen/Ossen ende Dupuen: en om het gewins wille / hadden sy daer Wisselbancken opgerichtet. Maer Christus heeft hen allen wt den Tempel gedyuē (met een geessel gemaect van coorzen) midtsgaders de Schapen/Ossen/Dupuen/en hare bercoopers ende Wisselaers. Desgelijck allen den ge-

De Phariszeen:
sche leere.

nen die den Godsdienst onderhieldē om hares gewins wille. Om deser oorsaken/hebben sy Christus altijt strengelicker veruolcht / en namen diē wils vozen hem te steenigen/en andersins ter doot te brengen. Menichmael is hy van hen geweken/ende wt Judea tot in Galileam geuluchtet/ende heeft also vele versmaetheyden/grooten arbeydt ende droeffenisse met gedult ghelden. Ten laetsten/ als hy van zynen Discipel verraden ende vercocht is worden / wert hy geuanchelick voor het geestelike gherichte der Priesteren gestelt/en van dē Lantvoecht der Romeynen Pontio Pilato tot den doot ende het crupce veroordeelt / wt gheen ander oorsake/dan dat hy hem voor dien wtgegeuen hadde/die hy ooc was/naemelijk / die waerachtige Sone Godts/ Messias of Christus / die eenighe eenwighe Salichmaker der gatscher werelt. Ende al eer hy tot den Lantvoecht gebzacht wert / is hy op het alder versinadelicste en spottelicste int Hof des ouerste Priesters vā die Papen knechte misghādelt. Dese verbonden hem zyn aenghesicht/en spogen langhe en vele daer in. Sy sloegen ende riepen tot hem seer moerwillichlick / ende lasterden grouwelick zyn Godlike wijsheit ende Matiessept. Ende als sy hem sinogens voor dē Lantvoocht brochten / hebben sy hem aengeclaecht als een ver-

veruolginghe
Christi.

De clacht
te reghen
Christi.

leyder

leypder des volck / Ja als een
oproermaker/die dat Crupce
wel verdient hadde. Pilatus
de Lantuoocht vzaechde neer
stich na der sake / ende verno-
men hebbende alle geleghent-
heyt / spzack hy hem meer als
eens onschuldich van allē din-
gē / also dat hy hem niet recht
niet en conde dooden. Niet te-
genstaende en wert de onschul-
dige op belerlep wijse elendich-
lic mishandelt. Hy wert voor
Herode gelept / van hem ver-
achtet / van zijn Hofgesin mis-
handelt / ende met schendighe
woorden versmaet. Hy wert
gesteld beneuen den grootsten
Moozder / die doe ter tijt leef-
de / te weten / Barrabam / dien
dat Joodtsche volck weerder
hadde / dan Christum / want
sp hielden hem vele booser dā
den hatelicken schandelicken
Moozdenaer. Hy wert gegee-
felt / ende met een doozne croo-
ne ghecroont / ende is also als
een arm Martelaers Beeldt /
den onbekenden ende ondanc-
baren volcke voorgestelt. En
daer en was voor hem gheen
ghenade / noch quijlatinghe /
voornemelijk by den Prieste-
ren / de welke dē Lantuoocht
so verre dzonghen / dat hy den
onschuldigen moefte veroor-
deelen / hy dede hem wtleydē /
ende tusschen twee Moozde-
naers aen dat crupce hangen.
Al waer de grootste noot eerst
is aen ghegaen / want in zijns
doots nooden / werdē hem be-
wefen grouwelicke scheldt-
woorden / en groote versmaet

heden. Die Papen ende veel
meer andere / ginghen om dat
Crupce / werspouwendē teghen
hem verschrikeliche woorde /
gelijk Matheus de selfde neer
stich verhaelt. In dese sware
versoekinghen / versmaedthe-
den / ende soo grooten noot /
is onse Heere Christus aē het
Crupce verschepden.

Wt alsulcken lijden zijn de Wernol-
Jongeren Christi ianumerli-
verstropt gewordē / en alle ge-
loouigē hebben een herteliche
dzoefheyt ontfanghen wt het
lijden en doot Christi / also dat
nu vele besorchden ende vzeese
hadden / het ware nu gantsch
gedaen met de leere des H. E-
uangelij. Na dien de veruol-
ghinghe Christi die gantsche
kercke aengegrepen ende al-
so beschadicht hadde. En hoe
wel de vbanden Christi ver-
hoepden / sp hadden nu groote
Victorie verwozen / ende die
Predicatie des H. Euangeli-
ums ondergedruet / so en was
nochtans de Pharizeuscher
leere / ouermidts die Victorie
der vbanden des H. Euange-
lij ende Christi / niet een hayz-
te beter / noch de Euangelische
leere des te booser. Oec so en
volcht dit gātsch niet / de Pha-
rizee hebbe Christum gedoot /
daerom is hare leere recht /
ende de leere Christi onrecht.
De oorsake voorszwaer / waer
door de Pharizeen en alle v-
anden Christi tot dese veruol-
ginghe zijn gedzonghen / en is
geene andere geweest / dan om
dat sp hare valsche leere soude
hebben.

De groot-
ste Chri-
sti.

Wernol-
ginge die
ouer de
kercke
gecomen
is.

Oorsake
waerom
hy Chri-
stum ver-
uolcht
hebben.

Vertrou-
wingen in
veruol-
gingen.

onderhouden/ ende die Euan-
gelische leere / midtsgaders alle
die haer aenhingen/ mochten
tonderdrucken: op dat sy also
in haer rijcke/ wellusticheydt/
ende moerwille mochte seker
blijuen. Dese selfde oorsake
dringt noch op den huydigen
dach den meesten deel der Pa-
pisten/ dat sy die Christ-geloo-
uigen aldus veruolge. Maer
dit vertroost ons in alle de
se droeffenissen/ al hoewel de
Jongheren verstroyt waren/
ende Christus van allen ver-
laten wert/ datter noch eene
onder de Jongeren gevonden
was/ namelick/ Ioannes/ die
bijlick tot het Crucy Christ
gegaen is/ om den geloouigen
vrouwe/ Marie de repne Ma-
get die Moeder Christi/ Item
Marie Magdalene/ Cleophe
ende andere by te staen. Want
hier soo openbaert haer die
cracht Gods in de bloodicheit
seer geweldich. Desgelijcx heb-
ben Joseph ende Nicodemus
ook haer dapperlic bewesen.
Gelijckerwijs oock selfde in
onsen tijt geschiet/ dat so wan-
neer men vermoedet dat de
waerheyt sy dooz de veruol-
ginge geheel ondergedruckt/
alsoo dat het schijnt dat daer
niemandt meer en is die vooz
haer sozge wil dzage/ oft haer
der aennemen / dat als dan
noch euenwel dooz cleene/ Ja
sontijts dooz voornemelicke
personen/ ee troostelick ende
een nieu beginsel gheschiet/ wt
welcken de waerheyt wederom
merckelick opgaet. Daerom

en sal ooc niemant niet rechte
in sware veruolgingen cleyn
moedich worden.

Nochtans is dit hier inson-
derheyt ende dooz allen dingē
wel aen te mercken / dat van
het lijden ende doot onses He-
ren Jesu Christi/ niet alsoo te
oortdeelen oft te houden en is/
gelijck vander doot ende ver-
uolginge Ioannis ende ande-
ren heplighen / de welcke om
Godts ende des waerheyt
wille veruolcht zijn/ ende heb-
ben der Goddelicker waer-
heyt niet hare bloede en doot
getupgenisse gegheuen: Maer
wy sullen vele meer ende hoo-
gher achten het bloedt en den
doot Christi. Want gelijck hy
is de ewige Sone Godts/ en
het leuen aller menschen / die
in hem ghelooouē: also is zijn
bloedt / doot ende lijden/ dat
Versoenoffer/ en de gebenedij-
dinghe vooz alle sonden des
gantschen wereldts. Want
dooz zijn doot is ons dat le-
uen/ ende dooz zijn bloedtuer-
gieten vergeuinghe onser son-
den verwozen. Van welcken
getupgenisse geuen alle Pro-
phetische ende Apostolische
Schriften/ maer voornem-
lick de Epistel Pauli tot den
Hebreē. Ende also bestaet on-
se leuen ende vergeuinge onser
sonde/ alleene in het lijden en
steruen Christi / ende dus in
geen lijden van een ander hep-
lich Martelaer.

Hierbeneuen/ dewijle Christ
stus het Hooft is zijner gelo-
uiger Kercke/ en so vele hy da-
ghe

Dat is de
Christi
is niet te
rekenen ge-
lyck het
lijden van
andere
heplighe
Martelaers.

dat is
het hooft
hoe dat
het ooc de
kerckelike
vergaen
sal.

gelede heeft / so leert zijn Kerk
ke hier wt / dat haer oock vele
lydens sal ouercomen / gelyck
hier van breeber onderrichtin
ghe gheuen / de Euangelische
ende Apostolische Schryften.

Dat vij. Capittel.

Van de derde veruolginge / in welke
de Apostelen zijn genanghen ende
ghegheest / Stephanus ghesteet
nicht / ende de Kercke tot Jerusa-
lem inde elendicheit verdoeuen is
gheweelt.

De derde veruolghin-
ghe der H. Kercke / is
na die Hemeluaert
Christi / ende na den
Pinxter-dach / (als de Aposte-
len vperich predickten / en een
groote heerlike Ghemeynte
den Heere Christo versamel-
den) rotselich aengegaen. In
de Handelinghe der H. Aposte-
len / wordt dit alles wijdtloo-
pich ende epgentlick beschre-
uen. De Apostelen predickten
het Euangelium opentlic tot
Jerusalem / en vronchichden /
dat inde Heere Christo den ge-
ruprichden / ende den ovghe-
weecten vanden dooden / al-
leene de ware vergeuinge der
sonden / en dat ewich leue is:
booz dien die in hem gheloof-
den: daerom soude een pegelic
in hem geloouen ende hem la-
ten Doopen. Item hem in
de gemeynschap der Kercken
begeuen / hem beteren / heplich-
lick leuen / ende gheensins wt
dit oft dat middel de salicheit
elcers hopen. Want daer en
is gheenen anderen name on-
der den Heimel den menschen

gegeuen / in welke men sallich
ran worden / dan alleene inde
Name Jesu Christi. Sulcke
Predicatie en rondē de Schrift
geleerden ende haedt te Jeru-
salem niet lijden / maer sloegē
hare handen aen de Apostelē /
ende settense inde gheuanche-
nisse / daer na werden sy ghe-
bozcht booz den haedt / sy wer-
den beschuldicht en ghestrafe-
ende hen wiert verboden dat
sy niet meer leeren noch predi-
ken en souden dat Euangeli-
um van Christo.

Daerenteghen de Apostelē
bekenden vrylich / dat sy in so-
danigen sake geensins en con-
den gehoozsaem zijn. Dewij-
le men in sulcken sake Godt
meer moeste gehoozsaem zijn
als den menschen. Maer die
Ouderlingen ende Geweldi-
ghen drepchden de Apostelen
scherpelick met sware dreppe-
menten.

Om alle dese dinghen is de
Kercke seer swaerlic bedroeft
geweest / en heeft God seer vpe-
richlick aengheroepen / dat
hy doch wilde zijn hulpe ende
bystant verleenen den hepligē
Euangelio. Maer als de Apo-
stelen volstandich int predike
boortgingen / ende dat de Hee-
re Christus tot beuestinghe
haerder waachtiger Leere /
groote wonder teekenen booz
hen was werkende / ende dat
hen oock een groote menichte
toetel / so dat de Kercke haer
bouen matē tot sommige dūp-
senden toe / dagelick vermeer-
derde / quamen de Geweldige

C boort /

De Pre-
dicatie
Der hep-
tiger Apo-
stelen.

Veruol-
ginge
ouer die
Apostelē.

Dröf-
nisse en
tgebede
der Kerkē.

Acto. 4.
13. 5. 29.

Act. 4. 12.

voort / ende wierpen de Apostelen wederom inde geuancenisse / ende arbeydden daer na om hen te dooden. Maer sy werden door de onderhandelinghe ende het voorbidden des Wets-geleerdē Gamalielis (die daer was eē Leermeeſter Pauli) beurhet: dies niet teghenstaende / werden sy niet roeden gegeeſſelt / en hen wert wederom verboden dat sy het Euangelium vā Christo niet en ſouden prediken. Doch sy gingen af van het Raethuys / God danckende dat sy weerdich gheuonden waren / om zyns Raems wille verſmaetheyt te lijden.

Niet langhe daerna / als de H. Stephanus door dē Geest Christi brandende / gantsch puerich indē Scholen met dē gheleerden diſputeerde / ende Christi leere ſeer gheweldich beſcherinde / ſo wert hy gheuanckelick genomen / en voor het recht geſtelt / ende valscheſch beſchuldicht. Maer hoe wel hy hem niet een heerliche geweltdige verantwoordinge verontſchuldicht hadde / noch tans en heeft dit niet geholpē / want sy hebben hem ter doot veroordeelt / ende met ſteenen ſammerlick omgebracht.

Terſtōt daerna is geuolcht een ſeer ſtrenghe grouwelicke vervolghinghe der H. Kercke. Van welcke de heplige Lucas in de Handelingen der Apostelen alſoo ſchrijft: Op de ſelfde tijt is een groote vervolginge oyghestaen / teghen de Kercke

die tot Jeruſalem was. Ende sy zyn alle verſtroopt gewordē door de Landē Judee en Samarien / behaluen de Apostelen. Ende Saulus verwoeſte de Kercken / hy giuch hier ende daer in de huſen / ende brachte voort mannen ende vrouwen / ende leuerde ſe inde geuancenisse. Alſo ſegt Paulus ſelfs van deſe zyne vervolginghe voor den Conſul Agrippa / en ſpreect: Ic meyn de waerlich / dat ic ſelue niet mijn tegenſtrijdē vele moeſte doen teghen den Name Jēſu van Nazareth: gelijck ic doctē Jeruſalem ghedaen hebbe. Ende ic hebbe vele hepligen in de geuancenisse gheſloten / macht ontfanghen / hebbende van de Querprieſters / en wā neer sy gedoot werden / gaf ic mijn oordeel ouer hen. Ic hebbe haer ooch dicmaels gepijnicht in alle ſcholen / en hen bedwongen tot Godlaſteringhe / (tot verloocheninghe des Chriſtelicken geloofs / welcke een groote Godlaſteringe is) ende als ic noch meer raſende tegen hen ben gewordē / hebbe ic haer veruolcht tot in de waterſte ſteden / etc.

Tot alſulken vervolginge en heeft Paulum dē Papē en dat Jootſche volck by na anders niet beweect / dan dien ontijdigen en onrechten juer / met welken sy iuerden voor de Wet Moſes ende Ceremonien / de welcke sy voornamen na hare valsche verſtādē te onderhouden / en en conden verhaluen

Stephanus wort geſtecht.

De eerste Kercke is veruolcht.

Acto. 8. 3.

Acto. 26. 9.

Dozake. deſer vervolginge

haluen in Christum (na de
Euangelische leere) niet geloo-
uen. Want sy meynden recht-
ueerdich ende salich te werde
door de gherechticheydt des
Wets. Daerentegen het E-
uangelium leert datmen niet
door de werken des Wets/
maer alleen door het gelooue
in Christum moet salich wer-
den. Men desen steen stietē hen
de Joden/ende sy zijn afgewal-
len ende verdozen. Gelyck
Paulus selfs daer van be-
tuycht/ende spreekt: Ich ge-
ue den Joden dit getuygenis-
se/dat sy den ijuer Gods heb-
ben / doch niet na het rechte
verstant. Want nademael sy
de gherechticheydt Gods niet
en kennen/ende begeeren hare
gerechtigheyt op te richten/so
en zijn sy de gherechticheydt
Gods niet onderworpen ge-
weest. Want Christus is dat
eynde des Wets/tot gerechtic-
heyt eenen pegelichen die daer
geloofte. Ende wederom: Is-
rael die de Wet der rechtueer-
dicheydt nauolchde / en is tot
de Wet der gerechticheyt niet
gecomē. (of heeft de gerechtic-
heyt niet vercregen) Waerom
dat? Daerom dat sy die niet
gesocht en hebben in of wt de
gelooue / maer als in of wt de
werken des Wets. Want sy
hebben hen gestooten aen den
steen des aenstoots. Gelyck
geschreuen staet: Siet/ich leg-
ge in Syon een steen des aen-
stoots / ende een steen der er-
gernisse. Ende een pegelich die
op hem vertrouwt/die en sal

niet tot schanden worden.

Wt dese oorsake ende gee-
ne andere / wort noch huy-
den ten dage de Euangelische
Christen Kercke aldermeest ryt.
ende swaerliks van den gene
verdrukt/die wat vromer en
minder tot vleescheliche aen-
uechtinge wille genepcht zijn/
de welke dat Euangelium
haten/en de Euangelischen al-
dermeest vernolghen/om dat
sy voornemlick desen Artij-
kel (datmen alleen door het
gelooue in Christum ende niet
door eenigē werck/rechtueer-
dich of salich moet worden drij-
uē/beschermt en belijde. Wt
sy meynen dat hiermede alle
goede werken werchgenomē/
herworpen/ende vernieticht/
Ja dat ooc de mensche gatsch
sorgeloos ende tot sonden ge-
noozdert werde. Welcke in
de Kercke gheensins en can of
mach toegelaten wordē. Van
het heeft mer de goede wercke
een veel ander gestalte dan sy
bemercken of seggen/welcke
de geloonigen geensins en ver-
werpen noch vernietigen / of-
te die eere der rechtueerdich-
makinghe (die Christo alleen
toecoomt) die selue niet toe en
rekenen / maer den gelooue
toeepghenen / om dat sy hen
op Christum alleene verlaten/
ende dat also Christo alleen
alle de eere blijue / ende dat sy
alleene de salicheyt ende recht-
ueerdicheyt sy / gelyck op an-
dere plaetsen volcomentlickē
verclaert is.

En al eer wy van hter wij-

C ij ders

Roma.
10.2.

Roma.
9.31.

Esa. 8.14

ders booztgaen/bedencke een
pegelich by hem seluen/by de-
se eerste veruolginghe der H.
Christelicker Kercke / hoe
swaer ende groot dat sy ghe-
weest is. En dat die gene de
welcke niet ghedoodt en zijn/
euenwel een groot metlyden
ende hertenleedt aen hare met
broederen/die gedoot/ghelij-
nicht ende geplacht zijn ghe-
weest/ghadht hebben. Welc-
ke oock de H. Lucas niet en
verswijcht / maer heeft alsoo
daeruan geschreuen: Sommi-
ghe mannen hebben Stepha-
num ten graue gebracht/ende
maectē een groote clage ouer
hem. Maer wat grooter be-
swaernisse ende elendicheyt is
dit geweest/dat de gene / of sy
schoon niet gedoot en zijn/dat
sy nochtans vā alle hare goet
berooft wesende / in elendichz
veriaecht/ tot ghebreck en ar-
moede ghecomen zijn: etc.

Dierbeneuen bedencke ooc
eenen pegelicken wat dit booz
een Kercke geweest zy/ die al-
sulcke swaere veruolgingen ge-
leden heeft. Ja vyzlic die daer
was die alderheplichste ende
bolcoemenste: want van haer
betuycht Lucas aldus / ende
spreekt: Sy zijn alle vol ghe-
worden vanden H. Geest. En
dese gantsche Kercke of versa-
melinghe hadde een herte ende
een ziele/ ende niemant en se-
de dat hy wat epgens hadde/
maer alle dinghen was haer
ghemeyn / ende daer en was
oock niemant onder hen die
gebrek hadde/etc. Sy waren

vaghelick eendzachtich inden ^{Acto. 2.}
Tempel / sy baden ende danc- ^{46.}
ten God/ende hadden genade
by alle den volcke/etc. In dese
Kercke zijn geweest alle de A-
postelen Christi/ alle de tfeuen-
rich Discipulen / Ioseph van
Arimathia ende Barnabas/
ende Nicodemus / oock noch
andere heerliche mannen / in-
sonderhepdt oock Maria die
reynē Maghet ende Moeder
onfes Heeren Jesu Christi/
mitsgaders de H. geloouighe
Vrouwen / welckers lof ende
deuchden oock inden Euange-
lio beschreuen wordē. In dese
Kercke en was ooc geē secte
ofte scheuringe. Ende het ge-
tal vā deser Kercke was ouer
de vijfdoupsent vermenichuul
dicht. In summa daer en is
nopt op aerde heerlicher/hep-
ligher/ volcomener ende God
welbehagghender Kercke ghe-
weest.

Maer God die zijnen So-
ne aen het crupce heeft laten
opofferen / heeft oock zyn H.
Kercke in dit groot lyden / en
in een bolcomene veruolginge
(gelijck die hier bouen beschre-
uen is) laten comen. Wie is
nu so ongodtbruchtich / ende
vermereliche stont/die vā we-
gen deser veruolginge hem te-
gen God wil stellen / en booz-
nemen met hem te disputeren?
Waerom dat hy so veel lydes
heeft laten comen ouer zyn al-
derlieffste bynden / die doch
bele meer goets weerdich wa-
ren/ ende ooc ouer so vele hep-
lige byzome luden/onder welc-
ken

Niemand
en be-
hoort te
vragen
waerom
Christus
dese zyn
Kercke
also heeft
laten ver-
uolgen.

ken oock getelt wort de Moeder Christi / wiens reyn herte / dat scherpe sweerd vol alles tijdens doorzongē heeft? Ende waerom God den onge-loouigen Joden ende hupche-laren / so vele machts heeft ge-gueuen / tegen dese vrome God-vruchtighe menschen? Item waerom hy zijne Kercke niet beter de hant en heeft gegeuē / om haer te helpen? Ende also geschicket / dat doch Stephanus niet en ware gesteenicht / noch de H. Kercke van hare goederen berooft / noch in on-gemack ende alle ellendicheyt niet en ware verdzeuen? Ende die so lieflick by malcanderen woonden / dat die niet so ian-merlic met grooter vzoeffenis se vā elcanderen afgeruckt en vstroppt warē geweest? Maer het heeft Godt also behaecht / die de eewighe wijsheyt is / en geen onrecht en doet. Ende alles wat God behaecht heeft / tselfde heeft dese heylige Kier-ke haer oock laten behaghen / ende en heeft tegen God oock niet gedisputeert of ghemur-mureert / maer goetwillichlic de veruolginge op haer geno-men / ende door Gods genade lijdesamelick ghedraghen / als die daer wel wiste ende geloof-de / dat de Heere almachtich en genadich is / die dese veruol-ginge wel soude te rechte ende tot salicheydt der Kercke wt-uieren / gelyck hy oock gedaē heeft. Desgelijcx sullen oock noch gesint zijn alle ghelooi-gen / in alle hare veruolginge /

ende met aller stilheyt hen in Godes wille begheuen.

Noch veel wepnigher heeft het hier plaetse / dat sommige wt der veruolginge aldus be-slupten : So verre dan dit de rechte leere ende gelooue wa-re / so soude God het selfde hel-pen / ende hen in de hande der genen / die van der leere en tge-looue geheel onwetende ende breekt zijn / niet ouerghen. Want in de veruolginghe der eerster Kercken / hebbe de ge-ne / de welcke een valsche gelooue hadden / wel eene lichame-liche victorie vercregen / maer sp die het rechte gelooue had-den / zijn veruolcht / veriaecht ende gedoot geworden. Noch tans en heeft alsulcken neer-laghe haer warachtich gelooue niet connen beschadighen. Desgelijcx geschiedet oock in onsen tijden / als datmen om der veruolgingen wille / welcke de H. Kercke lijdet / haer ghelooue ende leere niet en sal dies te clepder of booser ach-ten. Dat warachtich gelooue en rechte leere / en staet op ge-ne victorie / maer alleene op God ende zijn heyligh woort.

Dat bij Capittel.

Wande vierde vvolginge / inde welcke Jacobus de heylighe Apostel ge-doot is / ghelooft / ende Petrus in sware gheuankensse gheworpen.

In Jaer 45. na de geboozte Christi / is onder Hero-de / met toename Agrip-pa / (die des grooten Hero-dis soons sone / ende Herodis Antipe broeders sone was)

C iij de

De eer-
ste Kercke
heeft
daerom
gheen
valsche ge-
looue ge-
had / om
dat sy
vuolcht
is ghes-
weest.

Acto. 12. 1

Jacobus die
Apostel
wozt ge-
doot.Petrus
de Apo-
stel wozt
geuange-

de hierde veruolginge aenge-
gaen. Welcke oock Lucas haelt
in de handelinghen der
Apostelen int 12. Cap. Dat de
voorzepde Coninck Herodes
hadde voorgenomen/sommi-
ge van de Kercke te pijnigen/
ende dat hy in dese zijne ver-
uolginge te Jerusalem dē H.
Jacobum / Joannis des E-
uangelisten broeder / heeft la-
ten onthoofden. (welcke een
van dyen is geweest / dien on-
se Heere zijne verborghenthede
gheopenbaert / ende vooz zijn
heymelickste vriende aengeno-
men hadde) Met welcke grou
welicke daet hy niet en is ver-
noecht gheweest/maer is met
een toornich gemoet wtgeua-
ren/ende heeft Petrum in een
ware geuankenis ghewoz-
pē / eynidelic wt sulcke voorne-
mē/om hem ooc vā het leuen
totter doot te veroordeelen.

Ende dewijle dese twee/de
voornaemste onder de Aposte-
len waren / soo quam ouer de
gantsche Kercke eē groot her-
tenleedt ende droeffenis / om
de voozverhaelde Vuolginge
wille / maer insonderhepdt
was Joannes seer bedroeft/
van wege des doots zijns ge-
liefde broeds Jacobi. Also be-
sozchde de gantsche Kercke/
dat so ooc wel verliesen moch-
ten dē getrouwē Herder Pe-
trum: en also tegelijcke vā Pe-
tro en Jacobo berooft wordē.

Die Ker-
ke bidt
vooz Pe-
tro.

Daerom spreect Lucas al-
dus: Want het gebedt geschie-
de sonder ophouden van de
Kercke/vooz Petro. En alsul-

ken gebedt der Kercke/en was
vooz Petro niet sonder cracht:
want de Enghel des Heeren
quam tot Petrum in de ghe-
uankenis/ende gelepde hem
dooz de stercke wacht/ hy ont-
bant hem die ketenen en ban-
dē/hy opēde hem de ijserē pooz-
te / ende stelde hem vyz ende se-
ker op zijn voete / indē wech/
waer dooz hy terstont nae Je-
rusalem reysen mochte.

Alsulcken groot lijden ver-
draecht de Kercke met aller
gedult/sp en murmureert niet
tegen Christum/sp en draecht
oock niet waerom hy den boo-
sen boeue Herodi / so vele ver-
gunt/tegen zijne liefste vrien-
den? Of waerom hy sulcken
droefenis sijner Kercke/ende
hpsonder zijne gheliefde Jon-
gher Joanni / heeft laten toe-
comen en oueruallē? Of waer-
om dat hy ooc Jacobum niet
so wel als Petru vlost heeft?
Want sy bekenden wel / dat
Godt sonder oorsake niet en
handelt / ende al wat hy oock
handelt / dat hy tselfde wel en
recht handelt. Daerom sullen
alle gheloouighen namaels in
hare veruolginghen oock also
gesint zijn. Ja so het opt noo-
dich hadde gheweest hen vooz
God te beclagē / so haddet al-
hier wel hooch van noodē ge-
weest/doch daer en wert geen
clachte ofte murmuratie ghe-
hoort/maer vele meer eē ern-
stich ende demoedich gebedt:
Verhaluen sullen de gelooui-
gen met haer ghebedt in allen
haren lijden/hen tot God hae-
sten/

Die Ker-
ke en
twistet
niet met
Godt.

sten/ende hem om genade bid-
den / dat hy die sake wille wt-
uieren tot zijnder eeren / ende
tot onser salicheyt. Ja in alles
wat God oock doet / sullen sy
hen in zijnen heylighen wille
goetwillichlick ouerghen.

Hierbeneuen en heeft oock
niemandt inde Kercke aen de
Apostolische Leere ghetwij-
felt / om dat Jacobus ont-
hooft/ende Petrus geuangen
was. Niemandt en heeft ghe-
sproken: So verre de Aposto-
lische leere waerrachtich ende
recht ware geweest/so en sou-
de Christus zijne Dienaren
also niethebbē latē onderdru-
ckē/ vanden Coninc die int ge-
looue dwaelde/ ende daertoe
een boos schandelick leuen ley-
de. Daerom al ist sake dat de
Predicanten ende de aenhan-
gers haerder leere/om de Pre-
dicatie des Euangeliums vā
den Heere in de handen haer-
der vyanden worden ouerge-
leuert/ en derhaluen van hen
iammerlick ende seer wreede-
lick mishandelt: So is doch
euenwel de waerheyt hierom
onsterffelick ende onouerwin-
nelick. Paulus heeft van dese
sake also gheschreuen: dat hy
om des Euangelij wille/wert
ghespijnicht tot inde banden.

So heeft dan Herodem tot
dese zijn vuolginge beweecht/
zijn verkeert gemoet ende on-
wille / die hy tot Christum en
zijn woort hadde. Hiertoē is
noch dit gecomen/ dat de Jo-
den na het bloet der Apostelen
seer doztich waren/en op dat

nu Herodes hier dooz der Jo-
den gunst mochte vercrijgen/
so heeft hy het bloet der Apo-
stelen oock des te meer vergo-
ten. Sulcx betuycht Lucas Acto, 12.
met dese woordē/ en spzeekt: 3.
En als hy gesie heeft/ dat het
dē Joden behagelic was/ dat
hy Jacobum hadde ter doot
gebracht/ so is hy voortgeua-
ren / ende heeft oock Petrum
geuanghen/op dat hy hem na
het Pascha vooz den volcke
voortbrengen soude. Gelyck
als hupden ten dage oock ve-
le veruolginghen teghen den
gheloouigen / van Dozsten en
Heeren wt gheene andere ooz-
sake en worden verwert/ dan
om dat sy alsoo met haer ont-
brengen / den heylighen Vade-
ren te komen/ende haren aen-
hanck / een goet behagen wil-
len maken / de welcke eenent
onuerfabelicken dozt hebben
na het bloedt der ghenen die
Christo ende den Euangelio
alleene aenhanghen/ ende ha-
re Superstitie ende Afgoderie
niet en achtē / maer vele meer
een affschouwen daer van heb-
ben.

Dat ix. Capittel.

Van de vyfste veruolginge/ in welcke
Paulus / midtgaeders de
Christelike Kercke/gantsch vele
gheleden heeft/ende de Apostelē
haer leuen/ twelcke van allerle-
crupce vol was/met de wtsoztin-
ghe haes bloets oock gecpndicht
hebben.

De vyfste veruolgin-
ghe heeft aen Paulo
bele Jaren ende da-
ghen gheduert. De
C iij Kerce

De leere
ende tge-
looue der
ghenen
die ver-
uolcht
worden/
en is des
niet te
weyniger
oprecht.

2Ti. 2.9

Dozake
der ver-
uolginge
Herodis
Agrippe.

Kercke die oock den Euangelio om Pauli wille geloofden/ met welcken sy groot metlijden hadden. Item om des Heeren Christi ende des Euangelij wille/ sware vervolgingen/ angst ende noot geleden heeft/ ende is oock also deser vervolginge mede deelachtich gheworzen.

Acto. 9.
22.
2 Coz. II.
32.
Want als Paulus dat Euangelium te Damasco begonnen hadde te prediken/ ontrent den Jare Christi 34. en door Arabiam ghetogen zijnde/ wederom tot Damascus ghecoemen was/ alwaer hy strenghelick teghen de Joden disputeerde: so heeft hem Aretas de Coninck van Arabien/ inde Stadt besloten/ ende hem ghesocht/ om ter doot te brengen/ maer als de geloouigen dit nu niet ghebeten en konden/ so hebben sy Paulum in eenē korf met een coorde ouer den stadt muur afghelaten/ en hem also met grooter sorghe/ angst ende benaetheyt in het leuen behouden.

Acto. 13.
50.
Tot Antiochia Pisidie/ versamelde Paulus een heerliche Kercke den Heere Jesu Christo/ van Joden ende Heydenē. Maer de Jode die Christum niet en wilden aennemen/ verwekten een vervolginghe tegen Paulum ende Barnabā/ en verdrue hen wt de Stadt ende haer Lant.

Acto. 14.
5.
Tot Iconien maecten de Joden wederom eenē oploop tegen Paulum/ also dat Paulus met zijn metgheselle Bar-

naba/ van daer oock moeste ontloopen. Tot Apstren maecten de selfde Joden een alsulckē opzoeer/ dat Paulus aldaer ghesteenicht zijnde/ voor doot wt der Stadt gheslepyt wert. Maer de Heere Jesus Christus heeft hem ten lesten wederom tot zijnen Dienst verweckt.

Tot Philippis in Macedo Acto. 16.
nia/ werdt Paulus met zijn 19.
metgheselle Sila/ geuangen/ ende seer swaerlick met roede geslagen/ en in een seer stercke geuanchenisse geworpen/ wt welke nochtans hem Christus verlost heeft/ op dat hy noch meer volcr het Euangelium soude prediken.

In de Stadt Thessalonica/ Acto. 17.
was wederom eenen swaren 5.
oploop tegen Paulum aengericht/ want hy moest by nachte (door hulpe der geloouigher Kercke) ontloopen. Allerleys is hem ooc tot Berea voorghcoemen. Tot Athenē wert hy by der werelt wijsen voor eenē clappaert en maerdragher ghescholden/ hy wort versmaedt ende bespot/ gelijk als het den Heere oock selfs gheschiet is.

En in die vermaerde stad Acto. 18.
Corintho in Griekenlandt/ 12.
wert hy geuangen/ ende voor het Recht en den Lantuoocht geslepyt zijnde/ is aldaer seer hart verclaecht. Doch de Heere verlost hem wt het geweld zijner vyanden.

Welck een groot lijden dat Acto. 19.
Paulum ooc ouervalle heeft/ 23.

2 Cor. 1. 8 tot Epheso in Asia/ vertelt hy selfs met dese woorden: Wy en willē lieue Broeders v niet verberghen onse droeffenissen die ons in Asia gheschiet zijn/ doe wy bouen maten ende bouen onsen vermenigen seer beswaert zijn gheweest/ also dat wy oock schoon van het leuen benaut waren/ Ja wy selfs/ hadden ons de sententie des doots al toe geepgent/ op dat wy niet op ons selfs en soude vertrouwen/ maer op God/ die den dooden verweert. Lucas heeft oock desen Ephesischen oploop seer aerbich beschreuen. Maer de geloouigē der gantscher Kercke tot Epheso/ hebben grooten angst/ geuaerlichheyt ende noot van wegen deses oploops gelede/ ende oock om die gheduerige lagen ende veruolgingen wile der ongeloouiger Joden en Heydenen.

Acto. 21. 30. Als nu Paulus na veelderhande geuaerlicheden/ droeffenissen/moepte/ ende swaren arbept/ tot Jerusalem ghecomen was/ ende den armen der Stadt ende des lants/ een heerlike rijcke gaue mede ghebracht hadde/ die hy voor hen hadde versamelt: verwechten de Joden tegen hem opēbaer inden Tempel eenen groutwelcken opzoeer/ sp vingen ende sloeghen hem seer wreedelick/ ende so verre die Hoofman des Stadts met zijne knechte niet toegelopen/ en hem wt haren handen verlost hadde/ sp souden hem omghebracht

hebben/en het hadde met hem ghebaen gheweest.

Wt sodanige handelinge/ Acto. 22. 30. wert hy eerst vanden Hoofman vooz dat Geseftelike gericht gestelt/ ende aldaer oock ghellaghen ende mishandelt. Acto. 23. 2. Daerna/ ouermits die groote lagen die hem den Joden ledden/ is hy van Jerusalem met een deel Rupters ende Doetknechten na Cesaream vooz den Lantuoocht Felice ghebracht. Acto. 23. 24. Daer is hy wederom vooz het recht gestelt/ ende vanden geweldichsten der Joden beschuldicht: ende hoewel sp gheen onrecht teghen hem en beuonden/ nochtans hebben sp hem twee Jaren in de geuanchenisse ghehouden.

Bouen dit alles/ is hy oock van Festo den nieuwen Lantuoocht/ die na Felicem gecomen was/ seer qualick ontfanghen. Ende ten lesten is hy eenen Hoofman/ die sommige Crijchcluyden by hem hadde/ mitsgaders andere geuangenē / in een schip op de Zee oovergeleuert/ ende dooz een seer gheuaerliche verre reyse/ na Romen gheuoert.

Te Romen ghecomen zijn/ de/ heeft hy oock aldaer twee Jaren lanch gheuangē ghelegē/ onder de regeringe des Coninc of Keysers Neronis. Acto. 28. 30. Daer zijn sommige die willē seggen/ dat hy op die tijt van Neronē gedoot is geweest. Andere meynē dat hy vā Neronē int recht/ als hy selfs betuycht indē 2. brieft tot Timotheū int 2. Tim. 4. Cap.

Paulus
leert in
Hispa-
nien/
Danc-
rick ende
Italien.
Roma. 15

4. Cap.) sp wtgegaen/ ende als
doe los en byp geworden. En
dat hy vā daer dē rechtē wech
gherepft heeft na Hispanien/
ghelijck hy hem hieruan in dē
brieff tot den Romeynen latet
verlupden / dat hy alsulcken
repse voozghenoimen hadde.
Andere seggen/ dat hy wt His-
panien wederom dooz Danc
kerijck ende Italien getogen
is / ende alsoo de tweedemael
na Rome gerepft heeft / in het
laetste Jaer des keiserdoms
Neronis / ende dat hy doozt
beuel Neronis / doe ter tijdt
met den sweerde outhalst is.
Maer dit alles willē wy daer
laten / vooz tghene dattet is:
doch so is dit kennelick / ende
hier in verwillighen sy alle te
samen/ dat de H. Apostel Pau-
lus vanden keiser Perone te
Rome onthooft is geworbdē.

Van zijnen selfs arbeydt/
dyoessenisse/veelderley crupce
ende lijden/twelcke hy om gee-
ne lasteringen/maer om Chri-
sti/ zijns woorts/ ende zijnder
kercke wille gheleden hadde/
heeft hy eenen Register tegen
zijne vbanden den valschen
Apostelen gestelt/ ende also ge-
spoken: Ick ben oueruloedi-
ger in arbeyden als sy/ in sla-
gen wtnemender / in geuanc-
kenissen oueruloedigher/ende
menichmael inden doot selfs.
Vanden Joden hebbe ick tot
vijf mael veertich slagen eene
min/ ontfangen. Ick ben dyp
mael met roeden geslagen ge-
weest/ende eens ghesteenicht/
dypmael hebbe ick schipbreuc

ke geleden. Dacht ende nacht
ben ick gheweest in die diepte.
Ick ben dicwils in repsen ge-
weest/ in waters noot / in pe-
rikelen van moordenaren / in
perikelen van mijn eyghen
Lantslupden/ in perikelen vā
de Heydenen / in perikelen in
der Stadt/ in perikelen inder
woestijne / in perikelen inder
Zee/ in perikelen onder dē val-
sche broeders. In vermoeyt-
heyt ende arbeydt / in waken
menichmael/ in hongher ende
dorst / in vasten menichmael/
in coude ende naechttheyt. Be-
neuen het gene dat van buytē
aencoemt / dzyngt my dat my
dagelick oueruult: dat is/ die
sorchuuldicheydt vooz allen
kercken/etc.

Wie wil dan hier/ wt so me-
nichuuldich vele lijdens Pau-
li/ ende wt der victorie en goe-
dē voozspoet zijnder vbandē/
besluppen / dat de leere Pauli
onrecht geweest is? Wāt anders
hadde hem God beschermt/
ende in sulcken groot lijden/
versmaetheydt ende schande
niet laten comē? Ofte wie wil
hierom met God beginnen te
argueren? Waerom God den
boosen soo vele toelaet / tegen
zijne getrouwe H. Dienaren?
Ofte waerom hy toelaet/ dat
de heplige Christelike ker-
ke/ die dooz de gātsche werelt
van Paulo versamelt is/ sulc-
ken groot lijden in haer seluē/
ende voozts in Paulo haren
getrouwen Herder/ heeft moe-
ten verdraghen? Die geloou-
gen hebben dit met groot ge-
dult

Die leere
Pauli en
is daerō
niet on-
recht/ om
dat hy so
vele li-
dens ghe-
hadt
heeft.

2 Corint.
11. 23.

dult gheleden ende ouerwonen / sp zijn oock in de leere ende onder het crupce in de volstandicheyt ghebleuen.

Orsake
deser ver
volginge

Die oorsaken dan van dese veruolginge der vbande Pauli ende der Kercke Christi / en zijn anders geene geweest / dā die hier vozen in de veruolginge Christi ende der anderē Apostelen verhaelt zijn.

Alle de
Apostelen
nadien
sp vele lij
denshad
den / heb
ben oock
haer le
uen met
den bloe
de geepn
dicht.

Daerbeneuen betupgen de Historischrijvers / dat de 12. Apostelen alle haer leuen ende in alle den tijt haerder pzedicatinghe des Euangelij / groot crupce ende lijden gehadt hebben / ende dat sp alle om Christi ende zijns woorts wille / vā haren vbanden gedoot zijn geweest / hoe wel sp niet alle tsaem eendzachtich en betupgē / met wat wijse sp omgebracht zijn gheworden / nochtans betupgen sp dit eendzachtelick / dat sp alle iammerlic van het leuen totter doot ghebracht zijn. Want Petrus ende zijn broeder Andreas / zijn beyde ghecrupcighet. Jacobus de grootste / ghelijck bouen verhaelt / is van Herode Agrippa onthooft. Zijn broeder Joannes de Euangelist ende geliefde Discipel Christi / soude alleen onder allen / eens natuerlichen doots ghestoruen zijn. Niet temin hy is nochtas ooc wt Asia te Romen / tot de Keysers Domitianum ghebonden ende geuangen gebracht / ende aldaer (als Tertullianus betupcht) in siedende oft heeten olp geset. Ende als hem God

Jacobus
en Joa
nes.

bewaerde dat hem aen zijn leuen niet en mochte geschieden / so wert hy in het Eplant Paphmos in ellendicheyt ver sonden. Philippus is gecrupricht / ende aen het crupce gesteenicht. Wā Bartholomeo / seggen sommighe / dat hy van zijn vbanden grouwelick geschendet / ende daerna onthooft is gewordē. Andere seggen vā hem / dat hy verbrant is gheweest. Thoman hebben de vbanden Christi doozsteken. Also soude oock Mattheus doozsteken zijn. Jacobus de minste / een Herder en Leeraer der Kercke tot Jerusalem / is van de hoochte van bouen af gestortet / ende daer na geslagen ende met steenen geworpen / tot dat hy verscheden is. Also hebben oock beyde de Apostelen / Simon ende Judas Chadeus / haer eynde ghenomen in eenen Afgoden Tempel / in welken haer die Herdenē verflaghen hebben. Van Matthia seggen sommighe / dat hy ooc gecrupciget zy / die andere / dat hy gesteenicht ofte onthooft is geworden.

Philippus
ende
Bartho
lomeus.

Thomas
Marthe
us / en
Jacobus.

Simon
en Judas
Chadeus.

Matthias.

Alle dese te samen en hebben niet alleene met den monde / ofte met hare leere / maer ooc metten bloede / Christo en der waerheyt / welke sp gepredict hadden / getupgenisse gegeuen / en zijn daer hy wel ghetrooft ende seer goetwillich ghestoruen. Ende dewijle nu alle de Apostelen van den vbanden Gods / wel lichamelicker wijse verflaghen ende ouerwonne

zijn.

zijn. Wie wil daerom seggen/
dat de superstittie ofte by-ghe-
looue der byanden Gods/
recht is / ende der Apostelen
Religie en leeringhe valsche en
onrecht? Ofte wie can of wil
met God rechten/waerom hy
zijn geloouighen vanden ver-
smadelicken doot niet liever
verlost en heeft/dan dat hy de
alderboosten menschen opter
aerde so vele gewelts verleet/
dat sy so seer vele quaets tegē
den H. Apostelen souden wt-
richten/datse de selfde/welcke
de waerachtighe ende alder-
ghetrouste Dienaers waren/
als de grootste byanden en-
de booste quaedt doenders
(alsulcke werden sy beschul-
dicht) ghedoodt ende omghe-
bracht hebben? Daerom so
salmen tot onsen tijden van
haren ghelooue ende leere/de
welcke om Christi name seer
versmadelick gedoot wordē/
oock also oordeelen/gelijc het
inden grondt voer God recht
ende de waerheyt is.

Dat x. Capittel.

Van de sesse vernolginghe des Key-
fers Peronis. De seuenste vernol-
ginghe des Keyfers Domitiani.
Ende de achste vernolginghe des
Keyfers Wipj Traiani.

Paulus Orosius die on-
de Historischrijuer / de
welcke tē tijde des hepli-
ghen Augustini leefde/
ende die zijne seuen Boecken
zijnder Historien aen dē hepli-
gen Augustinum gheschreuen
heeft / beghint die vernolgin-
ge der hepligher Christelic-

ker Kercke/van de vernolgin-
ginge Peronis / de welcke hy
de eerste noemt / te vertellen:
ghelijck oock andere Historij-
en Cronijck-schrijuers/na hē
gebaen hebben. Daerom ge-
lijck alle de vernolginghen in
hare ozdeninge na mactande-
ren ghestelt zijn / also wil ick
hier oock de selfde ozdeninghe
volgen. Doch dewyle het ken-
nelick is/ dat de voorszgelde
vijf vernolgingen/na t'getup-
ghenisse der H. Schrift dese
voorzghegaen zijn / so wil ick
de selfde welcke vā Orosio de
eerste ghestelt is / voer de sesse
setten : waer aen doch wep-
nich/ofte gantsch niet gelegē
en is. So schijft vā Orosius
van dese vernolginge also/dat
Pero de eerste (verstaet onder
den Roomschen Keyseren) ge-
boden heeft in de Stadt van
Romen/en in allen des Room-
schen Rijcks Prouincien oft
Landen / als datmē alle den
Christenē soude pijnigē/ mar-
teren/ende dooden. Want hy
was vā sulcker meyninge/dat
hy allesins der Christenen ge-
looue wilde wtroepen.

De oorzaken die Peronem
tot deser Vuolginge beweecht
hebbē/en wordē van der Chri-
stenen Historischrijuers niet
so wtzuckelick als vanden
heydenschen beschreuen / als
namelic van Suetonio/Trā-
quillo in Vita Peronis / ende
Cornelio Tacito Lib. 15. Au-
gustel Historie. Pero de Keyser
was in allerley grauwelicke
lasteringhen / een schendelick
boos-

Pero die
Roosche
Keyser
Vuolcht
die Chri-
stenen.

Schande
like oor-
saken deser
vernol-
ginghe.

booswicht/maer insonderheit was hy in oncupshedyt met onghehoorde bloedschande/ en onnatuerliche grouwelicke Sodomie / eenen alfulcken ongehoorden moetwillighen grouwel/ dat zyns gelijcke in allen Histozien der gantscher werelt / niet wel geuonden en wert. Ende alsodanige grouwelen ende schanden bedreef hy te Rome int openbaer/buyten alle schaemte/ vooz de oogen des Raedts ende Roomschen volck. En daer en was niemant van hen alle/die hem doofde tegenspreken / ick verzwijge die hem wilde straffen. Eenē pegelicken beynsde met hem/ daerentusschen dede dit grouwelick beest alles wat hē gheluste.

Godt
strafte Ro-
men dooz
Heros-
nem / ge-
lyck So-
domie
ende So-
moztam.

Merom vertooyende hem Godt ouer Rome/en strafte de Stadt in alle maniere met vper als Sodomam en Gomoztam/ende dit dooz Hero-nem selfs / dien alle menschen verbroeghen/den welken mē om zynder grouwelicke Sodomie wille / behoorde verbrant te hebben. Alshen nu Rome met hem dooz de vingerensach / ende dat sy gheen recht aen hem en volbrachte/so verbrande die grouwelicke schalck en Sodomitischen Hero/selue de Stadt Rome: deur die dat hy een misshagen hadde aen een deel der Stadt Rome / om dat die so cleene hupskens ende enghe straten hadde / ende liet tselfde deel des stadts met vper aenstekē/

op dat het na den brant so vele te schoonder ende heerlicker mochte gebouwt worde. Ende als het vper opghinch/ sette hy hem op Meconatis Thoren / segghende: dat hy met grooten lust wel begeert hadde te sien hoe dat in vooztijden die groote Stadt Tropa verbrande/ welcke hy nu eenigher maten in desen brant der Stadt Rome aenschoude/en sanc daertoe het gesanck / dat vanden brant en onderganck Tropa gemaecht was. Ende alsoo verlustichde hy hem int aenschouwen des grootten brants. Suetonius betuycht/ dat de Stadt Roma/vant vper/so lange als sy gebout is gheweest/nopt grooter ende grouwelicker schade geleden heeft. Want het brande seer gewel-dich en grouwelick/ ses gantsche dagen ende seuen nachten na malcanderen. Waer van oock Tacitus een goede onderwijfinge geeft. Als nu het gewelt des viers wt Gods strafte voozder dan hem Hero ver-sien hadde / tot een onwtsprekelick verderf des Stadts/ voozts ende voozts die ouerhandt nam / ende hierwt een ontwederbrenghelicke schade ontstondt/wert die gheemeene Bozgerschap die al dese schade gheleden hadde/geheel onverduldich ende tooznich.

Op dat nu de Keysar Nero Hero alfulcken ongunst van hem legt die afkeeren soude/liet hy wtgaē / dat niemant aen dese groote schade schult hadde/dan allee

ne den Christenē/ want sy wa-
ren de byanden der Gode en
der Roomscher Religie/ des-
ghelijc oock de grouwelicke
moortbranders/ welke Ro-
me tot dese grouwelicke scha-
de gebracht hadden. Ende op
dat hy soude sulcx met meer-
der aensien voortdragen ende
ghelooftweerdich maken/ liet
hy vele vanden Christenen in
de gheuanchenisse werpen/ en
grouwelick pijnighen/ waer
door sy bekenen souden/ dat
sy Rome aenghesteken had-
den.

So zijnder dā sommige ge-
uonden/ die alsulcke groote
toornē niet verdragen noch
geliden en konden/ maer wil-
den lieuer steruen/ ende hebbe-
hen selfs/ ende andere Christe-
nen alsoo/ onrechtē beschul-
dicht/ bekenende dat sy de
Stadt Rome met vper aen-
ghesteken hadden.

Daerop dan terstondt het
Keysertlick Mandat teghen
allen Christenen wtginck/ als
dat men in de Stadt Rome/
ende allen Landen des Room-
schen Rijck/ hen als byanden
der Gode/ ende der Room-
scher Religie/ Ja oock als
moortbrands soude wtroepē.
Hier begoste nu int werck/
te gaē dat grouwelic moortē
ende slachten. Sommige wer-
den wt bysondere versmaedt-
heyt ende bespottinge/ in hup-
dē van wilde Dierē genaeyt/
(ghelijc Tacitus daer van
schrijft) ende den honden voor-
geworpen/ en also vercheurt.

Andere werden verbrant: de
andere werden opgehangen/
gerrupricht en met grouwelic-
ke iammerlicke Martelsafte-
ter doot gebracht/ also dat (ge-
lijc Tacitus wederom schrijft)
de Ghemeente te Rome een
groot metlijden met die arme
menschen hadde/ maer by den
Keyser Neronem en was geē
metlijden/ noch eynde der Ty-
ramie. In dese veruolginge/
zijne doot gewerst (ghelijc
wijs de Historischrijuers ver-
melden:) Petrus ende Pau-
lus/ twelck oock te vooren ver-
haelt is. Desghelijc werden
noch vele bysondere heylighe
lupden vanden Cronijc-schrij-
uers aengeteekent/ de welke
niet alleene in dese veruolgin-
ge te Rome/ angst/ voot/ ver-
smaetheyt/ schande/ ende den
bitteren doot hebben moeten
lijden/ maer oock allesins in
den Landen des Roomschen
Rijck.

Dewijle dan dese veruol-
ginge om alsulcken grouwe-
licken ende schandelicken oor-
saken wille/ van Nerone ver-
wert is/ wie wil daerom niet
God int gherichte treden/ dat
hy alsodanigen grouwelicken
ende verschrikelicken Soda-
mitischen mensche/ so vele ge-
welts heeft toegelaten/ tegen
soo vele dysent heylighe on-
schuldighe menschen/ en zijn
alderlieffte vrienden? Ende
voornemelic/ waerom dat hy
den Christenen als moortbrā-
ders heeft laten verbranden/
ende en heeft niet vele liever

Neronis
veruol-
ginghe
tegen die
Christe-
nen.

Men sal
niet wils-
ten.

den rechten moortbynder en
grouwelicken Sodomit Per
ronem / selfs ouerghelievert
om banden volcke verscheurt
te worden. Wanneer dan dier
gelijcke dingen in onsen tijden
geschieden / so verootmoedige
hem eenen peghelicken onder
die geweldige handt Godes /
ende verdzage met lijdtfaem
heyt het crupce dwelcke hem
van God opgelept is / hy vry
se Godt / ende blijue volstan
dich by zijn woort. Het welcke
in die tijden Peronis des niet
te wepniger oprecht ende wa
rachthich en was / of schoon de
geloouighen oock lijden moe
sten / ende Pero met zijn hep
dens gelooue ende supersticie
de victorie en oerwinninghe
hadde.

Ontrent den Jaere Jesu
Christi 97. verthief ende wierp
hem op / met onlijdelicke dyp
uelsche hooneerdie / de keiser
Domitianus / Vespasiani so
ne / ende Titi broeder / de wel
ke Jerusalem omgekeert / en
de den Joden gantsch wtge
ericht ende onderdrucht had
de. Want hy en schaemde
hem niet / hemselfen voor een
Heere ende God wt te geuen.
Hy wilde oock dat eenen peg
helicken hem daer voor houden
en vereeren soude. Welcke
noyt keiser voor zijnen tijdt
begheert en hadde / hy belaste
datmen zijne voete soude cus
sen. Sulx en heeft oock geen
keiser die voor hem geweest
is ghedaen / dan alleene desen
grouwelicken Tyran ende

moor der der heylige / Domi
tianus.

Desen Domitianus heeft
teghen den Christenen wtge
schreuen ende aenghericht de
seuende veruolghinghe / door
welcke vele heylige luyden in
ellendicheyt veriaecht en ver
dreuen zijn / vele gedoot / ende
oock van allen haren goederen
verdoof / daerbeneuen ghepij
nicht ende geplaecht zijn ghe
worden. Onder welcke ooc de
H. Apostel en Euangelist Jo
annes / van Epheso opwaerts
na Romen (gelijck hier bouen
oock verhaelt is) voor de hep
ser gheuoert was / ende aldaer
swaerlick ghepijnicht. Oock
wert Flavia Domitilla / die
gebozen was van den meesten
Adel te Romen / met noch vele
andere / van wegen des Chri
stelicken geloofs / van Domi
tiano verdreuen. Maer Joan
nes is wederom tot Epheso
gecomen / alwaer hy oock int
Jaer ons Heeren 102. indē 68.
Jaere na het lijden Christi ge
storuen is / in het 3. Jaer des
keisers Traiani.

Daerna ontrent het Jaer
Christi 100. heeft de keiser
Vlpus Traianus die een seer
gewellich Heere ende victori
eus vorst was / de achste ver
uolginge tegen den Christenen
te Romen / desgelijck door het
gantsche Roofsche Rijkhe / ver
wekt ende laten wtgaen. En
de voornaemste heueghende
oorzake die aldermeest desen
keiser / en alle andere nauol
gende keiseren / tot deser ver
uol

Vernol
ginge der
kercke
der Do
mitiano.

Joants
de Euan
gelist.

Dupue
sehe
hooch
maet des
keisers
Domitia
ni.

Merret.

Oorzake
waerom
de Room
sche kei
sers den
Christe
nen ver
uolchte
hebben.

volginge der Christenen verwekte/was dese: Sy en wilden gheensins toelaten datter eenighe scheuringe soude zijn in het Rijkhe / sonderlinghe in die saken des gheloofs / maer dat alleene dit ghelooue soude onderhouden werden / twelcke hare boozuaders gebuyct hadden / want de oneenicheyt des geloofs / was voortbruyngende vele tweedzachts ende twists / daerom in een regiment men geen ander in geen derley wijsen en behoorde te dulden. Daerenbouen datter onghewal ende sware straffen te besorgen waren / so verre de Goden niet aengeroye / noch aengebeden en met ghemeyne gewoonliche gebuycken vereert en wierden. Dewijle dan de Christenen van sulken gebuycken / namelijk : Tempelen / Altaren / Offerhanden / Beelden / Feesten / ende diergelijcke / eenen grouwel hadden / verachtende ende nergheens booz houdende den Roomsche Goden ende Godsdiensten : so en soudemen haer gheensins lijden. Desgelijck wat booz ongeual of elende ouer de Stadt Romen / ende het gantsche Roomsche Rijk quame / als daer zijn / onweer / dieten tijt / hongher / crijch / opzoet / pestilencie / cranchheiden / en andere dergelijcken straffen / so leyden de Romeynen de gantsche schult van dit ongeual op den Christenen / om dienswille dat sy hare Goden ende Godsdiensten verachteten ende contra-

rie deden. Want de Christenen aenbadden alleene eenen God / ende sy vereerden Christum den Sone Godts booz haren Salichmaker alleene / betuyghende openbaerlick dat het Roomsche ghelooue valsche / ende vanden Dupuel sy : maer dat haer gelooue in Christum / alleene het ware ende rechte gelooue / is also dz God niet met Offerhande / Feestdag / ende diergelijcke gebuycken / maer inden Geest ende waerheyt na zijn woort behoort te weert en aengebede te werde.

Die Romeynen ende andere Heydenen haers gelijcke / waren booz de gantsche werelt in dese hare superstitie en bygelooue / seer dapper / sy stelden hen gantsch manlick daer voor / Ja waechden booz tselfde haer leuen / lijf / goet ende bloet / op dat sy also haer ghelooue soudens beschermen : sy vermaenden oock malcanderen vaste daer by te bliuen. Na dien sy haer ghelooue van haeren Voorouderen (die wijsen luyden ende geene sotten gheueest zijn) hadden ontfange. Sy hadden oock vele geleerde Sacerdotum / (dat is / inde versamelinghen der Priesteren) Ja vele wonderdaden ende teckenē zijnder geschiet / om haer gelooue te beuestigen. Sy zijn booz dit ghelooue virtozieus ende heere der gantscher werelt gheworden. Ende hebben grooten voorspoet en alle geluck van wegen haers gheloofs

Wat het gene sy / twelcke den Heydenen by haeren goddiche ghelooue behoude heeft.

Besiet dz
schoone
boek
Epiliani
ghesche-
nen regē
Demetri
anum.

loofs verregghen twelcke nu
meer dan dupsent Jaeren ghe-
duert heeft / ende en is gheen-
sins een nieu gelooue van der-
tich Jaeren/ghelijck der Chri-
stenen gelooue/etc. Hare Go-
den bewijfen hen ghenadich/
weldadich en behulpelick te-
gen haer / also dat hen nu niet
meer en mangelt.

Daerentegen/zijn de Chri-
stenen gebzeckelick ende onge-
luckich. Waerom het niet bil-
lick noch recht en is / dat sy eē
hazt bziet souden wijckē/ofte
den Christenen/die vbandē de
ses ouden victoriosen geloofs
zijn/(welcken sy noemden Sa-
rrelegos) verdraghē oft dul-
den. Ende wt dese boozsepde
dozaken/veruolgen de Room-
sche Kiepers / en de hare/ ooc
den Christenen. Desghelijcx
worden noch hupdē ten dage
wepnige andere dozaken van
den genen geuondē/ diet alles
eggentlick tegen malcanderē/
Ja oock die veruolghinghen
in dese onse tijden / wil erwe-
ghen ende ouerlegghen.

In dese Craiaensche ver-
uolginghe/ wort onwtspreke-
lick vele bloets der Christenē
vergoten. Tot Jerusalem
wort Simeon die 120. Jaer
oudt ende oock een Bisschop
was/gherupricht. Ignati-
us/die heplige Dienaer Chri-
sti/ ende een Jonger der Apo-
stelen /werdt van Antiochia/
daer hy Bisschop was / na
Romen wech geuodert/ende dē
wildē grimmigen dierē booz-
gewozpē / die hem yscheurdē.

Dat nachten/worpen ende
grouwelick bloetuergiē der
armen Christenen / was daer
also groot / dat een Kieperlic-
ke Lantuoocht/namelic Pli-
nius Secundus / eē wijs mā
aē dē Kieper schreef/en gaf dē
Christenen een heerliche ghe-
tupgenisse haerder onschult/
etc. Wie dat wil die bindt al-
sulcken sendtbyef geschreuen
in Epistolarum lib. 10. Plinij.
En dooz die maniere van doe-
ne / ist niet den Christenē wat
beter gheworden.

Dese altijt-duerige groote ^{Gode is}
veruolginge ende verlies vā ^{gherech-}
so vele dupsent Christen men- ^{tich/ende}
schen / en maect daerom het ^{gelooue}
Christen gelooue niet te swa- ^{warachs-}
ker of onrechter/en het Room ^{tich.}
sche Heydēsche gelooue vaster
ende oprechter. Maer het
Christen gelooue blijft alleen
op aerden/en ooc tot allen tij-
den/het ware/rechte /besten-
dich ghelooue. Ende God en
heeft oock niet gedwaelt / dat
hy den Heydenen tegen zijnen
geloouigen so vele toegelaten
heeft. Want hy heeft daer be-
neuen het wart Christen ghe-
looue/dooz het marteren ende
bloetnerghieten der onschul-
dighen / in allen Landen ver-
meerdert/en niet vermindert.
So dat die oude Vaders niet
conrechte een spreekwoorzdē
gehadt en hebben / seggende:
Dat onschuldighe bloedt der
Christenen / is die bouw des
ackers der Christelicker Ker-
cke. Daerom cenen pegelicken
sy doch wel getroost/Ja oock
in

Die Cra-
iaensche
veruol-
ginghe.

Plinius
die lande
uoocht/
onschul-
dicht der
Christe-
nen.

Gode is
gherech-
tich/ende
gelooue
warachs-
tich.

in het midden van alle vervolghinghe ende bloetvergieten/ der armer onschuldiger Christenen.

Dat xi. Capittel.

Van die negenste. vervolghinghe der Keyseren Antonini Veri/ ende synes broeders Lucij. Ende hoe veel heerliche mannen/ beschut redene ende verantwoordingen des Christen gheloofs/ aen den Keyseren gheschreuen hebben.

In Jaer Christi 170. ende 178. hebben de Roomsche Keyseren Marcus Antoninus Verus/ ende Lucius zijn broeder/ wat geene andere oorzaak/ dan als hier voer verhaelt is/ es seer groote en swaere vervolginge wt laten gaen/ ouer alle den Christenen int gantsche Roomsche Rijk. De selfde noemē die andere Historischrijvers/ de vierde/ maer ick de neghenste.

Wie dan een grondelicker ende wijtloopiger onderrijsinghe hier van begeert te hebben/ die vint die in Eusebio in zijn 4. ende 5. boeck der Kercken Historie/ etc. Ende in dese vervolginge en zijn niet alleene vele Christenen/ maer oock de boornaemste/ wijtberoemste/ ende heerlichste Leeraers des seluen tijds seer lammerlick gedoot geweest: de welke met predicken ende schrijven het Christen gelooue hadden gheleert/ beschermt ende geuoordeert/ ende oock hare ghelooue ende leere met een gantsch heyligh leuen verciert/ ende haer bloet betuycht hebben. Onder

dese is geweest Polycarpus/ Polycarpus/ een Jonger der heyligen Apostelen/ een seer oudt Dienaer der Kercken tot Smyrna/ de welke genaet wert die Doctor of Leeraer Asie/ ende een Vader der Christenen. Item die heylige ghetrouwe arbepder ende troosteliche Dienaer Christi Pionius. Dese twee zijn met vele andere vrome Christenen/ verbrant geworden. Maer bysondere die gheleerde ende ghetrouwe Dienaers Christi/ Justinus Philosophus/ ende Irenaeus Bisschop of Leeraer tot Lions in Brancrijk/ (welckers boeken/ die sy van het Christen gelooue/ en tegē allerley secten en dwalinghen in haren tijt gheschreuen hebben/ oock noch geuonden worden) hebbē sy ooc met den sweerde van het leuen totter doot gebracht.

Maer insonderhepdt/ was de vervolginge grouwelick en onmenschelick in Brancrijk/ in die stede Vienna ende Lugdun/ die gelegen zijn aen de Riuier Rodanus. Van dese vervolginge/ hebben geschreuen de Dienaers Christi/ die daer woonden tot Vienna en Lions/ aen den broederen en Kercken in Asia ende Phrygia/ eenen schoonen sentbrieff. Die lust heeft den selfden te lesen/ die bindt hem inder Kercken Historie/ Eusebij/ int 5. boeck aent 1. 2. 3. ende 4. Cap. Ende onder anderen redenen vertellen sy/ hoe dat haren Bisschop ofte Leeraer (Photinus ghe- naemt)

Die vervolginge Antonini verciert.

Pionius

Justinus
Irenaeus

Photinus

naemt) was een boornemelic geleert/dier/ en heplich man/ die ouer de 90. Jaer out was/ ende seer cranck van lichame/ maer sterck ende onuerschickelich van gemoet. Als hy nu vooz het gericht gestelt/ ende van zijn ghelooue onder socht wert/ so heeft hy gantsch vrymoedich ende wel ghetroost zijnde/ Christum en het Christen ghelooue bekent ende beleeden: waerom hy vande wonden volcke seer iammerlic geslagen/ geworpen/ getreden en sonder alle eere zijns grooten ouderdoms/ gehouden en mishandelt is gheweest/ also/ dat sy hem vooz doodt wederom in de geuanchenisse slepyten/ ende heeft in die selfde vterstont zynen gheest opgegeuen.

Desgelijcx zijn oock insonderheyt grouwelich ghepijnt en langhe gemartert geweest/ namentlic/ die Hepligen/ Marturus / Sanctus/ ende Blandina/ een bysondere dapper ende bestendige Vrouw int ghelooue/ Item Attalus/ die daer van een edel geslachte was/ doch int ghelooue noch vele edeler. Alle dese zijn vooz vele grouwelicke ende langhe martelsatie iammerlic ter doot gebzacht/ ouermidts dat sy van tgelooue niet een punct gheweken en zijn.

In dese vernolginge/ was het popel of het gemeyn rouwe volck/ tegen den armen geloouigen/ gantsch grimmich/ woedende/ ende verschrickelic

gheweest/ als de gene de welke niet naghelaten en hebben hen in alles te bewijse dat tot die grootste smaet ende pijnge dient heeft. Want de ghene die sy inde geuanchenissen verwozcht hadden/ der seluer lichamen hebben sy vooz de honden geworpen/ ende en hebbe niet willen toelaten dat men se eerlick begrauen soude. Ende so daer pet ouerbleef/ dat vanden Dieren niet verscheurt en opgegheten en was/ dat selfde heeft men verbyzandt/ en de asche inde sinere Rodanus geworpen. In allen desen hebbe de vernolgers gheroepen: De Goden hebben wyake ghenomen vanden vanden haren Heydenschen gheloofs. Waer is nu hare God? Wat is dat vooz een gelooue/twelcke hen om haer leuen gebzacht heeft? Hiermede verheuchden ende verblijden sy hen/ als de gene die victorie bereghen/ ende haer gelooue beschermten en opgherichttet hadden.

Daerentegen so is by den Christ-geloouigen groot leet/ rouwe/ angst ende noot geweest. Wie hier van een beter bericht begeert/ die lese in Eusebio den voorszepden Sendtbyes.

Voué dit alles/ so stelt Hermanus Contractus in zijne Cronijcke een heel register/ der boornemelicken saligen Martelaren/ die al in dese vernolginge geleden hebben. Gelijc hier te vozen meer als eens van my verhaelt is/ also spre-

Wij ke

Marturus.
us.
Sanctus
Blandina.
na.
Attalus.

Trinme
pbe des
volcx.

Het
grootste
leedt des
Christe-
nen.

He ick nu wederom: Wie wil dan soe elend'ch ende sonder eenich verstant zijn / die seggē darf / dat daerom de Leere en tgeloooue der hepliger Martelaren ende ghetuygen Christi / valsche gheweest is / om dat sy van God inde hande haerder byanden den onghelooouighen Heydenen ghegeuen zijn: ende dat der seluer leere en gelooue daerom warachtich en recht is geweest / om dz sy die geloouigē lichamelic ouerwonnē / gedoot ende onderghedzucht hebben: Ofte wie wil so stout zijn / dat sy met Godt twiste / waerom sy toelaet dat alsulcken tanner en verbytet come ouer zijn gheliefde Kercke?

Wete hebben het Christen gheloooue byzich bekent beschermt / ende gheprezen.

Maer God heeft tot deser tijt / ende oock in voorgaendē ende nauolgenden tijde / dooz zijne ghenade verordent / dat seer heerliche ende hooch gheachte / oock onder den Heydenen / treffeliche / gheleerde heplighe byome mannen / aen den Roomschen Kesper / ende der Stadt Romen / ende oock aen die Landuoochden / seer clare / vernuftighe / Godliche en troosteliche schriften ghestelt ende geschreuen hebben / ende die selue ouergegeuen om van hen gelesen te worden / in welchen sy de onschuld der Christenē verclaert / het Christen geloooue bekent / geprezen / beschermt / ende alles twelche valschelich den Christenen op gelept was / ende van al het gene daer van sy grouwelic verclaecht waren / verantwoordt

hebben / welcke schriften Apsologie ghenaeint werden. Ja sy zijn in hare voozuerhaelde schriften so dapper ende redelick geweest / dat sy ooc de valschept ende ijdelhept des Heydenschen geloofs / hebben dozuē aentasten ende straffen. Ende ick sal nu oock de namē ende het register der genen die sodanige troosteliche schrifte gemaect hebben / met die aenwijzinghe haerder tijden / wt de Eusebio hier na stellē / op dat een peghelich mach sien / hoe troostelich dat het Christē gelooue int midden aller veruolgingē / dooz opentliche schriften / ende sonder alle mjdinge ende byeese / hem geopenbaert heeft / ende hoe de Sonne gelichtet ende gheblincket heeft: of het al schoon als een Ketterie en verleydinge veruolcht / ende in eē bloetbadt der Christenē tannerlick vanden valschen ghelooouighen ghebadet wert.

Int Jaer ons Heeren 119. ^{Quadratus} heeft die oude en heplige Quadratus / aen den Kesper Adrianum een schrifsteliche bescherminghe vooz den Christenen ghedaen ende wtghesonden.

Int Jaer ons Heeren 126. ^{Serenus} heeft een Edelman vā Rome / ^{Granius} Serenus Granius / oock een alsulcken schrifst gesonden aen den Kesper Adrianum. Op de selfde wijsē heeft oock die vermaerde man Aristides / gelijc ^{Aristides} Quadratus en Serenus / met des. den Kesper Adriano troostelick ghehandelt. Ende dese Kesper

Eccles.
Histo.
lib. 4.
Cap. 9.

Keiser Adrianus werdt hier
door so vele en seer beweecht/
dat hy aen zijne Lantvoocht
in Asia / Minutium Ponda-
num afsulcken beuel schreef:
Hy en soude voortaen gheene
clachten meer tegen de Chri-
stenen aennemen / ten waer sa-
ke dat sy van schadelicke ofte
lasterliche saecken verclaecht
werden.

Iusti-
nus.

Int Jaer ons Heeren 141.
schrijft ende spreekt Iustinus
Philosophus te wijtberoemt
man / niet alleen te Romen/
maer oock in allen lande / een
onschuldiginghe der Christe-
nen / en een verantwoordinge
aen de Keiser Antonin Pium.

Asianus.
Apollina-
ris.
Milti-
ades.

Besgelijck dede oock Asianus
aen de voorszeyden Keiser / Jte.
Apollinaris Leeraer tot Pie-
rapolis / en Miltiades. Ende
dese Marcus Aurelius Anto-
ninus Pius / Roomischer Kei-
ser zijnde / schrijft zijnen Ghe-
welthebbers in Asia / dat sy de
Christenen geen leedt en sou-
den aendoen. Zijns bytels af-
schrijfts machinen vinden in
die kerckeliche Historie / int
4. boeck 13. Cap. Also heeft
oock Athenagoras Athenen-
sis Philosophus an Marcum
Aurelium / Antoninum en Lu-
cium Aurelium Commodum /
een verantwoordinge geschre-
uen / de welcke men oock in de
Griecsche en Latijnsche spra-
ke ghedrukt heeft.

Athena-
goras.

Daer was oock te Romen
een geweldich wijs ende tref-
felick Raedtshere Apolloni-
us genaemt / de welcke van

Apolloni-
us.

weghen des Christelicken ge-
loofs aenghetraecht zijnde/
schreef een heerlich boec vant
Christen ghelooue / ende der
Christenen onschult / ende als
hy dat bracht voor den Raedt
te Romen / en wert hy des niet
te min vā het leue totter doot
veroordeelt. Ende dit is ge-
schiedt indt Jaer onser Hee-
ren / 188.

Int Jaer ons Heeren 209.

schreef ooc Tertullianus een
schoon boeck voor den Chri-
stenen / waerin hy aenwijst de
onschult der Christenen / ende
die sothejdt des Heydenschen
geloofs / daerbeneuē de waer-
hejdt ende heerlichhejdt des
Christelicken geloofs. Ende
dat selfde boeck is noch hup-
den ten daghe voorszanden.

Dit alles ende dierghelijc-
ker reden / bewijsen genoech-
saem dat onse ware / oude en
ongerwijfelde Christelick ge-
looue / of het schoon inder we-
relt veracht / versmaedt / ende
veruolcht wordt / des niet te
minder en is het ware / rechte /
ongerwijfelde Christelick ge-
looue.

Darij. Capittel.

Van de 10. Veruolginghe des Kei-
sers Seueri / en de 11. Julij Mari-
mini. Van de 12. Traiani Berg.
De 13. Valeriani / ende de 14. Aure-
liani.

Optrêt het Jaer Chri-
sti 204. hief aen Sep-
timius Seuerus de
Keiser / een strenger
heftiger Dojst / seer swaerlick
te veruolgen de heplige Chri-
ste

Sertieri
veruol-
ginge.

Dij

ste

stelicke Kercke. Ende in allen
Provincien des Roomschen
Rijck / werden seer vele voor-
nemelicke ghelouighe lieden
gemartert en gedoot. Onder
welcken insonderheyt ghetelt
wert Leonidas / des beroem-
den Leeraers Origenis Va-
der. Des seluen goet wert na
zijn doot al geconsfqueert / en
zijn wijsfende kinderen onder
welcken Origenis was / zijn
tot die iusterste armoede ghe-
bracht. Perpetua ende Fel-
citas zijn tot Carthago den
wilden Dieren voorghewor-
pen ende verscheurt. Derghe-
lijcke zijn oock vele anderen
meer gheschiet.

Marini
in veruol-
ginghe.

Int Jaer Christi 239. heeft
de Keyser Julius Maximi-
nus / de Christelicke Kercke
veruolcht. Doch hy gheboot
datmen voornemelicke soeckte
ende aentasten soude / de Lee-
raers der Christenen / name-
lick den Bisschoppen en Pre-
dicanten. Want de selfde ver-
lepden den armen gheynopen
man met haren clappen ende
prediken / ende maechten on-
ruste int Rijcke. Daerom sou-
den hem hen dooden / op datter
ruste int Rijcke mochte comē /
ende de menschen van die ver-
lepdēde leere also beurt wer-
den. Doen ter tijt zijnder seer
vele Kerckenbienaers gedoot
geweest. Onder welcken voer-
nemelicke ghetelt worden / de
heerliche man Pamphilus en
Mariminus.

Pamphi-
lus.
Marimi-
nus.
Orige-
nis.

Op die tijt schreef oock O-
rigenis een boec de martirio /

waerin hy leerde / hoe dat de
warachtighe Christenen het
Christen-ghelooue niet den
monde ende metter daedt / Ja
met den bloede (so verre sulcx
de noot eyschte) betuppen sou-
den. Want tot zijner tijt was
een verlepden seckte / der
Helchesatteren ghenamt / op-
gestaen; die leerden / het ware
ghenoech / wanneer pemandt
het ware gelooue int herte be-
hielden / en tē schaerde hē niet /
al waert dat hijt inden noot
schoon metten monde verloo-
chende. Welcke meyninghe
doch recht strijdet teghen de
Euangelische ende Apostoli-
sche leere / Mat. 10. ende Rom.
10. Cap. Ende dese veruolgin-
ge duerde dize Jaeren lanch /
niet schadelick bloedruergie-
ten.

Secte der
Helchesat-
teren.

Int Jaer Christi 252. som-
mighe settent 254. geschiedde
noch een grouwelicker / dā die
naeste hier voer ghaelde ver-
uolghinghe door Traianum
Decium den Keyser / ende is
met strenghe bloedige Man-
daten / in dat gantsche Rijcke
wegheropen. Welcke is de
12. veruolginghe der Chri-
stelicke Kercke. Dese ver-
uolghinghe heeft gantsch vele
heerliche treffeliche liede / wt
der Kercken wech genomen.
Want in dese zijn gedoot ghe-
weest / Sixtus / en Bisschop of
Leeraer der Kercken tot Ro-
men / hy wert onthooft / ende
zijn Diacon / of der armē ver-
sorgher Laurentius / wert op
eenen rooster ghebraden / ghe-
lijck

Die ver-
uolginghe
Derg.

lijck Prudentius daer van
schrijft. Die selfde beschrijft
oock die Martelissatie des V.
Hypoliti/ den welcken vā wil
de Perden is verscheurt ge-
worden. Babylas Bisschop
tot Antiochia/ een wijtberoet
ende voornemelic Dienaer
Christi/ wert oock ghedoodt.
Dese badt seer vlijtich datmē
hem niet den ketenē aen wel-
ke hy gebonden was ende ter
doodt gheuoert wert / tot zijn
eier aet ende cleynoot wilde be-
grauen. Serapion wert niet
bele wonden ende steken eerst
ghequetst / ende daerna is hy
van zijn hups van bouen ne-
derwaerts afgeworpen/ oft
gestort. Macarius/ Alexan-
der / ende Epimachus werdē
verbrandt. Vele deuchdelicke
Jonckvrouwen werden seer
sammerlick ende clacchlic ge-
pynicht / ende ten lesten grou-
welic gedoot / als Apollonia/
Eugenia/ Victoria/ Theodo-
ra/ Anatholia/ Ruffina/ ende
bele andere meer. Dionisi-
us Bisschop tot Alexandria/
schrijft aē Fabianus tot An-
tiochia eenen Sendtbrief / in
welcken hy vertelt alle de sali-
ge Martelaren/ de welke on-
der Decio tot Alexandriam
gemartert ende ghedoot zijn
gheweest. Wie dat wil/ mach
vinden den boozsepden sendt-
brief by Eusebium Ecclesia-
stica Historia Libz. 6. Cap. 31.
Desgelijc stelt oock Herman-
nus Contractus/ eē lange rolle
in zijn Cronijcke vā de Mar-
telaren/ die hier ende daer int

Rijcke onder Decio gheleden
hebben. In summa in dese 12.
Decische veruolghinghen/ is
ontorsprekelic vele costelick
ende heptlichs bloedts der on-
schuldige Christenen en vzo-
mer lieden vergoten ende wt-
ghestoxt.

Ende dese grouwelicke ver-
uolginghe en hadde noch niet
langhe opgehouden / daer en
begonste wederom een ander
aen te vanghen/ namelich/ die
13. veruolginghe: ende dat on-
trent het Jaer Christi 260.
Dese wert aengesteld van den
Roomschen Keeser Valeria-
no. In dese veruolginghe zijn
onthoofst gheweest / die twee
boornaemste Leeraers der
Christenheyt/ namelich/ Coz-
nelius Bisschop te Romen in
Italia/ ende Cyprianus Bis-
schop tot Carthago in Afri-
ca. Hierbeneuē wijsen die Cra-
nijcken aen/ een groot ghetal
der wtneuiendē lieden/ die alle
de croone der Martelaren op
dien tijt ontfanghen hebben.
In desen tijdt heefmen oock
die aller grousaemste Tyran-
nie des villens ende schendēts
met den geloouigē gebuyert/
om dooz sulcke mishandelin-
gen te versoecken/ oftmen hen
mochte banden Christen ghe-
looue tot het Heydensche brē-
gen/etc. Doch alsulcx en heeft
den Tyranne niet geuoordert/
maer gheseyt.

Oock en can ick niet booz-
hy gaen/ of ick moet hier coyte-
lick verhalen/ wat die heplige
Heronimus int leuen Pauli
versocht.

Die bet-
uolginge
Valerians
ii.

Die mar-
telacrs
zijn oock
niet welc
lustie-
heyt tot
den afbal
versocht.

Babylas

Serapis
iii.

Groote
grouwe-
licheyt.

des eersten Heremite/ van die veruolgingen Derij ende Valeriani der Keysere deses tijts vertelt/ namelijk/ dat die veruolgers voorgenomen hadde niet alleen met het ongehoort pijnigen ende Martere/maer ooc met sonderlike boose wel lusten den Christenen vā haer gelooue ende onnooselheyt af te heeren. Want de selfde die niet en konden ghedwonghen worden met groutwelicke ongehoorde pijn/ dien versochten sy ten valle te hzengē met wellusticheydt des vleeschs/ door dien dat sy seer schoone vrouwen aen hen schickten/ om datse haer tot oncrupsheyt beweghen souden. Hy sepd oock / hoe datter een Martelaer was / die hem seluen de tonghe af beet / ende de selfde witspouwde in het aengesicht van een deser vrouwe/ op dat hy van haer soube ontslagen werden. Itē dat Paulus op dese selfde tijdt de vlucht inde wilbernisse ghenomen heeft/ daer hy zijn leuen eensaem in een speloncke heeft verlieten. Tot dē welcken vooz het eynde zijns leuens Antonius gecomen is. Ende dese twee zijn die eerste aenuangers geweest des Heremitischen leuens/ dat is/ der gener die in wilbernissen ofte woeste plaetsen (so vele als buyten die wereldd/ met den arbeit haerder handē in aller strengicheyt) haer leuen berlieten hebben. Ende die voorzgenoemde Hieronimus segt / dat Antonius die 105.

Jaer out geworpen was / int Jaer Christi 361. sy ghestoruen. So dat dan wt dit begin metter tijdt die Monicherte voort ghecomen is/ welcke de Christelike Kercke geensins en heeft gehad/ als sy op het alder repnste ende beste ge weest is. Daerbeneuē en heeft dese voorzeyde aerdt des Monicken leuens gantsch gheen gebodt ofte beuel inden heyligen woorde Gods/ ende tē is ooc anders niet dan een vont ende gedichsel der vreesachtigher menschen/etc.

Ghelyck dan in die tijden der vooz verhaelder veruolgingen voorgehenomen was/ den Christenen door die wellusticheydt te verlepden: Also geschiet het ooc noch tē dage/ datter vele afgetogen worden van het ware Christen-gelooue ende zijner bekētenisse/ Ja datter oock vele na de bekēde waerheyt/ in dwalinghen worden ghehouden/ door wellusticheyt/eere/ heerlicheyt/ rijkdom / door Prelaturen/ heerliche ampten/ende goede vette prouen.

Valerius Aurelianus is tot dat Keyserdo gecome int Jaer Christi 273. den seluen wert vande Historischrijuers toegheschreuen die 9. veruolginghe / die in onse rekeninghe is de 14. Ende dese Aurelianus is in het begin zijnder regeringhe goedertieren tegen den Christenen geweest/maer in het eynde zijns Rijcs veranberde hy hem/ ende wort van boose

Doz
spronck
der Heere
miten est
Monnic
ken.

Die veruolginge
Aurelianus
ni.

hoofte liede so verre gebracht/
dat hy hem gantschelic vooz
nam die Kercken Christi te
veruolge. Eusebius betuycht
oock int 7. boeck int 26. Cap.
der Kercken Histozien/ desge-
lijcx oock Orosius; dat hy die
veruolginge meer hadde vooz
genomen te volbringen/ dan
dat hijse heeft moge int werc
stellen ende wtuoeren. Hieren
tusschen so stont nochtans de
Kercke in de selfde tijt/ in groo-
ten angst ende sorghe. Maer
de Keysers werde ouerstaen
omghebracht/ ende also is de
veruolginge by haer selfs op
ghehouden ende te niete ghe-
gaen.

Dat rijt Capittel.

Van de groote landuerighe 15. ver-
uolgingen der Keyseren Diocleti-
an ende Maximian/ in welken
onwyschdelike vele Christen ge-
martert en gedoot zijn geworden.

Eusebi-
us Bis-
chop te
Cesarië.

VAn die veruolginghe
der Keyseren Diocle-
tiani Jouij en Maxi-
miani Perculij / en
heeft niemant neerstigher be-
schreuen/ als Eusebius in zijn
twee laetste 8. ende 9. boecken
der Kercken Histozien. Want
hy heeft in die tijden gheleest/
ende vele van dien dingen ver-
telt/ die hy selfs ghesien heeft.
Daerom mach eenen pegelic-
ken die lust heeft / aldaer den
gantschen gront selfs onder-
soecken/ twelcke hoewel het
grouwelick is / so is het noch-
tang lieflick ende nuttelic om
te lesen. Ich wil hier alleene
een cozte summa van die by-

sonderste Hoofdstucken ver-
halen.

Die Christelike Kercke <sup>De Chris-
telike
Kercke
heeft vze</sup>
heeft een deel Aeren gheheel
goede ruste gehad/ van de re-
gieringe Aureliani/ tot op dat de.
19. Jaer der regeringhe der
Keysers Diocletiani en Maxi-
miani. Alsoo dat die Chri-
stenen mochten indt open-
baer hare Kercken ende ver-
samelingen vrylick hebben/
ende haren Godsdienst opent-
lick sonder eenighe vzeese ofte
sorghe bekenen ende oeffene.
En hietoe waren hen behul-
pelic die Lantuoochden hier
ende daer inden Prouincien/
den welken de leere der Chri-
stenen bekent was/ Item ve-
le geweldighe in des Keysers
Hof/ als Doxotheus en Goz-
gonius / die oock goede Chri-
stenen waren / hielpen ende
beschermten den Christenen.
Daerbenouen waren de Chri-
stenen int begin deses rustelic-
ken tijds / seer eendrachtich
met malcanderen / yuertich in
den Dienst Gods/ en gantsch
vroom in leuen ende wandel.
Maer dooz het getal der ghe-
loouigen so treffelic toe nam/
dat sy haer Kercken en Bede-
hupsen moesten meerder ende
grooter maken.

Van metter tijdt begonste <sup>Dis-
trypck
des vze
des/ ende
die son-
den der
Christes
nen.</sup>
den guet te verminderen/ ende
die oneenicheit en twist te ver-
menichvuldigen/ en dat vooz-
nemelick onder den Bisschop-
pen ende Leeraers/ de welke
vermetelick stont ende onrus-
sich wierden / soo dat se vele
D u twists

twists ende tweedzachts onder malcanderē hadde/waer dooz het ghemeyne volck niet verberert maer seer verergert is geworden. Daerō hief ooc de Heere zyn handt op ouer de Christelike Kercke/ om den roeft / welke aengheswassen was/ ende die hoe langer hoe dicker wiert/ af te bagen. En dese is die 15. veruolginge der Kerckē/welcke Orosius noēt die 10. etc.

Doch handelde de Heere in het begin deser veruolginghe noch genadelich/hy en liet die veruolginge niet terstont met macht ende geweld aengaen/ ende alle Kercken onnemecken ende wtroepen/ maer hy liet het begin op den Crjchshupden aen comen / ende die selfde veruolghen.

Hiertoe dient oock/dat den Bisschop Ortho Frisingensis/ 3. lib. Cap. 45. vertelt/ van dē hepligen Hoofman Mauritio/ die met zyn Crjchsvolck (de welke Christenen warē) onder Maximiano optooch in Duptschlant tegē die Barharides/ (die van anderen genaemt worden/als van Eutropio/ Bangarides/ twelc een rouw/ wilt/ opzoerich rasende volck was) om hen tot gehoozsaemheyde des Rijcks te brengen. Als nu die Heere cracht ouer dat geberchte gecomen was/ int Landt Dacia-giozum/ dat nu ter tijt Nedervallis gheenaemt wort: ende Maximianus bā zynē crjchsvolcke begheert hadde/dat sy

den Goden souden offeren/op datse Fortupne en Victorie te gē hare bypandē mochten veracrijghen: So en heeft Mauritius met zyn Crjchsvolck (die Christenen waren) niet wille offeren/ maer bekenen vrylic wt/dat sy Christenē warē/ den welcken (sephen sy) niet gheoorloeft en was den Goden te offeren. Om deser oorsaken wille/ zyn sy met dē eersten listelick van malcanderē op Sotenturn/ Bon/Coln/ Sandten / etc. verdeylt ghe worden / ende hier ende daer aen de passagien gelept. Ten laersten so werdt den grooten hoop Mauritiij / by der Plecke Octodorum / nu ter tijdt Martenach ende S. Moetz gheenaemt / Item Agaunum (recht aen der Gandt genaet) vanden Heydenschen Crjchsvolcke sammerlick in een opē belt verflaghen. Die heplighe Operoninus stelt dese Tocht tegen dē Bougerers int Jaer Christi 290.

Maer hier en can noch en mach ick niet nalaten te Thalen/ dat die heplige Leeraers Godes ende Martelaers/ Felix ende Regula geboederen/ oock gheweest zyn van tgheselschap des heplighen Mauriti. Ende als sy beyde mitsgaders meer andere / welckers Dienst God gebruyckē wilde/ om zynē Sone Jesum Christum onder den Heydenē te prediken / wt die voorsz. haelde nederlaghe tot Ootoduro verlost ende ontloopen waren/

Van S.
Felix en
regula en
die Kerck
ke Zurich

waren/so zijn beyde dese voorsz
noemde heylighen / dooz dat
geberchte en het lant Claris/
lancks die Zurichse Zee
af/in die seer oude Stadt Zu-
rich ghecoemen: alwaer noch
tmeestendeel dat gelooue der
Heydenen bloeyde/en hebben
aldaer eenen tijdt lanck het
Christen-gelooue/in aller ma-
nieren ende eenuoudicheydt/
(gelyck tselfde int begin deses
boecks beschreuen is) sonder
eeniger menschen insettinge/
supuer ende trouwelic geleert
ende gepredickt. Ende dit ge-
looue hebben sy dapperlic be-
kent / ende oock ten laetsten
met haren bloede beuesticht.
Want Decius de Latioocht
der Romeynē die int Slot vā
Zurich woonachtich was/
heeft hen na vele ende groote
martelissatie metten sweerde
laten ombyngen. Ende also
hebben dese byzome heylighen/
ons nagelaten den alderheyl-
lichsten ende costelickstē schat
des waren Euangelij en des
Christelicken geloofs. Dese
Apostelen ofte (van God tot
ons ghesonden) Leeraers en
Predicanten / zijn seer langhe
gewest voorsz den nauolgende
Concilien/ ende zijn oock vele
ouder dan die Concilien : sy
hebben geleest / ghepredickt/
ende zijn om Christi wille sa-
lichlick ghestozen / aler de
kercke ghebracht is tot der
Papistichen ghebyrcken en
insettinghen. Want in haren
tijden en was dat Pausdom
noch niet te Rome / ghelyck

het daerna gelowden is. Op
die tijdt en was dat Beeldt-
werck noch niet inder ker-
cken/noch die offerhanden der
Missen/noch geen aenroepen
der heylighen / daer en was
noch Monich noch Clooster-
werck. Want sy hebben ghe-
leest in het Jaer na Christum/
ghelyck wy te vozen verhaelt
hebben: Also dat nu het Chri-
sten-gelooue/ by ons/ende die
seer oude kercke te Zurich/
ghestaen ende ghedueret heeft/
meer als 1270. Jaeren. Ick
bidde dat God haer voortaan
in zijn Godlicke ghenade wil
onderhouden/Amen.

Als nu dese schade der ker-
cken / tot een tecken dat de
Deere ouer die Christenheyt
vertoozt was/den Christenē
wepnich tot boetuerdicheyt
beweechde/maer dat sy in ha-
ren sozgelooften onboetuerdi-
gen ende ondanchbaren leuē
voortginghen / so is de Deere
met zijne tuchtingen voortge-
uaren/ ende liet die veruolgin-
ghen met groot ghewelt ouer
de kerckē coemen. Want int
19. Jaer der regieringe Dio-
cletiani/twelck was dat 306.
Jaer na de geboorte Christi/
inde Deerte/op dat Paessche
feest/so ghinghen allesins die
Keyserliche Mandaten wt/
tegen den Christenen / name-
lick/ datmen hare kercken al-
lesins inden grondt en tot de
bodem soude afbreken / ende
alle Bybelen ofte heylige boec-
ken verbranden : daer beneuē
alle Christenē die in eeren/ge-
welt

Omarch-
saembeyt
en soch-
loofheyt.

Manda-
ten tegen
den Chri-
sten.

welt ende ampten saten / dat die souden afgesedt en eerloos ghemaecht werden. Ende vele andere dierghelijcke dinghen meer / wierden gheboden.

Vervolginge der Dienaers der Kercken.

Terstondt daerna / wordt wederom wtgeropen en gheboden vanden Keyseren / dat men ouer al soude vangen en inder geuanchnisse werpen / alle Leeraers / Predicanten / ende Dienaers der Kercken / ende hen voorderen tot de offerhanden der Goden. Item dat sy oock gehoozsaem souden zijn / ofte sy so verre sy hen daer tegen stelden / dat men hen alsdan met allerley pijn ende martel daertoe soude dwinghen / oft ter doot brengen.

Ende aldaer is een claghelike ende seer grouwelike nachtinge aengegaen. Want die Leeraers der Christenen / ende Kerckendienaers / werden niet gantsche hoopen tot der Afgoden Kercken en offerhanden geoert / ja ghetoogen ende ghelappt. Doch so is tot sommighen wt erbarminge ende merlijden vanden genen die hen dootbrachten gheseyt: Lieue swijecht doch / ende doet ghelijck als of ghy geoffert haddet / so willen wy v los laten. Maer die Dienaers Christi schreadden niet lupder stemmen / segghende: Neen / neen / wy en hebbe niet geoffert / ende en willen oock niet offeren / wy zijn Dienaers Christi / etc. So haest als sy

dese antwoort hoorde / gingen ter aen een grouwelick ongehoort pijnigen ende martelen / met allerley nieuwe pijn / van welke de schrijtanten die pijnichde / vele meer moede werden / van de Christenen die gepijnicht werden. Want sy bleuen stantuaestich doot die genade Gods in het Christengelooue / tot inder doot toe. Maer sommige die doot vrees / verschickinge ende groote pijn afgetogen waren / hebbe het ghelooue verloochent / tot groote bedroeffnisse van andere geloouighen.

Als nu tot Nicomedia in Bithynia dit grouwelike Keiserlike Mandat oock opgeslagen wert / en beyde de Keisers op die tijdt met haer Hof daer selfs tegenwoordich waren: so was daer een Bozghet tot Nicomedia / seer boosnelich van eere / weerdicheit / Edeldom ende heerlichheyt / die ginc henen ende trac dat Keiserlike Mandat af / en verscheurde in cleynen stukken. Waerom hy sonder verreck doot de Keiser geoert wert. Als hy nu bekent hadde dat hy een Christen was / ende het ghene dat hy gedaen hadde / dat sulcx wt eenen inbozstighen brandenden iuer van hem gedaen was: so hebbe hem daerom den Vencers beuolen / dat sy hem niet allerley martel ter doot souden brengen. Ende in alle zijne grouwelike martelstatie / en werdt aen hem gheent repken

Wat tot Nicomedia in Bithynia gheschiet se.

teechen des treurichepts ghesien.

Ende op dese tijdt werden oock gemartert ende gedoodt voornemelijke Heeren / ende vele Adels des Keeserlicken Hofes / als insonderhepdt Pertrus / den welcken sy na veel pijnigen / op eenen rooster leyden / om te bzaden / ende hebben hem alsoo met groufame pijnen gedoot. Daerna werden oock Dozothheus en Gorgonius / die voornemste van des Keesers camer / met vele marteliasatie ghepijnt / ende ten laetsten opgheslagen.

Dorotheus.
Gorgonius.

Anthimus.

Anthimus de Bisschop tot Nicomedia / wert ooc doe ter tijt met den sweerde gedoot / ende met hem noch een groot getal van Bozgeren / de welke als schapen haren getrouwen Herder in een volstādich ghelooue / door marteliasatie ende doot / zijn nae gheuoelcht.

In dese tijt ginck een groot byper op tot Nicomedia in des Keesers pallays / waermede dat Godt strafte die groote grouwelichheyt der Keeserē / ende des Heydenschen volcx / ouermidts dat sy so vele onschuldighe eerliche lieden op den rooster gebzaden en verbrandt hadden.

Het geschiede dan hier enē gelijck als voormaels te Romen in des Keesers Peronis tijden. Want ghelijck hy den brandt der Stadt Romen (in welcken hy selfs beschuldich was) den onschuldigen Christi-

stenen opleyde: Also dede ooc dese Keeser / die liet nieu Mādaten wtgaen / datmen alle sijn den Christenē soude met sweert en byper verdelghen en ombrzenghen.

Merckt hier die elendicheyt.

In Syria werden die gheleuighen / die Leeraers / Edele ende onedele / wijf en mā / ionck ende out / met gantsche hoopen inde gheuanchenissen gheworpen / also dat alle gheuanchenissen en plaetsen der Steden met geuangenē vervult werden / so dat die stratē allesins so ledich waren / datmen wepnich volcx meer daer op en sach. En als nu sulcx de Keeseren aengheuen wert / geboden sy de ghene los te laten / de welke den Afgoden wilden offeren / maer den anderen die in het Christen-gelooue volstādich bleuen / datmen die met allerley pijnē en tormēten van het leuen totter doot soude brenghen.

Veruolginge in Syria.

Tot Tyro in Palestina / werden seer groote menichē van mannen ende vrouwen / tot een schouspel / den grimmighen wilden Dieren voorgeuorpen: Ende also de wilde Dieren gunstiger en vzien delicker tegen den Christenen waren / dan den menschen / en hen gheensins en wilden aen vallen noch verscheurē / maer verscheurden hare meesters / van welke sy aengesitst werden: doe bielen die ongelouighe ouer den armen Christenen / ende hieuweise in stukken / sy doorstaken ende verwoych-

Veruolginge in Tyro.

Eenen brandt des Keeserlicken pallays.

wozchden seer iammerlic son-
der eenighe barmherticheyt/
Ja vele hittigher ende grim-
migher dan de wilde Dieren
selfs.

Veruol-
ginghe in
Egypten.

In Egypten en Thebaide/
is een ongehoorde Tyran-
nie aen den geloouigen gebuyet/
ende daer zijnder onwtspreke-
lick vele onnueghebracht. In
sommighe plaetsen hebben sy
de tacken van de boomen ne-
der gheboghen/ende die ghe-
loouighen met den eenen voet
aen den eenen tack/ ende met
den anderen voet aen den an-
deren tack gebonden/ en heb-
ben se daer na inde hoochte la-
ten opspringen/ ende also zijn
die arme Christenen seer iam-
merlick van den anderen ver-
scheurt. Ende Vspurgensis
betuycht dat in den tijt van
een Maendt/ seuen duysent
Martelaren van het leue tot-
ter doot ghebracht zijn.

En
Stadt in
Phrygia
is mer de
mensche
en al het
goet tsa-
men ver-
brant.

Phileas.

Eusebius vertelt int 9. en
10. Capittel zijns 8. boecks/
wonderlike groote marte-
lissatie ende noot van vele vro-
me Christenen/ die hy ghesien
heeft ter doot brengen/ onder
welcke hy oock verhaelt den
booznemelicken man Phile-
as/ den welcken ooc selue een
Martelaer gheweest is/ ende
doch vanden Martelaren ge-
schreuen heeft.

In Phrygia is een boorne-
melicke stadt geweest/ in wel-
cke die Ouericheydt ende On-
derdanen/ ionck ende oudt/ al-
tesamen medeghenooten des
Christelickē geloofs geweest

zijn. Dese Stadt hebben de
keysers met Crijchsvolck be-
set ende belegert/ Ja ooc met
wyer laten aensteken/ ende al-
daer is het alles/ menschen en
goedt niet malcanderen ver-
brant/ so datter niet een men-
sche met het leuen daer van
en is ghecomen. Item noch
andere grouwelicke marteli-
satien/ daermede men ontel-
like vele Christenen omge-
bracht heeft/ als namelick in
Arabia/ Capadotia/ Mesopo-
tania/ te Alexandria/ Antio-
chia/ ende oock in Ponto/ dit
verhaelt die voorghemelde
Eusebius in het voorgesepde
boeck.

Ende als nu die twee grou-
welicke bloethonden Diocle-
tianus ende Maximianus/
die regeringhe verlieten/ soo
quamen daer wederom ande-
re Tyrannen int regiment/
namelick: Maxentius des Mar-
tinus.
voorgenomden Maximiani
sone/ ende Galerius Maxi-
minus: de welcke oock niet
weyniger die Kercken grou-
welic en veruolchde/ als de an-
dere. Also en was des Mar-
terens/ bloetuergetens/ wo-
gens en moordens/ geen mate
noch eynde.

Die Edele ende deuchtsame
Jonckuotwe Doorothea.
Alexandria/ is vanden haren
door Maximinum verduelt
ende andere Jonckvrouwen
die hem zijnen moerwille niet
toelaten en wilden/ heeft hy
doen pijnighen ende dooden.
Ende die Edele eerliche vrou-
we

Sophro-
nia Ro-
mana.

wie Sophronia/ des Stadts-
voochts hupsurowe te Ro-
men/ heeft lieuer vercozē van
haer eygen hant te steruen/dā
banden onreppen Tyrannen
gheschent te worden.

Van dese Tyrannen/ zijn
gantsch vele vrome Christen
menschen (ghelyck Eusebius
in zyn 9. ende laetste boeck int
langhe vertelt) veriaecht / ge-
pijnicht ende gedoot geweest.
Onder den welcken/ dyse be-
roemde Dienaers Christi en
zijner Kerckē (dooz alle de we-
relt seer vermaert) oock ghe-
telt worden: namelick / Spl-
uanus Tyrius/Petrus Alex-
andrinus/ende Lucianus An-
thiochenus/ die seer vele ende
wel inde H. Schrift gearbept
heeft: ghelyck Peronimus
daer van betuucht. Dese heer-
like mannen en hebben niet
haren bloede ende doot / noch
niet predicken ende schryuen
van het Christē gelooue / niet
alleene getuygenisse gegeuen/
maer sy zijn oock by Christo
ende zyn heylige woorz tot dē
eynde hares leuens volstan-
dich ghebleuen.

Ende dese grouwelicke on-
ghehoorze veruolginge/heeft
geduert banden Jaer 306. na
de gheboorte Christi (ghelyck
bozen bewesen is) tot datmē
getelt heeft 320. Jaer/dat zyn
in alles 14. Jaren. Want int
Jaer Christi 321. is dooz Con-
stantinum den keiser int 10.
Jaer zyns Rijcs/den armen/
verscheurden/ en by na onder
ghedzuchten Kercken/ vrede

ghegheuen. Ende daer en is
voorwaer van die tijden Chri-
sti af/tot nu toe/ gheene grou-
welicker ende lanckdueriger
veruolginghe geuonden ghe-
weest / als dese. In welcke
euenwel die Christen Kercke/
dooz het gelooue ouerwinnē-
de/allen den valschen gheloo-
uen/mitsgaders die grouwe-
licke Afgoderie / inden dreck
vertreden heeft.

Op dat ick dan wederom <sup>Het ghes-
looue/ en
Godts
warach-
tich ende
gherecht.</sup>
keere / tot die reden die ic hier
bozen op die meeste veruolgin-
gen ghedaen hebbe: Wie wil
hier segghen / dat daerom het
heydensche Roomsche geloou-
ue/sp het rechte ware gelooue
gheweest / om dat die Room-
sche keisers het selfde geloou-
ue behouden / ende geoeffent/
ende dat Christen-gelooue in
der Christenen bloet rontsom
so grouwelic besmet hebben/
ende also alle geluck en vooz-
spoet teghen den Christenen
ghenietende/waerentegen die
Christenen niet anders dan
crupce/lijden/elende/ende den
grouwelicken doot selfs ghe-
hadt hebbē? Ofte wie wil met
God rechten ende twistē / dat
hy sulcken iammer tegen zyn
lieue menschen / den moerwil-
lighen schalcken (die in aller-
lep grouwelicke schande ende
booshepdt doozvzoncken zijn)
gegunt ende toegelaten heeft?
Ende of hy dan recht / oft on-
recht daeraen ghedaen heeft?
Want Godt en doet niet on-
rechts: maer beppoest ende
supuerdt den zynen dooz het
crupce

Spluan-
us.
Petrus.
Lucia-
nus.

1. Pet. 4.
12.

crupce ende lijden/ ghelijck de Goutsmit dat goudt ende siluer int byper doet. En dit weten de ghelouighen seer wel/ daerom al ist sake dat onse elendige onuerduldige vleesch/ sommige contrarie gedachte (gelijck het wel pleecht te gheschieden) in hem verweckt/ so onddurckē sy deselue terstont. De Apostel Petrus spreekt: Vernedert u onder die geweldighe handt Gods/ op dat hy u verhooghe tot zijner tijdt. Ende worpēt alle uwe sozghē op hem / want hy sozghet voor u.

1. Pet. 5.6

Dat viij. Capittel.
Van die 16. veruolginghe Juliant des Kefers. Van die 17. veruolginge Valentis des Kefers. En die 18. der wensdyschen Coninghen Genferichi ende Yunerichi.

De Kere
ke Christi
heeft vze
de.

Die Kercke Christi/ heeft dan van het 10. Jaer der regieringe Constantini des grooten Roomschen Kefers/ vrede ende ruste gehad/ en heeft binnen 21. Jaeren (want so vele Jaeren vindtmen vant 10. Jaer Constantini / tot aē het 31. Jaer zijnder regieringhe/ welke 31. Jaer geduert heeft) meer toeghenomen / dan tot eenighe andere tijden/ van die geboorte Christi af gerekent. etc.

Mis-
bruyc
des vze
des.

Niet lange na het affteruē Constantini/ in dien tijdt des vzedes/ hebben die geleerden ende Dienaers der Kercken/ den vrede ondancbaerlichen misbruyck/ soo datter vele

twisten ende oneenicheden in die rechte eenboudighe Leere der warer Religie/ opgerefen zijn/ en hebben door den twist die sy tegen malanderē hadden/ dat gemeene volck inder Kercken/ van die eenicheydt/ tot Sechten afgheuoert/ Ja van die eenuoudicheydt des waren geloofs/ niet verkeerde leere verlepdet/ ende in menigherley tweedracht ghebrocht. Want doe ter tijt is opgehebracht ghewest / die Gods-lasterliche Arrianische leere/ die daer voorgegheuen heeft / dat onse Heere Jesus Christus de Sone Gods/ niet en sy eens wesens met de Vader/ een warachtich ewich Godt. etc.

Die
Godslas-
terighe
Decte der
Arrianē.

Op die tijt is alsulcken vergift wtgegogen / in eenen van den sonen des Kefers Constantini / namelick/ Constantium. Want Constantinus heeft na hem vyf sonen gheleatē/ die hy dat Rijcke gedeelt heeft / als Constantinum / 2. Constantium/ ende Constantem. Maer die voorszgelde Constantius/ heeft hem tegen die warachtige trouwe Leeraers der Kercken opgesteld/ de welcke tegen die Arrianische leere streden / ende haer verdoenen hebbende / heeft hy insonderheyt swaerlic veruolcht de M. Athanasium / en met hem noch vele anderen meer / sommigē vā den seluen heeft hy in sware gheuancnisse geworpē / en de warē gelouigen seer swaerlic geppicht.

pijnicht. Ghelijck sulcx int langhe die Kercken Historie breeder verclaert. Ende dese veruolginghe is aenghegaen ontrent dat Jaer Christi 343. Dewijle dan die Keeser Valens / die oock een Arrianer was geworden / die veruolginghe vernieuende / so wil ick dese twee onder die Arriaensche rekenen / ende onder Valentis titel veruaten.

God grijpt oock zijn Kercke aen / van weghen haers onrechtighen tweedzachtighen wesens ende gherwists / desghelijck om der scheuringhe wille / niet alleene met de Arriaenschen / maer oock met de nieuwen Heydenschen veruolginghen / ghelijck vele der seluer voor den tijden Constantini ouer de Christelike Kercke / (als hier vozen na malcanderen vertelt is) ghegaen zijn. Want die Keeser Julianus heeft hem seer strengelick gestelt tegē de Christelike Kercken / ende ondernam hem die selfde wederō tot der Heydenscher Afgoderie te brengen. Dit is geschiet int Jaer Christi 366.

Dese Julianus is int begin een Christen / Ja oock in de Kercke een Leser der heyligher Schrift gheweest / ende heeft met lof ende prijs de Schriftuere verclaert. Maer so haest als hy in sommigher Philosophen / ende voornemelick in des Sweeters Epbanj geselschap ghe-

men van dage tot dage in het Christen-ghelooue / ende ten laetsten het Heydensche gelooue aengenomen / oock hy is in hem selfs soo blindt ende verhart gheworden / dat hy van zijn lichaem den Christelicken Doop heeft afgewasschē. Hiermede heeft hem de Dupuel so gantsch beseten / dat hy oock den swarten consten vele gebuyckte / ende hem daer in also beneerstichde / dat hy den Dupuel aengenaem ende behagelick was.

Ende als hy aen dat Kerseferdō gekomen is / na die groote victorie die hy by Straefbocht tegen den Allamanere of Duptschen vercregen hadde / van welken dertich dupsent verlagen zijn : so stelt hy hem met alle zijn macht tegē het Christen-ghelooue / ende doet die Tempels der Afgoden open / welke Constantinus ghesloten ende verboden hadde op lijf ende leuen niet te openen noch daer in te offerē. Maer Julianus offert selfs den Afgoden / ende geeft oorlof eenē pegelicken te offeren / daarmede quam wederō dat Heydensche Afgodische gelooue seer op. Want die hem in die regeringhe Constantini duylange nedergedrukt hadden / op alsulcken hope het soude haest anders comē / die braken nu voort so wt int openbaer / ende deden den Christenen grooten trotz ende moetswille / etc. Die Keeser benam wederom alle ghebuyckken /

Victorie
Juliani
tegen die
Alleman-
ners.

Op coem-
ste des
Heyden-
schen ge-
loofs.

Die her-
uolginge
Juliani.

Wooft af-
ual Juli-
ani / ende
Dupuel-
sche her-
keeringe.

hij-

byheden/weerdicheden/ den Kerckendienaren ende Kercken/ mer welcke Constantinus hen begifticht hadde. Hy verboot ooc dē Christenē dat sy in gheene Scholen meer en souden gaē/ op dat sy die Boeten consten van welcke syzē/ ende die Philosophie niet leeren en souden. En wilde hen also verhinderen/ dat sy ongeleert zijnde/ den Heydenschen gelooue/ wt der Heydenē boeken niet en souden connē wederlegghen/ bestrijden/ noch nederstooten. Hy schreef selue oock sommighe boeken tegē het Christen-gelooue/ de welke die heplighe Cyrillus Biscop tot Alexandria/ seer wel beantwoort heeft.

Die Christenen werden genaemt Galileen

Den Christenen noemt hy tot versmaetheydt/ den Galileen/ ende Christum selfs den Galileer. Den Kercken en liet hy niet alleene haer Hauē ende goet confisquieren/ maer leyde oock seer vele groote en sware schattingen op dē Christenen. Hy dreef oock zynen spot met hen/ ende sprach: *Woe Godt/ ende Heere Jesus Christus/ heeft verbodē schatten te versamelen/ maer geboden/ so verre als men pemandt den rock genomen hadde/ die soude den mantel den seluen daertoe gheuen. etc.* Also be-roofde hy den Christenen/ en bespottē noch daerbeneuen/ ende wat leedts en moerwilicheyts dat hy hen conde bewijzen/ tselfde heeft hy gedaē: ende septe dat sy sulckx doch

gheerne souden lijden/ en daer toe goetwillich zyn. Want sulcx hadde hen Christus geleert.

Ende ghelijck Constantinus die groote/ wt der Roomscher Banierē wech ghedaen hadde die Beelden der Heydenschen Afgoden/ ende daer vooringeset een wit crupce: al so heeft Julianus dat crupce wederomme wt der Banierē wech ghenomen/ ende daer in gemaect ofte doen stellen die Beelden/ als Jouts/ Mercurij/ ende Martis/ op dat so verberde die Christenen de Banierē eere bewesen/ ende hen daer vooz bogen/ dat sulcx geacht soude worden/ den Afgoden te eeren/ ende dattet van den Christenen gheschiet ware. Desgelijcx/ alle de gene die van hem tot Crichslieden werden aenghenomen/ ende daer op handt-gelt ontfangen hadden/ die moeste een graen ofte coznken Wieroochs int vper op den Altaer werpen/ ende daermede den Afgoden vereeren.

Daer ouer dat haer eē seer sware sake verhief/ want als sommighe vande Crichslieden der Christenē sulcx onbedacht ter wijsē ghedaen hadden/ en die sake epgentlicher met hen seluen wederom bedochten en ouerwoegen wat van hen geschiet was/ so liepen die selue ghewederom vooz den Keyser/ ende wierpen dat handt-gelt vooz hem neder/ enderieden/ sy waren Christenen/ en wilden

Wat kon he Wan-
nier wert
handert.

Wierect
hier een
byje be-
kentenis
se des goe-
loofs.

wilden oock Christenen bli-
uen. Al wat sy ghedaen had-
den / daerin hadden sy hen
grootelick besondicht / ende
tselue wt een onbedacht hepdt
ghedaen. Daerom stelden sy
hare lichamen daer voor / op
dat die selfde soudē boeten/
tghene dat die handen geson-
dicht hadden. De Keyser
dit siede / geboot dat mēse alle
strax ter doot soude voeren/
ende onthalsen. Maer als sy
nu wtghewoert werden / ver-
anderde de Keyser zijn ooz-
deel / ende schanck hen haer le-
uen. Doch hy maecte een oz-
dimantie / dat voorstaen gheen
Christen totten Crijsch / int
hof / int Gerichte / of tot eeni-
ger eeren en soude mogen ge-
huycht werden.

Ende vele Christenen wer-
den also in het Rijcke hier en
daer versmaet / gheschēnt / ge-
pynicht / iammerlick gemar-
tert ende ghedoodt. Onder
welcken oock getelt wort / die
oude ende seer tresselike voor-
nemelike Dienaer Christi/
Marcus Arethusius / Bis-
schop tot Arethus. Die selfde
heeft inden voorgaenden ghe-
lucksalighen tijden gheholpē/
dat die costelicken Afgoden
Tempel tot Arethus vstoort
wert. Waerom Julianus op
hem seer verstoort was / ende
bermaende daerom den Vor-
ghers / dat sy hem daertoe wil-
den houden / om dat hy den
Tempel wederom soude op-
bouwen. Ende also hem nu
dat selue onmogelick was / be-

gheerden sy van hem / dat hy
eenige onkosten daer aen wil-
de verlegghen. Maer doe hy
hen voor antwoorde gaf / dat
hy hen niet eenen heller daer
toe gheuen noch wenschen en
wilde / werdt hy iammerlick
ende pijnelick met lange sma-
delicke martelisarie ghedoot.
etc.

Also werden daer ooc voor
nemende beroemde Dienaers
Christi / met grooter marteli-
satie ghedoot / nemelick / Gre-
gorius Alexandrinus / Euse-
bius / Pectarius / Zenon / Ba-
silius / Ancreanus / ende Cy-
rillus een Diacon der Kerc-
ken tot Jerusalem. In Helio-
polt / werden sommige doch-
teren en Jonckvrouwen seer
smadelick heel naecht op die
schouwplaetse ghestelt / daerna
hebben se de selue opgesneden/
ende met Dauer ende Gerste
geuult / ende also den Swijne
voorzegwozē om verseheurt
te werden etc.

In Meroe die Stadt des
lants Egypte / waren dyp eer-
like Vorzgers / als Macedoni-
us / Theodulus / ende Tatia-
nus / die seluighe ghinghen hy
nachte inden Afgoden Tem-
pel / den welcke duylanghe ge-
floten was / (maer wert op die
volghenden dach vandē Rych-
ter des stads gheopent om te
offeren) ende wierpen alle die
Afgoden af / ende braken die
selfde in stucken. Als nu die
Richter Amatus vele ande-
re Christenen gheuanchelick
nam / en haer seer marterde /

E ij om

Grote
martel-
isatie
der ghe-
loouige.

Marcus
Arethus-
ius.

Goe wel
hy vernio-
gēs was /
wilde hy
nochtas
niet een
heller tot
den afgod-
den kerc-
ken genē.

Gregorius
Alex-
andrinus.

Dyp mar-
telaers
verbrant.

om te vernemen/wie doch die lieue Hepligen of Afgoden ge-
broken hadde/doe traden die
dyse heplighe Bozghers voor
den Richter/ende sprake: Hy
en soude niemant van wegen
der ghebroken Afgoden pijn
ghen/of om de selue schade an
doen / sp waren selue die Va-
ders. Hieromme wierden sp
laucksaem gebraden/ende ten
lesten verbrandt. Also werdt
oock in dese veruolginge Ar-
themius de Landuoocht in
Egypten/om dat hy volstan-
dich bleef by het Christen-ge-
loue / van alle zijn haue ende
goederen berooft/ende ten le-
sten onthalt / gelijk vele an-
dere eerlicke lieden meer. Wie
daer van een volcomener on-
derrichtinge begeert/die vint
sulck int 6. boeck Trip. Histo.
oock in die Hystoria Rufini/
Theodozeti/ende Sozomeni.
etc.

Julianus beweest ooc den
Christenen / doe hy haer niet
totten Heydenen bedwingen
en conde/dit verdriet / name-
lick / hy vergunde den elendi-
ghen Joden/dat sp hen mocht
ten tot Jerusalem versame-
len/ende aldaer wederom den
Tempel/ende hare offerhan-
den opzichten ende oeffenen/
met een belofte zijner hulpe
tot dir opbouwinghe. Als sp
dan in groote menichte van
allen Landen nu versamelt
waren/ende die materie tot
die timmeragie dienende/ge-
uoert / die hutten (om daer in
te arbeiden) opdientlick opge-

richt / dat fondament gegra-
uen/ende eensdeels gelept had-
den / ende die bouwinghe op-
rechten wilden / so gheschiede
daer een groote aertbevinge/
sp verschubde ende verwierp
dat fondament / daer ghinck
oock een grouwelick vper op
vā het fondamēt / en daer stot
oock een ver schrickelick onge-
hoozt onweder op/het welcke
stozinde die hupfen alle neder
waerts/ende alles wat sp op-
gerichtet hadden / dat viel te
gronde / ende versloech een
groote menichte der Joden.

Daerbeneuen vlooch daer
contom een grouwelicke vpe-
righe clood / ende dede groote
schade den gheheelen nauol-
ghenden dach. Die Bisschop
tot Jerusalem Cyrillus/heeft
altijt met groote bestendige
dapperheyt / den Joden ende
Heydenē (welcke groote moet
wille ende drepghementen te-
ghen den Christenen gebruc-
ten) voorsepdt wt die Pro-
phetie Danielis/ ende wt den
heplighen Euangelio / dat sp
noch hupden noch nemmer-
meer wederom die Offerhan-
de noch den Jodischen Tem-
pel en soudē opzichten. En
also swaerlick als sp den Die-
naer Christī voor dese ver-
stoozinghe bespottet hadden/
soo gantsch demoedich ende
verflagghen waren sp nae die
groote wonderwerck Gods/
etc.

En hoewel int Jaer Chri-
sti 367. Julianus elendichlick
tegghen den Persen om cleuen
quam/

Die Tem-
pel tot Je-
rusalem
en die of-
ferhande
ensouden
daer nem-
mermeer
opghe-
richt wer-
den.

Dan. 9.
Mat. 24
Luc. 21.

Julianus
niet ver-
gunt den
Joden de
Tempel
tot Jeru-
salem te
bouwen/
en daer in
te offeren.

quam / en den Christenen wederom wat ruste gheschiede: so en duerde doch tselfde niet lange. Want soo haest als de Keeser Valens met zijne broeder Valentiniano aē dat Rijk ke quam / wert hy door die valsche Arriaensche leere verleyt / maer zijn broeder de Keeser Valentinianem bleef oprechtelick aen het Christen-gelooue / dies niet teghenstaende / hief Valens aen / den rechten geloouigen te veruolghen / int Jaer 371. ende nam vorē hen tot den Ketterschen ghelooue der Arrianen te bedwingen. Daertegen dat haer de Kercke gantsch stantuaestelick opstelde. Maer hy verdroef alles den getrouwen / rechtleerenden bisschoppen / en Leerars van haren Kercken / hy pijnichde oock den seluighen seer jammerlick / ende bracht hen ten lesten ter doot.

De wijle nu die Tyrannie allesins seer groot ende te vele was / ende de Dienaers der Christelicker Kercke / met ooc andere geloouigen / nerghens meer ruste en hadden / maer werden allesins mishandelt / gheplondert / verlaecht ende ghedoot: soo heraelaechden die Kercken / dat sy aen den Keeser eē seer treffeliche bootschap wilden senden / hen beslagende / ouer de sware veruolginge / en voorsz om genade beschuttinge ende bescherminghe te bidden. Daertoe werden 80. van de voorneemste mannen tot boden veror-

dent / op dat het dies te meer der aensien mochte hebben. Maer als die selue 80. manne door den Keeser tot Nicomedie quamen / ende haer saecke biddenscher wijze voordroeghen / vergrimde de Keeser in hemselfen: Doch hy ende hen gantsch niet / maer hy liet heymelick zijnen Dienaer Modestum roepen / ende gheboot hem hy soude dese Papē alle met malcanderen woogen. Maer nademael het seer te besorgen was / so verre als men hen openbaerlic liet ombrēngghen / dat het ghemeyne volck opzoerich soude wordē: So zijn sy alle te samen in een schip (onder sulcken schijn) geset / als of men hen in ballingschap soude willen versenden. Maer als die Schiplieden in die diepte des Meers quamē / stake sy dat schip met vper aē bzant / ende sy bluchtēdē in eenen cleenen boot daer van / en also verbrandēdē sy dat schip ende alle die 80. vrome Dienaers Godts met malcanderē. Welcke grouweliche daet / groot hertenleedt ende droefsenisse der gantscher Kercke aenghebracht heeft. etc.

Wie nu beneuen dese grouweliche Tyrannie / noch andere verschrikeliche moorden vanden vromen Christenen hoozen wil / die vint hier van eygentlickē eenen gront int 7. boeck Tripartita Historia / oock in Socratis / ende Theodoreti int 4. boeck. Maer hier wort van my achterghelaten

Die ver-
uolginge
Arhana-
rpegi.

die veruolghinghe des Gotte-
schen Coninc Arhanarpegi/
welcken andere noemē Arha-
lappchum. Dese veruolchde
oock de Christenen / int Jaer
373. hy doode de sommige / en
de andere veriaechde hy wt
zijn landen. Dewijle dan som-
mige segghen / dat de ghene
die gheleden hebben / soudē
Arrianen geweest zijn / so on-
derlate ick die te tellen onder
den veruolghinghen der rech-
te Christ-ghelooitghen men-
schen.

Die wen-
dische of
Danda-
sche ver-
uolginge

Als nu die Wenden Afri-
cam ingenomē / ende den Ro-
mepnen daer wt verdreuen
hadden / ende int Jaer Christi
443. goede vrede was in het
gantche Rijkke / soo verhief
hem de Coninc der Wende /
die Heere Africe Genzerijch
(Genzerpchus) den welcken
oock (gelijck Constantius en
Valens) een Arrianer was /
ende nam door hem de Chri-
stenē te dwingen tot het Arri-
aensche gelooue. Also dat het
daer ginck aen een grouwelic
sachten ende moorden ouer
den recht-gelooigen. Want
dese heeft toegelotē die kerc-
ken der Christenen / ende nam
hare Leeraers geuangen / hy
beroofde ende doode vele der
seluer door honghers noodt.
In summa / hy en liet gheene
dingen achter van al het gene
twelcke voer hem Diocletia-
nus ende Maximianus / die
groote Tyrannen teghen den
ghelooitghen gebuyet hadde.
Ende euentwel en rōde hy de

ghelooitghen met die alder-
grouwelichste Tyrannen tot
gheenen afual brengen.

Int Jaer Christi 476. is
Honorichus de sone / Genze-
rpegi / zijnen vader int Rijk-
ke ende in Tyrannie naghe-
uolcht / dewelcke oock met al-
lergrouwelicheit die warach-
tige Christenen / van weghen
des waren Christelicken ghe-
loofs / veruolcht heeft. Hier
van heeft volcomelick geschre-
uē die herlige dienaar Gods /
Victor Bisschop tot Orica in
Africa / de welcke inden selfde
bloedighen tijt gheleest heeft.
Na Honorichum / is int Rijk-
ke gecomen de Coninc Gun-
damaus / als men schreef 484.
ende heeft oock den Christenē
veruolcht / gelijck zijn Voor-
vaders: Desgelijck heeft ooc
ghedaen de Coninc Thrasa-
mund / de welcke in Sardini-
am 220. Bisschoppen inder
elendicheit tsamen versondē
heeft. Maer die selfde werdē
int Jaer 523. wederomme wt
het ballinckschap thups tot
haren Kercken beroepē / door
de Coninc Hildericum / Thra-
samundi sone. Dese was een
oprecht Doct / ende een recht
goet Christen. Doch int Jaer
Christi 530. wort hy van Gi-
limere schendelick geuangen /
ende in die geuankenisē ge-
worpen / al waer hy seer sma-
delick ende elendich gehoude
wert. Maer dese Gilimer en
behielbt oock dat Rijkke niet
langhe / want hy werdē oock
door Vellisarius / gelijck Pro-
copius

Honorichus der
wenden
Coninc.

copius betuycht / onderghe-
drückt : ende alsoo hieldt dat
Wendische Rijkke niet hē op/
int Jaer Christi 33. So heeft
dan die Wendische Vuolginge
in Africa geduert 80. Jaeren.

Dat 19. Capittel.

Van die 19. lanckduerende ende oock
sware Mahometische veruolgin-
ge/welcken die Saracenen en Tur-
ken teghen die Kercke Christi ghe-
brypcht hebben.

Als dan dooz sodani-
ghe veruolgingen en
andere tuchtigingen
Godes / de menschen
in die Kercken hen seer wep-
nich beterden / maer zijn dage-
licx noch vele booser ghewor-
den : so dat allerley Secten of
ketterische leeringen der Ma-
cedoniens / Nestorianen / Bela-
gianen / Eutychianen / en vele
andere / (swaerlick om te ver-
tellen) hoe langher hoe meer-
der toe namē / waer dooz niet
alleen onder den gheleerden /
maer oock onder den onghe-
leerden / sware ende byantlic-
ken twist / tweedzacht en scha-
delicke scheuringhen ende af-
ual in allen Oostersche landē
geuolcht zijn. Daerenbouē so
heeft hē ooc in die Westersche
lādē die Bisschop te Riomen /
en die Kercke te Riomen / ouer
alle Kercken en Kerckendie-
naers der gantscher Christen
heyt / (twelcke openbaer tegē
de leere des heyligen Euange-
lij is / ende oock teghen des
Paus Gregorij eygen schrif-
ten) onrustelick opgeworpen.
Daerō liet God ouer de kerc-
ken comen / hoe langher hoe

grooter verwerringhen ende
grouwelicke veruolginghen.

Want int Jaer Christi 613. *Getopro-
men des
balschen
Pro-
pheets
Mahomet.*
wert bekent ende beroemt in
Arabia een boos huychelaer/
ende een seer archlistich men-
sche / Mahomet (den sommi-
ghe noemen) Muhamath) ghe-
naemt.

Dese was een Coopman
bā zijnder ieuucht op geweest/
ende gaf hem daerna wt voor
een Prophete van God geson-
den. Hem waren toeghedaden
sommighe verkeerde Joden/
ende eenen afualligen Ketter-
schen Monick / genaemt Ser-
gius. Dooz wiens hulpe dat
hy beschreuen heeft een nieu
Wetboek / twelcke hy Alco-
ran noemt. Dat woort Alco-
ran / is te seggen / een versame-
linghe der Wetten.

En hiermede viel hy opent-
lick af bā die heylige Schrift *Alcorā is
eē schens-
lick ver-
loochent
fabelboek*
der beyder Testamenten : die
ons Godt tot eenen rechten
Wetboek gegheuen heeft / en
bupten welcken wy gheenen
anderen Wetboek en behoe-
uen. Mahomet maecht dan
zijnē Saracenen ende Tur-
ken / ende oock allen den genē
die hem daerna geloouen sul-
len / een bysondere niēwe Wet-
ende Recht. Twelcke voor-
waer so een elendich / onreyn /
ghedichtfel ende verloochent
schandelic fabelboek is / dat
het grootelick te verwonderē
is / hoe dat verstandige lieden
sulcken ongegronden vwar-
reden gheswets / eenigen toe-
ual doen moghen. Doch hier

E tij in

in sietmen den verschickelic-
ken toogne Gods ouer alle de
ghene/ de welcke niet die leere
Christi ende de v. Schrifteue-
re alleene/ hen niet en late ver-
noeghen. Daerom sullen dan
billick alle die der waerhepdt
niet en gheloouen / maer den
snooden leugens geloouen/ be-
dogen en schandelick verlept
worden.

Summa
des Ma-
chomiti-
schen of
Turckis-
schen ge-
loofs.
Godt.

Hiermede heeft oock dese
Dupuelse valse Propheet
Machomet/ een nieu gheloo-
ue/ dat den Christenē gantsch
contrari is / opgericht. Hy
bekende wel den eenigē God/
den Schepper des Hemels en
der Werden / ende datmen die
aenroepen ende aenbidde sou-
de / ende datmen geene Afgo-
den noch Beelden (welcke de
Saracenen ende Turcken by
antlick haten) en moet veree-
ren. Maer hy en bekende niet
na der Schrift/ het ondschept
der personen inden eenighen
onghedeplden Godlicken we-
sen/ namelick den Vader/ So-
ne/ ende hepligen Geest/maer
hy lastert ende strijdet teghen
die heplighe Opwuldichept.
Alsoo bekent hy oock wel dat
Christus sp eenē grootē Pro-
pheet/ van een heplighe repne
Maget geboren / ende dat hy
inden Hemel opghenomen is.
Maer hy en bekent niet (welc-
ke doch het eenighe/ warach-
tighe/ rechte salichmakende ge-
looue is:) dat Iesus Christus
is die eenighe eeuwige Sone
Gods/ ware God ende men-
sche / die eenighe Middelaer

Christus

tusschen Godt ende den men-
schen / de welcke van onsent
weghen gecrupricht ende ge-
storuen / ende vanden dooden
wederom opgestaen is / ende
sittet ter rechterhant Gods/
van ghelijcke cracht niet den
Vader in den Hemelen. Want
dit alles lastert en bestrijdet
hy: Ja segget oock noch vooz-
ders / dat Christus niet en hy
gecrupricht gheweest. Daerom
en leert hy ooc niet recht van
die vergeuinge der sonden/ de
welcke alleene verregen wor-
den dooz den geloouē inden ge-
cruprichtden Sone Gods. En
hy en weet oock niet van het
ghelooue / noch van de recht-
neerdichmakinge des salich-
makenden waren geloofs in
Christum alleene. Want hy
verliert vele Godtsdiensten
ende middelen ter salichept: te
wetē/ so verre als de mensche
vastet/ bidde/ almoese geeft/
bele ende grooten arbept vol-
bringet / vele lijdet/ ende dap-
perlick vooz den Machometi-
schen gelooue strijdet/ ende in
Oorloghen ofte Crijghen zijn
leuen verliest. Hy laet hem
duncken dat de mensche de
Wer wel mach genoerch doen/
ende dat hy dooz zijn eyghen
wercken can salich worden.
Bouen desen heeft hy ooc zijn
Monicken ende Papen / in
welckers verdiensten dat hy
de salichept stelt. De verrijse-
nisse des lichaems bekent hy.
Doch hy spreekt van de salic-
hept / gantsch onreyn en vlee-
schelick : Euen als oft in den

Verghes-
ninge der
sonden.

Gelooue
en gerech-
ticheit.

Satie-
hept.

Para-

Paradijs eene lichamelicke
bzeuchde ende wellust soude
zijn in eten/drincken / en met
schoone vrouwen ofte dochter-
ren te leuen. Ende wat noch
van alsulcken onordentelickē
Cybircischē leuen meer is te
segghen.

Die Kerc
ganch/ge
brupckē/
en Sacra
menten.

Onse Euangelische Predi-
catie ende Apostolische leere/
wert van hem veracht : desge-
lijc oock onse Kercken gaen/
ofte versamelingē. Die Joot-
sche besnijdinge beueelt hy al-
len zijnen geloouigen te geue.
Onsen hepligē Doop en hout
hy nergens voor. Dat heplich
Sacrament des Lijfs ende
Bloets Christi/ midtsgaders
die gantsche Christelike han-
delinghe onses hepligē Nacht-
maels/van Christo selue inge-
set ende ontfangen / versmaet
ende lastert hy. Ende alle onse
Christelike ghebrupcken/en-
achtet hy gantsch niet. Oock
heeft hy zijn bysonder epghen
Kercken gaen/zijnen bysonde-
ren Tempel / seden ende ghe-
brupcken. Hy viert den seften
dach inde weke/ dat is de vrij-
dach. En hy heeft oock zijne
vasten-daghen ende reynigin-
gen met water. Wyfmael des
Ghebeht daechs heeft hy verordent te
bidden. Hy en bidbet gheene
creatureren ofte hepligen aen/
maer alleene God/ doch by-
ten Christum: Wāt al sulcken
bidden en is God niet aenge-
naem/dewijle het niet en ghe-
schiedt door Christum / door
welcken wy Godt onsen Va-
der inden Hemel aenroepen/

Wierdach

Ghebeht

twelcke hy doch bespot en ver-
acht. Want Ioannes spreect: ^{1 Ioan. 2}
Wie den Sone niet en heeft/
die en heeft oock den Vader <sup>die Echte
en Echte-
scheppin
ghe.</sup>
niet. Den heplighen Houwe-
lickē staet/ is by hem gantsch
ontheplicht/ want hy geeft de
mannen oorlof so vele vrou-
wen te nemen/ als sy willen:
ende maect den armen vrou-
wen dat onbillick Ja/schan-
delic recht/dat die mannen na
haren welbehaghen / sonder
recht/hare vrouwen van hen
mogen verstooten. Dat ver-
cken vleesch verbiedt hy op die
Jodische wijse / daertoe ver-
biet hy ooc den wijn te drin-
cken. Maer die rijcke maken
costelike drancken/dewelcke
hen so dol ende vol makē / als
de wijn. Daerom is dese leere
insonderheyt een Dupuellsche
leere / van welcke de H. Pau-
lus verhaelt inden eerste byief
tot Timotheum int 4. Capit- ^{1 Tim. 4.}
tel. ^{1.}

Ende al wat ick hier dus
lange van Machomets ghe-
looue ghesepdt hebbe/ sal ver-
staen worden / van die gant-
sche Turcsche Religie of Su-
perstitie / ghelijc sy noch op
deser tijdt van den Turcken
onderhouden wort. Twelcke
ick doch nu op dat coztste aen
gheteekent hebbe/ op dat de
gene die een wepnich van het
Turcksche ghelooue weten/
hier van een cozte somma mo-
ghen hebben / doch niet in al-
les / maer die voornemste
hoofdstucken haerder leerin-
ghen, etc.

Thomae
Godes.

Wie en can nu hier wt niet verstaen/ dat God wt zynen swaren/ doch rechtueerdigen toorn/ de werelt so grouwelic ghestraft heeft/ als hy dit onghegronde/ ende schandelicke duple ghelooue heeft laten op roemen.

Veruol-
ginghe.

Daerom laet ons te gelijcke wijders aenhooren ende waernemen/ wat grouwelicke lanchduerighe veruolginghe (die noch heden ten daghe duert) het valsche onrepne en verkeerde Machomet's gelouue tegen die Veylige Christelike kercke/ ende onsen waren Christen-ghelooue/ verwecht heeft.

Machomet die valsche Prophet ende moordadigen verleyder der werelt/ heeft de zynen vooghegeuen/ die Saracenen zijn/ de rechte kinderen ende erfghenamen Sare der hupsrouwe Abrahams: Verhaluen dienen hen die belofte welcke Abrahame geschiet zijn/ namelick/ dat sijn zaedt ouer die werelddt heerschappie hebben soude. Daerom sullen de Saracenen dat sweert dapper aentasten/ ende alle Coninckrijcken der aerden als haren rechten Erfdeele innemen.

Wat
volck die
Saracenen
zijn.

So zijn dan de Saracenen geweest een woest rouwe volck Arabiae/ die te vozen de Agarenen ghenaemt zijn gheweest. Sy waren in Soldije aengenomen vanden Romeynen/ ende hebben hen gheholpen in de Cryghen tegen den

Persen. Maer als sy van des Keysers Monster-heeren in de betalinghe der Soldije/ smadelick aldus aenghesproken worden: Wie mach doch desen hoop onrepne honden gelts ghenoech geuen? Sijn sy vanden Romeynen afgeuallen/ en van haren Capiteyn Omar daer toe gheraden/ dat sy den Machomet tot haren Hoofman ende Vorst souden opwerpen/ voornemelick daerom/ dewyle hy hen leerde/ sy waren niet van der Dienstmaecht Agar/ de Agarenen/ maer van Sara Saracenen ghenaemt/ en verhaluen heeren ende eruen/ (als hier boue verhaelt is) aller Coninckrijcken. Dit gheschiede int Jaer Christi 623. So haest dan als desen opzuerighen moordadighen boene Machomet/ int regiment ende ghewelt gecomen was/ beghonde hy zyn valsche duple ghelooue metten sweerde in te voeren/ ende voorts den landen ende luyden te verdrucken/ ende het ware Christen-ghelooue te veruolghen ende sonder te brengen. Ende dit dreef hy neghen Jaeren lanc/ tot in dat 632. Jaer. Hy beloefde allen den ghenen die zyn ghelooue aennamen/ geluck/eere/regteringe/ouervinninghe/rijcke daghen/ en na desen tijt/ die wellusticheyt ende vrechde des Paradijs/ ghelijck als te vozen verhaelt is.

Machomet
voert
et Vorst.Machomet
brenghet
voort
zijn
valsche
gelouue.

Machomet

Hiermede maecte hy hem oock eenen grooten aenhanck

in

Grooten in der werelt/ insonderhepde
 als hem zijn begin wel geluc-
 te. Want de ghemeine man
 wilt daer henen/ waer door
 spoet/geluck/ouerwinninge/
 ende rijcke daghen zijn/ ende
 heest vanden cuypee/ veruol-
 ginge ende lijden een affchou-
 wen. Daerenbouen ghebiecht
 hy/allen den ghenen te veruol-
 gen/die zijne Alcozam bestrij-
 den ende schelden.

Hier door zijn vele mensche
 vanden Christen-gelooue ge-
 nallen/ ende alle vrome Chri-
 stenen zijn met seer sware ver-
 uolginge verdrukt geweest.
 Dit is dan het begin des Sa-
 racenischen Rijck.

Der Sa-
 racenen
 Ambras/
 dat is
 Keeser.

Maer nae Machomets
 doot/ hebben de Saracenen
 hare Dorsten genaemt/Am-
 bras/dz beduylt so vele/als kee-
 ser. Deses Ambras name/ en-
 de groote victozien/ vintmen
 in die Historien/tot int Jaer
 Christi 870. Want sy hebben
 groote Crjgen geuoert/ nach-
 ten gedaen/ende ouerwinnin-
 gen vercregen tegen den Con-
 stantinopolitaesche Keesers/
 ende anderen Coningen/ Dor-
 sten ende Heeren. Sy hebben
 onder hen gebrecht Persiam/
 Babyloniam/Syrtam/ende
 die stadt Jerusalem. Sy heb-
 ben oock groote victozien ge-
 hadt in Asia en Africa. Daer
 sy haren Dorsten/ Soldan of
 Sultan en Calpyha/ dat heet
 so vele als een Ouerste Heere
 ende Hoofstman genaemt heb-
 ben. Door der zijn de Sarace-
 nen oock wtghebroken tot in

Soldan.

Italiam/Hispaniam/ende in
 Branchrijck/ende hebben al-
 les dat sy vermochten/ ghe-
 plondert/ verniet/ verbrant/
 wech geuoert/ en verwoecht.
 Hoe iammerlick dat die Ker-
 ke Christi Vuolcht/ Vscheurt/
 en hoe grauwelick veel Chri-
 sten bloets dat in alle den lan-
 den/ in so vele Jaeren vergoot
 is worden/ tselfde en cannen
 gheenins mer woorden ver-
 tellen. Want wt Hispania zijn
 eerst coztelick die Saracenen
 verdruen/te weten/ int Jaer
 Christi 1487. door den Coninc
 Ferdinandu Magnu. Maer
 wt Africa zijn sy gedruen int
 Jaer Christi 1517. Doch in ha-
 re plaetsen zijn gewoelt die
 Turcken. Maer Sclpm der
 Turcksche Keeser/ heeft de
 Saracenen wt Africa vuercht
 ende wtgheroept.

En hiertoe dient oock eens-
 deels dat gantsch iammerlic
 nachten ende onwtsprekelick
 bloetuerieten/datmen noet/
 Sacrum Bellum/dat is/den
 heplighen Crjch/met welcke
 de Christenen onderstaen heb-
 den Jerusalem ende dat hep-
 lige Graf wt den handen der
 Saracenen en Machometanen
 te veroueren. Waermede dan
 die arme Christenen niet an-
 ders en hebben wtgericht/dā
 dat sy niet alleene dat heplich
 Graf en hebben moghen be-
 houden/maer sy zijn oock tot
 hare grauen ende verderffe-
 nisse gherepft: ende met desen
 ongeluckigen Crjch hebben
 sy den armen Christenen in
 Orien

Die Sa-
 racenen
 in Itali-
 en/Hispa-
 nien/en
 Branchs-
 rijck.

Sacrum
 Bellum.

Orienten alle ongunst/angst/lyden/noodt/ende sware vervolginghen op den hals ghebracht/ also dat zijt alles wat noch ouergebleuen was/ verlozen hebben. Waer van ich hier een rozte beschrijvinghe doen wil/ om te verclaren de groote/ sware/ menichuuldighe/ lanckduerende/ ende grouwelicke veruolginge der Saracenen/ tegen de Christelike Kercken.

Boz.
szonck
des Sara
renischen
krijgs.

Int Jaer Christi 1094. quam wt Orientē ouergelopen eenē Walbroeder/ die de Historien noemē Petrum Heremitam. Dese veruulde met zijne clachten/ de hoozen der Voersten/ Heeren/ ende allen staten der menschen/ ende septe/ hoe dat het den Christenen in Orientē so qualick geluct/ als dat de Nachometanische Saracenen/ door groote Tyrannie hen grootelicx vdruten ende vele leedts aen dedē: Daerom het wel recht ware dat die Christenen in Occidēt daer wat toe deden/ ende den Christenen in Orienten met hare cracht verlostē/ ende voozten den Saracenen onderdrukten.

Concili-
um Clare
montae
num.

Terfont hierna versamelde de Paus Urbanus 2. Gregorij 7. Discipel/ een groot Conciliū tot Claremont. En int selfde Concilium wert bekent/ dat de Christenen met gantscher macht ouer de Saracenen souden trecken/ ende Jerusalem midtsgaders dat heylighe Gzaf innemen/ ende

alsoo den Christenen van die Tyrannie ontledigen. Waer alsulcken Concilium was vaste seer schadelic der Christenhept/ ende het heeft alsulcken eynde ghehad/ ghelijck dat Concilium beschreuen wordt int eerste boeck der Coningen int leste Capittel. Want daer was wepnich gheluct/ en die Christenen en werden niet alleene vander Tyrannie niet verlost/maer oock met gantsche menichten om tleuen ghebracht/ ende sz zijn hierna vele swaerder dan opt te vozen gheschiet is/ benaut/ vuolcht/ ende onderdruct gheweest. Ende hoe wel dat daer vele eerlicke luyden warē die haer goets moedts in desen Crjch begauen/ so en was daer van doch geen fondament in Godes woort/ datmen Jerusalem ende dat heylighe Gzaf wt het gheweldt der Saracenen trecken/ ende daerom een alsulcken swaren geuaelicken Crjch beginnen soude. Ende hoe wel datter sommige groote dappere daden geschiedde/ ende vele gewonnen wert/ so en wasser doch nergens gheen rechten bestendigen voozspoet/ als datmen dat ghewelcke gewonnen was/ mochte behouden/ ende den armen Christenen tot wrede benighen. etc.

Daerom die Pausen hebbe hier met haren Concilijs/ de Voersten/ Heeren/ ende goetshertighe Christenen seer qualick beraden/ ghelijck oock in velen

delen anderen handelighen gheschiedt is/ andere boose dinghen die hier onder geloopen zijn/late ick om die cothhepts wille beruften. Dat Concilium tot Claremont is gehouden geweest int Jaer Christi 1095.

Terstondt na dat Concilium/hief de Waldbroeder ofte Petrus Heremita / den crygh aen/ en boerde met hem sommighe dupsent mannen / die haer goetwillichlick daertoe begauen / ende reysden henen door Hungeren in Asia/ maer en rechte niet besunders wt. Dit was de eerste ongeluckeliche Tocht.

Niet seer langhe daerna/so warenden twee rumoerische Papen / die van den Historischrijvers ghenaemt werden/ Folckmar ende Gottschalc/ dese vergaderden seer vele boos onbeguame volcx/ ende trocken met den seluen henen den anderen Toch in Asiam. Als sy nu in Hungheren quamen/ ende daer alsoo roofden ende schandelich handelden/ dat het die Hungeren achtende/ sy waren booser ende erger dan die ongelooouighe Saracenen / so togen die Hungheren op/ ende versloegen al dat quade gheboefte met malcanderen.

Int Jaer Christi 1096. deden die beroemde Vorsten Godfrid ende Balwyn/ beyde ghebroeders/ van Bulion/ Hertoghen tot Lothringhen/ de derde Tocht in Asiam. die boecht te same hondert dupsent

sent Peerden / ende bypmael hondert dupsent Voetvolcx/ ende wonnen in Asia booznemeliche stercke steden / en ooc die stad Jerusalem. Bypurgen/sis segt / dat daer alsulck bloetuer gieten gheschiedt is/ dat de Peerden inde Tempel tot aen die enckelen int bloet ghegaen zijn. Als nu int Jaer Christi 1099. Jerusalem ingenomen was/so wert sy verordent tot een Hoofststadt des nieuwen Rijck der Christenen in Orienten/ alwaer Hertoch Gottfrid tot eenen Coninck ghestelt is. Maer als hy ontrent een Jaer geregeert hadde/so zijn op hem geuolcht seuen Vorsten of Coningen int Rijcke/die ontrent 100. Jaer geregeert hebben/en int Jaer Christi 1189. ist wederom alles verlozen.

Doe nu dit gheschrey wt Orienten quam / hoe dat Jerusalem ghewonnen/ende aldaer een Coninckrijck opgericht was/wert vele volcx lustich om oock daer henen te trecken. Want vele hadden een hope om seer rijcke ende grote heeren te worden/etc. Daer om int Jaer Christi 1101. stot Hertoch Wilhelm van Poitiers op/ende reysde met hondert dupsent mannen daer henen. En dit was de 4. Tocht/ die oock niet seer gheluckich en verginghick / van welcken maer weynich ouer de dupsent wederom thups en quamen.

Ende hoewel Jerusalem vanden Christenen ghewonnen

De hiers
de Tochte
doet Hertoch
Wilhelm van
Poitiers.

Begin
des
rijcks/
ende die
eerste
Tocht.

Die 2.
Tocht in
Orient.

Godfrid
van Bulion
doet
die derde
Tocht.

nen wag/ so en lietē noch tans
de Saracenen met hare groo-
te gheweldighe hulpe niet af-
vant krijghen/ maer dzongen
den Christenen so gewellich

S. Bernhart den/ Ja dat **S. Bernhart** die
Abte Clareual/ hem ooc met
desen elendigē Crjch beinoep-
de/ ende heeft hier ende daer
ghereyst/ den Voersten en Hee-
ren neerstich vmaenende om
op te trecken. Ende bzachte-
ten lesten die sake so verre/ dat
dē Kēper Conrad. 3. Coninc
Loduwick in Vranckrijck/
Hertoch Frederick tot Swa-
uen/ Hertoch Wolf tot Bepe-
ren/ mitsgaders andere Vo-
ersten ende Heeren/ dē 5. Tocht
met aller macht op na Jeru-
salem deden: Waer en richte-
den niet wt: want daer was
alsulcke groote sterfte onder
het Crjchsuolck in die vzeem-
de Landen / dat die Voersten
seer swaerlick daer van qua-
men. Dese groote ende ghe-
weldighe Tocht/ is gheschiedt
int Jaer ons Heeren 1147.

Jerusalem waert Jerusalem/
ghelijck oock hier bouen ver-
haelt is / dooz het groot ghe-
welt der Saracenen en haer-
der hulpe / met een onwtpre-
kelick bloetuergieten en scha-
de der Christenen / wederom
ingheluommen/ ende den Chri-
stenen afghebzonghen. Soo
haest als dese boose tijdinghe
in Occident vconlicht wert/
namen wederom die wapenē
aen/ dē Kēper Frederic Bar-
barossa/ Coninck Philips in

Vranckrijc/ Coninck Richart
in Engelandt/ mitsgaders be-
le andere Voersten ende Hee-
ren. Dese voerde met grooter
macht dē seften Tocht in Ori-
enten/ int Jaer Christi 1189. <sup>Die 6 ge-
weldighe
Tocht.</sup>
maer sy en rōdē niet wt rich-
ten/ dā dat die heerliche Voest-
ende Kēper Frederick Bar-
barossa verdzanch / ende dat
gantse Crjchsuolck meesten
deel dooz cranckheyt om tle-
uen quam / ende alles watter
ouer gebleuen is / twelcke een
cleyn getal was / is vaste seer
elendich wederom thups ge-
comen.

Int Jaer Christi 1191. <sup>Die 7
Tocht.</sup> **hva** ken wederom op ten seuenstē
male/ dietwee machtighe Co-
ninghen van Vranckrijck en
Engelandt / ende toghen we-
derom in Asiam/ maer verlo-
ren een groot volck / en moe-
sten Jerusalem den Sarace-
nen doch laten bliuen.

Int Jaer 1198. <sup>Die 8.
Tocht.</sup> dede **Her-
toch Hendrick** de Kēper Fre-
derijc Barbozassens sone dē
8. Tocht in Syriam/ dā hy is
haestelick wederom met scha-
den / sonder pet wtghericht te
hebben/ rhups ghecomen.

Bouen dit alles / heeft de <sup>Innocen-
tius. 3. est
latterant
se Concilium.</sup>
Paus Innocentius de 3. een
vreck / stout ende listich man/
met aller macht daerna gear-
bept/ om desen Crjch weder-
om int werck te brengen. Hy
versamelde int Jaer 1215. te
Komen een alsulcken groot
Concilium/ als byna opdt tot
eenigher tijt gehouden is ge-
worden. Doch hy starf in alle
dese

dese handelingshen / en na hem
quam Honorius de 3. die dyef
dese saet: e niet min dan zijne
Voorvaders / en dichte eerst
daer by / als een valsche Pro-
phetie. S. Peter hadde hem ge-
opedaert / dat Jerusalem we-
derom onder zijn regieringhe
soude gewonnen werde. Daer-
op geschiede die 9. Tocht / na
Acon / dwelck eertijts Ptole-
mais ghenaemt was. Ende
Damiata wert op die tijt wel
gewonnen / doch met grooter
schade dan profijt.

Ende als sy gewonnen was
int Jaer 1222. so werdt sy int
Jaer Christi 1223. wederom
verlozen. In summa / daer
wert weynich gewonnen / en
alle de saken en schickten hen
niet seer wel.

Int Jaer ons Heerē 1228.
dede de Keeser Frederick de
2. van dien name / een wijs /
heerlich / victorieus Vorst / de
10. Tocht in Syriam / de welc-
ke de vanden verslagen heb-
bende / nam vele voornemelic-
ke steden in / Ja oock Jerusa-
lem. Maer als dese vrome
Keeser inden Crjch was te-
ghen den ongheloouigen / viel
hem de Paus Gregorius de
9. in Apuliam / en ontnam hē
sijn erlant / waer doot hy ge-
donghen wert een vrede (niet
na zijn welbehagen) met den
Soldan te maken / ende also
af te trecken. Ende dese daet
des Paus / scheldet seer swaer-
lic de Abt van Wyzburg in zij-
ner Chronica.

Int Jaer Christi 1248.

tooch Coninc Lodowick in
Vranckrijck / met beyde zijne
broeders / Roberto ende Ca-
rolo / met eenen stercken ende
wel gerusten Tocht in Syri-
am. Van het oude geluck ver-
openbaerd hem aldaer we-
derom / want Robertus wert
verslagen / ende Carolus van
den Soldan gheuangen : also
dat ooc de Veyracht te gron-
de ginck / ende de Coninc Lo-
dowick quam seer qualic met
weynich volcks daer van.
Ende dit was die 11. elendige
Tocht.

Int Jaer Christi 1270. ru-
ste hem de Coninc Lodowijc
van nieu op Africam / tegen
de Saracenen / ende dede also
den 12. Tocht. Maer daer quā
een siechte onder zijn crjchs-
volck / ende hy selue midt sa-
ders een van zijne sonen is ge-
storuen. Want hy was met
dye van zijne sonen opgheto-
ghen: Ende weynich van zijn
volck is gesont wederō thups
gheromen.

Ende hoewel in desen onsa-
ligen Crjch / (den welcken wt
die aenhit singe eens Heremi-
ten oft Walchbroeders Petri
Atem doot het besluyt des
Concilij Claromontani / ooc
wt het toe doen ende het sta-
dighe aendrijuen der onrusti-
gher Pausen / aengeheuen en
duylange geuoert is) nergens
gheen gheluck noch eenighen
sekeren voorspoet en was / en
dat een peggelicken wel sach /
ende bemerckte dat Godt geē
bestendich geluck daertoe ge-
uen

Goe wel
alle din-
ghen ons
geluckich
voortgaē
nocht as
bare die
Pausen
voort ont
den crjch
onstake

De Pro-
phetie
Honorij. 3

Die 9.
Tocht.

Keeser
Frederick
doet den
10. Tocht.

Wiso
hielp die
Paus
den Chri-
stenen in
Orient.

Die 11
Tocht.

uen en wilde: Nadien dat ooc Jerusalem wederom verloze was/ ende dat die stadt der armen Christenen in Orienten meer dan seer qualick stondt/ ende dat desen Crijch die vervolginghe meer vermeerderd dan vermindert hadde: so en was daer nochtans nergens gheen veruoeghen aen het onwtsprekelick bloetuergeten/ noch eenich afwijckinge van dit stedige groote ongeual by den onsaligen Pausen. Want Gregorius de 10. versamelde een groot Concilium tot Lyons in Franckrijck/ int Jaer 1272. willende also eenen nieuwen crijch wederom ophzenghen. Maer hy moestet daer by laten bliuen. Want des tammers ende elendicheyds van lijf ende goet te verliesen/ was meer dan te vele. Ende Matheus Palmerius schrijft na alle dese dingē in zijne Cronijcke/ ende spreekt: Nadien datter vele dupsent Christenē in Syria vanden Saracenen verlagen zijn gheworden/ so zijn die ouerghebleuenen wt grooter vreesē ende verschrikinge wt het lant henen wech vertrocken. Ende dit is geschiedt int Jaer Christi 1291. In welcken Jare Paulus Emplius/ en die Francopsche Cronijcke/ stelt dat eynde deses heptigen/ Ja onwtsprekelick Crijchs/ die nu geduert heeft meer dan 196. Jaer/ also dat dierghelijcke in die Historien niet wel gheuonden en wort. Ende desen Crijch heeft

die onbekende Petrus Beremita/ tot groote veruolghingen der Christenheyt/ den armen Christenen seer iammerlick toe ghebracht/ (van welken sommige wat grooerliet roemen/ sommighe oock niet onbillick en twijfelen/ of hy een mensche/ of wat hy gheweest zy/ vele segghen/ dat hy eenen hupchelaer geweest is) twelcke hy ghedaen heeft met hulpe des Conciliums en der Pausen/etc. Dus vele is gheseyt van de veruolginghe der Saracenē: nu volcht ooc wat van de veruolginge der Turcken.

Ghelijck die Saracenische veruolginghe ouer den Christenen/ also is oock die Turcsche ouer de Christenheyt gegaen/ de welcke derhaluē des te swaerder ende grouweliker is. Die Turcken dan zijn een Tartarisch volc/ de welke int Jaer Christi 764. wt haere Tartarische Gensen/ door die Caspias Portas/ wt gebroken waren/ ende also in Asia gecomē zijn/ alwaer sy hē den Saracenē (om in Soldijē te dienen ende te helpen) onderwope hebbe. Metter tijt hebben die Turcken soo vele gheluck ghehad met den crijgen/ dat sy ontrent den Jare Christi 1051. eyghen Vorsten ende Heeren wt hen selfs opgheworpen ende gehad hebben: De welke den armen Christenen altijt hebben veruolcht ende seer iammerlick geplaccht: want die selue had-

Wysnag
fol. 240

Die turcsche veruolginge.

Der Turcken
oorzpr.

den

beoock dat grouwelick Wa-
chometische gelooue aenghe-
nomen.

Ende daer en is niet aen te
twijfelen / ofte Godt heeft die
Turcken / dit rouwe grouwe-
lick valsch ongeloouich volc/
den Christenen tot harer roe-
de opghelept.

Wanneer
die Turc-
ken ster-
cken sijn ge-
worden.

Want gelijk inden tijden
Salomonis / doe hy van des
Heeren Wet afviel / ende zijne
Wijuen Afgodische Kercken
liet opbouwen / so zijn zijne / en
des gantschen Rijck vbande /
opgestaen ende vermeerderd.
Ende doe Bonifacius de 8.
Paus / vele teghen de Christe-
like Religie inuoerde / ende
daerbeneuen oock dat Jubel-
Jaer der Jode / welcke Chri-
stus afghedaen hadde / (waer
door der verlossinghe Christi
niet weynich vercleent wort)
wederom voort brachte: Op
die selfde tijdt int Jaer ons
Heeren 1300. beghonste op te
wassen die stercke roede Or-
thomanus / der Turcken Hee-
re ende Vorst / die te voren een
Herder gheweest was. Van
dese zijn alle die Turckische
Vorsten / Coningen ende Kie-
seren / (die tot noch toe ghere-
geert ende den Christenen met
onwispelike schaden ver-
uolcht hebben) afgecomen: Ja
alles wat van den Saracenen
ouergebleuen was / hebben sy
verwoestet / en hebben alsul-
ken Rycke opgericht / twelc
ke duylanghe (eplacen) met al-
ler macht teghen alle ghewelt
hem heeft beschermt en ver-

meerderd. Dese Orthoman /
heeft wijt ende breed zijn Ry-
cke vermeerderd / ende boozne-
melich den Grieken (de welc-
ke Christenen waren / ende on-
der den Constantinopolitae-
schen Kiezer behoorden) seer
grootelick beschadicht / ver-
iaecht ende iammerlick ver-
moort.

Int Jaer ons Heere 1328.
is ghecomen in Orthomanni
plaetse / in dat Turckische re-
giment / Orhannes de sone
Orthomanni. Dese volck-
de na de voerstappē zijns Va-
ders / ende heeft den Christe-
nen met sware veruolgingen
geplaecht / hy belegerde oock
die stadt Nicam: ende als de
Christelike Kiezer van Con-
stantinopol dien wilde te hul-
pe comen / wert dat Christen-
volck iammerlick verslagen /
de stadt opghegheuen / en met
allen Christenen seer grouwe-
lick ghehandelt.

Int Jaer ons Heere 1350.
beghonste te regieren in zijns
Vaders Orhamni plaetse /
die derde Vorst der Turcken /
Amurath de eerste. Dese schic-
te zijn Crichsvuolck ouer de
Zee / ende nam Hadrianopol /
Seruiam ende Bulgariā in.
Maer als die Christen Vor-
sten hem wilden afdriven / so
werden sy / mitsgaders haren
Christen volcke vandē Turc-
ken verslagen.

Int Jaer ons Heere 1373. Amurath
beghonst te regieren de vierde ^{die 3.}
Turckische Vorst Bapazeth ^{Turckische}
die eerste / ende heeft onwispel ^{Vorst.}

f helic.

Wapaz
zeth die 4.
Tursche
Dorst.

helicke groote schade v̄ Chri-
stenheyt aengedaen. Onder
andere zijne daden / heeft hy
ooc Constantinopel acht Ja-
ren lanck seer hert belegghert.
Waer door die Constantino-
politaeische Christen kēpser
den anderen Christenen om
hulpe aengerocpē heeft. Als
nu die Coninck in Vranck-
rijck Carolus de sefte/Coninc
Sigismundus in Hungenen/
Hertoch Jan van Burgun-
dien / Hertoch Rubrecht van
Beperen / met oock noch vele
andere Dorsten ende Heeren/
meer / hare gheweldighe hul-
pe hem toeschickten / tot op
tachtentich Dupsent man-
nen sterck/so zijn alle dese op-
ghetrocken/ende werden alle
tsamen van den Turcken op
S. Michiels dach/ int Jaer
Christi 1395. tot Nicopoli
verflaghen.

Groote
nederla-
ghe der
Christe-
nen.

Machos-
meth
de 2.
Die 5.
Tursche
Dorst.

Int Jaer ons Heerē 1399.
is die vijffte Tursche Dorst
Machomet / in dat regiment
gheromen/dese heeft int Jaer
Christi 1409. in eenen grootē
slach/den Coninck Sigismun-
dus van Hungenen/ te Tu-
benburch (Columberij) ouer-
wonnen/ende den Christenen
wederom seer gheslagen.

Amprath
de 2.
Die 6.
Tursche
Dorst.

Int Jaer ons Heerē 1416.
wert Amprath de tweede/die
sefte Tursche Coninc. De-
se quam ten crijge met de Co-
ninck Ladislaus in Hungenen
ende Polen. Ende God gaf
ghenade / dat Ladislaus den
Amprath ouerwan / ende be-
dwanch hem tot eenen vrede/

dwelcke den Christenen seer
profijtelick ende goetd was.
Alsulcken vrede werdt oock
met eenen Cer benefficht. Al-
so dat op die tijdt der Christe-
nen sake tegen den Turck re-
delicken wel stont/by so verre
als de Paus Eugenius de 4.
dat daer by hadde laten bli-
uen. Maer hy schickte zijnen
Legaat Julianum Cesari-
num in Hungenen/ende bere-
dede den Coninc Ladislaus
also/dat hy den Turck die ge-
sworen Eedt ende vrede niet
schuldich en was te houden/
want met ongelooouigen ende
ketters en behoortmen (sep-
de hy)geenen vrede te maken/
oock en ismen hem niet schul-
dich vrede / Eedt/ende toesa-
ge te houden. Ende als oock
vele andere meer aenhielben/
dat de Coninc Ladislaus zijn
gheluck/dat hem Godt tegen
de Turck verleent hadde/tot
voordeel der Christenheyt
soude ghebruycken / ende den
Turcken die nu tē tijdt in
grooten angst/ende daerbene-
uen op die selfde tijdt vanden
Carnianierē becrjcht warē/
dat die soudē seer geringe te
ouerweldigē zijn. So wert
hier door die ionghe onschul-
dighe Dorst opgemaect/dat
hy als een vrede-breker tegen
zijn eere ende Eedt/tegen den
Turck wederom optooch/ en
hem beleggherde tusschen der
Donauw ende Vadyanopel/
voor die stadt Varna. Aldaer
quam hem teghen Amprath
met tachtentich dupsent man-
nē

Geboekt
vrede en
menne-
dicheyt.

Groote
nederla-
ghe der
Christe-
nen.

nestere/verwijtende de Chri-
stenen hoorschlick hare ineyn-
eedicheyt ende vrede-gheskin-
ghe/ ende heeft also den iongē
bedrogen Coninck selsa / met
vele Heeren ende dappere E-
delen verlagen: ende als Pla-
tina betuucht int leue Eugenij
de 4. zijn wel in de 30. duysent
Christenen op der nachtyslaer
se doot ghebleuen. Dese nacht
gheschiede op S. Martens a-
uondt/ int Jaer Christi 1444.
Wie een volcomender onder-
richtinghe van dese elendighe
schade der Christenheyt be-
gheert / die lese Anthonium
Bonfinium / in die Hongher-
sche Historien/ Dec. 3. lib. 6.

Ende hier by en ist eplacen
noch niet gebleuen: Want A-
myrath reysde terstondt in
Griekenlant/ ende versloech
aldaer des Keysers broeder
van Constantinopel/ met alle
zijn Heyrrecht/ ende ghran-
de en verwoeste dat gantsche
lant/ Mozea ghenaeint. Ende
alle de Christenen die hy niet
grouwelick en hadde omme-
ghebracht / liet hy elendich-
lich geuangen wech boeren in
een tannierlickie Dienstbaer-
heyt: Also schoon ende wel
was nu die arme Christenheyt
geholpen/ door des Paus Eu-
genij trouweloosē bloedigen
raedt.

Na dese groote elendicheit
ende sware veruolghinghen/
schietē God wt zijn rechrueer-
dich oordeel/ noch grooter lij-
den ende elende ouer die arme
Christenheyt. Want int Jaer

Christi 1450. is de 7. Turck-
sche Coninck Machomet de
tweede/ des voorghenoemden
Amirathen sone/ int reginēt
gecomen. Dese wert van we-
gen zijnder groote daden/ die
groote Machometh/ ende die
eerste Turcksche Keysers ghe-
naemt/ daerom dat hy het ou-
de Keysersdom / twelckie van
die tijt Constantini des groo-
te/ tot nu toe/ 1121. Jaer in der
Christenen gheweldt gheble-
uen was / wt der Christenen
handen gewelddich genomen/
ende int gewelt der Turcken
ghebracht hadde.

Wāt int Jaer Christi 1453. Constan-
belegerde Machomet inzaller tinopel
macht die Keysersliche Hoofst wert ges-
stadt der Christen/ Constanti-
tinopel. En als hy die wijflich
dāgen strenge belegerd en be-
schotē hadde/ so besotzorde hy
die met gantscher ghewelt op
de 29. dach May/ int voorge-
melde Jaer. Die storm duer-
de vanden morgē aen/ tot wijt
op den dach/ also dat die stad-
ten lesten ghewonnen werdt.
Hier en is niet te vertellen wat
grouwelickheyt/ moerwille/
schande ende versnaetheyt/
den armen Christenen/ van-
den rouwen Turcken/ sonder
alle erbarminge aenghedact
is ghesworden. Die Keysers
Constantinus/ die onder vele
hijde vrede was/ wert voort
getogen/ onthooft/ zijn hooft
op een spieße gestelt/ ende tot
een schouspel / Ja tot sinaedt
der Christenheyt/ rontomme
geuoert. Men schijft datter

Die eer-
ste Turck-
sche Keys-
ser.

Constanti-
tinopel
wert ges-
wonen.

Onder-
gang des
laetsten
Constanti-
nopolis-
taensche
Keysers.

wel veertich dupsent Christe-
nē verflagē zijn / en hōdert vijf-
tich dupsent iammerlic ver-
rocht ende wech geuoert. Wie
wil die vindt in de Historiā
Macleri Generat. 49. een ey-
gentliche beschrijvinghe van
dese groote elendige en onghē-
hoorde veruolghinghe.

Groote
Victorie
des Kēp-
fers Ma-
chomet.

Johannes Huertius die
Historischijner betupcht / dat
dese groote Machomet / be-
haluen die twee Kēpserdom-
men Trapezunt en Constan-
tinopel / den Christenen afge-
wonnē heeft / twaelf Conint-
rijckē / ende 200. naemachtig-
he steden. Hy seyt dat hy int
Jaer Christi 1469. is inder
Stuwrmack gheualen / ende
oock vooz Griez ghetoghen.
Waerom onder den Christe-
nen een alsulcken grouwelic-
ke vlucht / angst / ende vreesse
gecomen is / datter vā Saltz-
burch tot Munichen (eē stad
in Bepere) geuloden zijn / en
berhaluen so seer ghehaestet
hebben / dat die kinderen van
de waghens daer vooz op der
straten gheualen waren / en
de versupint zijn gheworden.
Welcke op die tijt der Turc-
ken vlucht ghenaeint werdt.
etc.

Bapazet /
die ander
de Turc-
sche Kēp-
ser.

Int Jaer ons Heerē 1481.
wert Bapazet de tweede / die
anderde Turcksche Kēpser /
ende is die achste Vooz van
Otthomanno. Dese Vuolch-
de oock grouwelich den Chri-
stēnen / ende viel in die Wala-
chp / daerna oock in Hungere /
en verstorbe aent water Mo-

rauah den Christenen / ende
sneet tot versmaedthepdt den
geuāghenen den neuse af / en
schickte also tot den Turc-
schen Kēpser. Hy betrijghde
oock de Venetianē / en sant zij-
nen Vassa / Schender genaet)
in dat Fozul / waerin dat hy
alles vernielde ende verbarf.
Hy heeft oock vele arme Chri-
stēnen met hem henen-werch
gheuoert. Hy liet oock 4100.
persoonen aen den Geuer der
Riuere Tiliauent / grouwe-
lich ombzeughen. Ende noch
vele andere boose daden ende
iammerlicke moorden meer /
heeft die vooz Shaelde Vooz
aen den armen Christenē be-
gaen.

Int Jaer 1512. heeft die ne-
genste Vooz en derde Turck-
sche Kēpser Selm die eerste /
zijn rijcke aengengangen. De-
se heeft den Saracenen ende
Mammalucken vernielt / en
haren Vooz den lesten Sul-
tan Thomompe op den 13.
Aprilis / int Jaer 1517. vsmā-
delich laten ophangen : Ende
die grootste stad Alkepo / en
gantsch Egypten / heeft hy in
ghewonnen. Met sulcker wij-
se / wierden die Turcksche Kēp-
sers heerschers ouer dyp ghe-
welidige Kēpserdommē / Tra-
pezunt Constantinopel en E-
gypten. Ende also is de roede
of het sweert dwelcke God be-
rept heeft tegen zijne Christe-
nen / dagelick versterckt ghe-
worden.

Int Jaer 1519. volcht So-
lpmanus op Selm zijnen
Vader /

Solima
de 1.
Die 4.
Turcksche
Kēpser.

Solymā.
de 1.
Die 4.
Turcsche
Kepser.

Vader / die 10. Voyst ende 4.
Kepser der Turcken. Dese
heeft ghewonnen (Bellogra-
dum vel Albā grecam) Krie-
schischenwijsserburch / die
stercke stadt / ende sleutel van
Hungerlant. Int Jaer Chri-
sti 1521.

Rhodus.

Daerna int Jaer 1523. be-
legherde ende bedwanch hy
dat gheweldige Eplant Rhod-
dus / welcke hem moeste op-
gheuen.

Coninck
Lodowijck
wijckin
Hunge-
ren.

Int Jaer 1526. versloech
hy Coninck Lodowijck van
Hungeren / met alle zijne Depz-
cracht. Ende int Jaer 1529. is
hy met gantscher macht nae
Oostenrijck gherucht / ende
heeft Weenen die Hoofststadt
in Oostenrijck belegert; ende
hoewel hy die niet gewinnen
en conde / so heeft hy doch on-
wtsprekelijke schade het lant
aengedaen / als dooz brande /
roouen / moorden / en met vele
Dupsent arme Christenen
ghewanckelick wech te voe-
ren.

Wespen.

Int Jaer Christi 1537. heeft
hy wederom den Christenen
in Hungeren geslagen / en seer
beschadicht. Ende terstondt
daerna / int Jaer Christi 1541.
gewan hy Sudam Ofen / die
Hoofststadt in Hungeren / en
nam daertoe het landt van
Hungeren in. Maer dewijle
dit alles noch in verscher ge-
dachtenisse is / van al de gene
die van vijftich Jaer gedenc-
ken mogen / so hebbe icht hiet
met een cozte beschijninghe
der tijden / bloot aengeteecht

Ofen.

ende wederhaelt. Het is noch
onuergetē / wat grooter scha-
de hy wederom tot aen den
tijt zijns doodts / Anno. 1566.
in Hungeren der Christhept
ghedaen heeft / op die tijdt als
hy Zpgeth verouert hadde / en
hoe vele arme Christenen dat
hy verwozchde / ende seer iam-
merlick gheuanckelick wech
voerde.

Wat nu dan de Christen-
hept te verachten heeft tot
Solymanni / van des afghe-
stozuen Turcschen Kepsers
sone Selym de tweedde / wel-
ke is die elfste Voyst / vanden
Orthomannische stamme en
bloede / ende die vijftste Tur-
sche Kepser / die beghonnen
heeft te regiere / int Jaer ons
Heeren 1566; Sulx heeft men
eplacen / wt de eruarenthept
seer wel vernomen / als hy int
Jaer Christi 1570. dat Edel
Coninckrijc Cypzen in nam-
ende vele dupsent Christenen
seer iammerlickē gemartert /
verwozcht / ende tot een eeu-
wich duerighe / Westeliche
dienstbaerhept wech geuoert
heeft.

Selym
de 2.
die 5.
Turcsche
Kepser.

Cypzen
verlozen.

Ende ic weet seer wel / dat
hem hier vele verwonderē sul-
le / van dese mijne verhalinge
der Saracenschen en Tur-
schen veruolgingen / welcke sy
niet houden vooz veruolgin-
ghen / maer alleene vooz Woz-
gherliche of Landt-cryghen /
waermede dat het een vele an-
der gestalt heeft / dan als met
den ouden veruolginghen / die
de Roomsche Kepsere ghe-
F ij brypcht

Onder-
schept
der onder
Christe-
licker
Kercken
ende der
Turcsche

bruyckt hebben tegē de Christelike Kercke/de welcke geē tegenweer gedaē/ noch crijch gheuoert en heeft/ teghen den Keyseren haren veruolgers/ maer heeft haer willich inder elendichept ende inden doot begeuen. Hier dient noch toe/ dat inden Christelicken Kercken by die voorgemelde oude tijden/ een veel eenuoudigher leere ende supuerder gelooue/ (gelijck sulcx int begijn deses boecx vertelt wort) gheweest is/ als nu in dese tijdt in der Roomscher Kercke geleert en gheoeffent wort. etc. Het is hoorwaer alsoo/ datter een groot onderschept is tusschen den ouden ende den menschen onser tijden/ ende hare Religien: Niettemin/ so zijn noch tans vele verhaelde Saracenische ende Turcsche veruolginghen/ die oock veruolginghen zijn/ ende genaemt moghen worden der Christenen veruolgingen. Doch die voorsepde Turcsche veruolgingē hebben vele meer gelijckenisse met den Assyrischen ende Babylonischen ouden volckx Gods gheuanckenissen/ dan met die veruolgingē der eerster Christelicker Kercken. Want daer waren onder het volck Israel ende Juda/ die banden Assyriers ende Babyloniers ghepynicht wierden/ vele rechtgeloouige redelicke menschen/ ende beneuen hen ooc vele aenhangers van der Religie Balaams ende Jero-boams/ die euenwel wilden

zijn/ ende begheerden ghe-naemt te worden Dienaers des Gods Israels/ en vanden der Assyrischer Superstie. Ende alle dese gingē met malcanderen: Alsoo zijnder dan oock inden Saracenische ende Turcschen crijghen gheuanckenissen ende veruolginghen/ vele redelicke lypdē des Christelicken geloofs/ en oprechte litmaten der hepligher Christelicker kercke geweest: ende beneuen diē/ wordender dan oock vele der seluer gheuonden/ die met der Roomscher Kercken dwalinghen en bygelooouen wel beholpē waren/ en doch geenē anderen dā den Christen name en wilden draghen/ ende zijn also vanden des Machometischen geloofs/ totter doot toegebleuē. Ende alle dese liden oock met malcanderen. Oock worden van de Schiztuere/ alle de gene die wtt den ouden volcke vanden Assyriers ende Babyloniers henen wech gheuoert ende veruolcht zijn gelwordē/ dat volc en Dienaers Gods/ oock Israel ende Juda ghe-naemt/ maer daerom en wierden die sondē ende ouertredinghen der gener die in dwalinghen verstrickt waren/ niet ontschuldicht. Gelijck ick dā hier oock inden Saracenische ende Turcschen crijghen der Christenhept ende der Christelicker Kerckē/ alle die noeme (gelijck oock int begijn deses boecx vanden Kercken ghemeldet is wordē) die dē Christen

sten name draghen/ende oock daerom veruolcht wordē van den Turcken/ dat sy Christen heeten/dat is wt haet des Christelicken geloofs / of wel schoon aen die eenuoudicheyt en repnichedot der Christelicker Religie/ sommige noch vele gebreecht: ende daerom en worden oock die Roomscher Kercken dwalingen geensins verschoont.

Dozake
vande
veruol-
ginge der
Saracen-
nen ende
Turcken.

Tot alsulcker Tyrannie/ krijgen ende veruolgingen/en heeft den Saracene en Turcken niet anders beweecht/ dā den Dupuel/ die eenen grootē lust heeft aen het onmensche-
lijk bloetuergieten / ende die hengdinge ende haet des wa-
ren Christelicken geloofs. Item die groote begheerte om
wijdt ende breeit te heerschen/
groot goet ende rijke dagen
tsamen te versamelen ende te
hoope te brengen / heerlich en
in wellusticheyt te leuen/ende
dat vuple valsche Macho-
mets gelooue te voorderen en
te verbyepdē. Van andere ooz-
saken sal hierna meer ghaelt
worden/ett.

So vele dan hebbe ick ghe-
hadt om cortelick te vertellen
vanden Saracenschen ende
Turckischen veruolginghen.
Daerom waert wel te wen-
schen/ dat alle de gene/welcke
Christenen zijn/en ghenamt
worden / dat se grondelick be-
kenden / dat dese onse ware
Turcksche Tyrannie/een wa-
rachtrige veruolginghe sy/die
ons van Godt ontlept is/of

wy ons moghelick beter aen-
schickten / om de rechte Chri-
stelicke leere supuerder ende
ernstelicker aen te nemen / en
Christelicker dā tot noch toe
geschiet is/te leuen. Want so
vetre sulcx niet en gheschiedt/
hebben wy vele meer quaedts
en arghers dan beters te ver-
wachten.

Op dat ick dan oock in de-
sen Saracenschen en Turc-
schen veruolgingen / wederō
come op den eersten gront/die
int beghin/ voort ende voort
aengetogen ende gemeldet is
worden.

De vrie-
tozien en
maecken
Machos-
mets ge-
loouenick
recht.

Wie wil nu hier dan van so
cleenen/Jae verkeerden ver-
stande zijn/die wil o f darf seg-
gen/dat Machomets gheloo-
ue daerom het ware rechte ge-
looue is/ en der Christen ghe-
looue het valsche ghelouue sy/
ouermidts dat den Turcken
met alle hare saken ouerwon-
nen ende den Christenen on-
gedrukt hebben / desghelijcx
het Christen-gelouue lasteren
ende schenden? Oft wie can
verloochenen/ dat niet alle de
Landen ende Kercken/ die de
heplighe Apostel Paulus tot
het Christen-gelouue bekeert
heeft/van dese woeste en grou-
welicke Machometische bee-
ste omghekeert zijn/ende alle-
sins het vuple Gleydende Ma-
chomets gelouue/Ja dē grou-
wel aller grouwelen aldaer
opgherichtet is worden?

Merckte.

Oste wie is soo lichtuer-
dich / of sonder eenige Religie
so moerwillich / die daerom/
F iij ouer-

ouermits dat onse Heere ende God sulcx den Turcken / wt zynen rechtueerdigen oordeele toelaet of vergunt / twelckie hy wel lichtelick conde tegenstaen / met God wilde campē ende van hem vraghen / waerom hy doch soo vele bloetueergietens / ende tuerders van so vele honderdt Dupsent arme Christenen / Ja so vele ontutsprekeliclyc tammers / noodes / elendicheyts ende onderdruccens / mach lijden ende duldē / ende dit alles nu so vele honderdt Jaren ? Ende waerom dat hy niet vele liever dat bloedich oncrepne Turcksche Rijcke met den bliscem vande Hemel schiete / dat Aerdrich open doet / ende alle den grouwel met maleanderē late verlijnden / Vrijelick de oorsaken zyn groot ende menigherley / waerom dat het de ware heylige ende rechtueerdige God / sulcx alles verhengt ende laet gheschieden. Daerenbouen heeft hy door zynen Propheta Daniel ghepropheetert / ende Christus heeft selue inden Euangelio seer claer te hore geseyt / dat die laetste veruolginghe / vooz den ioncksten dach / so groot sal worden / dat der ghelijcke op Aerden noyt gehoort / of gesien / noch geweest en is. So is ooc dan dat laetste oordeel ende verlossinghe van aller ghelooouighen / ende haer heerliche verclaringhe / ende ghenadige groote belooninghe / nu niet seer wijdt van hier. Heere Jesu ontfermt

u / ouer uwer bedroefder beuader kercken / ende coemt haer tot troost ende hulpe / in desen laetsten grouwelicken ende ongehooyden veruolginghen ende verderuingen / etc.

Dat xvi Capittel.

Vande laetste en 20. Ja alderstregste veruolginge der Christelicker kercke / welcke die Housen van Roomē nu sommige hondert Jaren / aengerichtet / gebuycht / ende ghenoecht hebben.

Nader Turcken veruolghinghe / volcht oock eersteliclyc die Houselicke / de welckie hierom dies te periculoser is / om dat se int minste niet en wert verwachtet / ende is der haluen des te grouwelicker / dewyle sy banden genen ghebreuen wort / welcke die alderbreetsaemste souden zyn / ende willen inden Christen-gelooue vooz de alderoprechtichste / en inder kercken vooz die alderheplichste geacht wor den : als de ghene dien al het gewelt van Christo ouer zyn kercke gegeuen is / also dat sy in die saken des Christelicken gheloofs / na haren ege goet dencken souden mogen heerschen / ende dat sy het hooft en de alghemeyne Herders der Christelicker kercken souden wesen. Adien het doch eenen pegelicken wel bekend is / van wat groote Titelen die Housen zyn genaemde Geestelicken hen stoutelick beroemen. Maer dit selfde is hier vozen inden begiune deses boecx ge-
noech.

Dan. 12.

Cap. 1.

Mat. 24.

21.

Mar. 13.

h. 19.

Luc. 21. 26.

noechsaem verclaert / als dat
iet wel een ander maniere is /
niet alleene inden ghelooue en
Heilighe / maer ooc inder kerc
ken / ouer welcke sy als Heere
der seluen hen ongodlic onder
staen te heerschen. Het is oock
noch verre een ander gedaen
te / met der ouder Roomscher
kercke ende haren eerste Bis
schoppen / als met deser tegen
woordiger Roomscher kerc
ke / ende hare Pausen / Cardi
nalen ende Bisschoppen.

Die oude Roomsche Bis
schoppen of Herders / de wel
ke vanden Jaere Christi 70.
tot op den tydt des Keyfers
Constantini des grooten / tot
het Jaer 314. geleest hebben /
zijn int ghetal geweest 32. En
dese alle / zijn Predicanten en
Dienaers der kercken Chri
sti geweest / die so getrouwelic
haren dienst hebben betredē /
dat sy van wegen des Heeren
Jesu Christi ende zijns hepli
ghen Euangelij / Martelaers
geworpen zijn / ende den doot
hebben moeten besueren.

By hen en is gantsch geene
wereltliche heerschappie ghe
weest / gheen Roomsche Hof /
geen raedt van purpure Car
dinalen / gheene Trawanten /
noch yet desghelijc / twelcke
op deser tijdt die Pausen alte
samen gebuycken. Met selfde
betuyghe ick alsoo / met allen
waerachtigen ende onpartij
schen Historien. Ende die na
me Paus (Papa) en is doe
ter tijdt niet alleene den Bis
schop te Roemen toegeepgent

ende toegeschreuen / gewordē /
maer oock eenighen anderen
Bisschoppen / hier ende daer
inden landen. Want Aureli
us ende Cyprianus tot Car
thago / Ambrosius tot Melan
ten / ende anderen die ander
sins Herders ware / zijn Pau
sen ghenaeint geweest. Ende
die D. Hieronimus / noemt
Augustinum die daer was eē
Bisschop tot Hippone in Afri
ca / eenē Paus. Dat woordes
ken Papa / of Paus / beduydt
dan inder Syracusaesche spra
ke / gelijk Sydas betuycht /
een Vader. Want ghelijcker
wijs Paulus verclaert / so be
hoort die Dienaers der kerc
he trouwe Vaders des volc
te wesen. etc.

Desgelijc onder allen den
Bisschoppē die te Rome Her
ders waren / van die tijden
Constantini des grootē / ende
van Spluestro / tot op Grego
rium den eersten / die alle tot
het getal vā 36. getelt wordē /
enis niet eenen gheweest / bin
nen 280. Jaeren / die eenighen
pracht / wesen / gewelt / heerlic
heydt (als bouen verhaelt is)
ghewoert heeft / gelijk nu ter
tijdt die Pausen zijn doende.
Sy hebbē wel een groote aen
sienlichheyt by andere kerc
ken ende kercken-dienaers
gehad / ouermits dat sy mee
stendeel geleerde ende geschic
te mannen waren / de welke
niet als in sommighe andere
kercken / met Secten besmet
waren / maer zijn voorneme
lic sulcke Dienaers der kerc

f u ken

Die er
ste Bis
schoppen
van Ro
men zijn
alle te sa
me Mar
telaers
geweest.

1. Coz 4.
51.

Van den
tijden
Christi.
600.
Jaer.

Pape.
(Paus.)

Der Apo
stolische
stoel.

ken gheweest / als vanden A-
postelen inden beghinne ghe-
plantet is / ende daerom Apo-
stolisch ofte sedes Apostolica /
dat is / der Apostolische stoel /
ende S. Peters stoel genaemt
is gheworden. Doch die titel
ende de name / sedes Apostoli-
ca / dat is / der Apostolische en
S. Peters Stoel / en is niet al-
leene Romen toegeepgent ge-
weest / maer ooc andere kerr-
ken / als de kercke tot Jerusa-
lem / tot Antiochien / etc. Ende
aldaer wordt de stoel / niet een
Conincx stoel / maer een pre-
dickstoel genaemt. Want die
ouden hebben den voorszemel-
den kercke / genoemt Aposto-
lische stoelen / van wegen der
Apostolischer leere oft predi-
kinghe / daerom dat in dien
landen / die heplige Apostelen
ghespredicht hebben / ende van
dese Apostolische kercken / is
die Apostolische leere oock in
anderen naesten / Ja oock in
verre kercken gebracht ende
also geplantet. Waer dan dese
Apostolische predicatie oft
leere niet en is / daer en connē
de selfde plaetsen haer vā gee-
nen Apostolischen stoel beroe-
men / oft hy schoon voorsz vele
hondert Jaren daer geweest
is. Want de heplige Joannes
wijset oock aen / een Dupuels
stoel / Apoca. 2.

Apo. 2. 13

Gregorius
us de i.
heeft hem
tege Jo-
nem den
Bisschop
tot Con-
stantino-
pel van
wege der
hoochep-
stelsel.

Ja binnen 600. Jaren na
der geboorte Christi / tē tijde
Gregorius des eersten van dien
name / die daer was een Bis-
schop te Romen / en was noch
die sake so gantsch wijdt niet

gheroemen / als sy nu op deser
tijt te Rome is: Want als Jo-
annes de Bisschop tot Con-
stantinopel / na der hoocheyt
ende eerste plaetse greep / wil-
lende vnuersalis Episcopus /
dat is / een alghemeyne (aller
kercken ende Dienaren) Bis-
schop genaemt ende ghegroet
wesen / gelijcker wijs nūter tijt
die Pausen te Romen sulcken
Titel / Ja noch vele grooter
henseluen toeepgenē: so weder
stont hem seer scherpelick de
voorzepde Gregorius / en sepde
dattet is een Dupuelsche hoo-
uer die en hoocheyt des Anti-
chrijs. Eē pegelick wie lust
heeft / mach hier vā lesen het 4.
en 6. Epistel-boeck Gregorius.

Maer n3 lange na de doot
Gregorius / nam Bonifacius de
derde / den Titel aen / die hē de
arge borse keiser Phocas gaf.

Want Ottho die Bisschop
van Freysinghen / schrijft in
zijnen 5. boeck int 8. Cap. zij-
ner Chronica / dat Bonifaci-
us de derde Paus / vande kei-
ser Phoca verwozen heeft /
als dat hy door zijn autozi-
tept / ghewelt ende ghebiet / de
Roomsche kercke soude ghe-
naemt werde / ende wesen het
hoofd vā alle andere kerckē.
Also schrijft oock Beda. W-
spurgensis segt / dat Rome sou-
de zijn die moed van alle ande-
re kerckē. Daclerus spreect /
dat alle andere kerckē op her-
de soude der Roomscher kerc-
ke en haren Bisschop gehoor-
saem en onderwoopē zijn. Wt
welcken alles goet te mercken
en

Maer vā
de Room-
sche kerc-
ke hare
hoocheyt
ende ges-
welde
heeft vers-
creghen.

en te verstaen is/ dat dese orde
ninge en bekentenisse/ die van
den treffelicken geachtē Kēp
ser Phoca (na luyt aller Histo
rien) wtghegaen is/ niet en is
een Apostolische van Petro en
Paulo ghemaecte ende inge
sette ordeninghe.

Dewijle dā die stoel te Ro
men/ op sulcker wijze als ghe
hoozt is/ verhooght was/ soo
hebben die Pausen/ welcke
daerop gecomen sijn/ hoe lan
ger hoe meer hen in werltlic
he saken ghesteken ende ver
mengt. Item na het rijcke en
Heerschappie niet alleene ge
tracht/ maer oock daerna ge
arbejt/ hoe sp hen souden der
Kēpsen ghehoorzamenhejdt
ontrecken/ ende hen bouen dē
seluigen verheffen/ ende daer
toe haer lant/ luyden en heer
lichhejdt/ aen ende onder hen
selfs brengen. Hier door so
hebben sp dan alle demoedic
hejt/ en haers rechten ampts
vergeten/ sp sijn daer van hoe
langer hoe wijders verloopē/
ende in allen dinghen den eer
sten Roomschen Bisschoppen
ongelijck gheworden. Ja so
verre ist ghecomen/ dat sp hen
stoutelick teghen den Kēpsen
hebben derten op setten/ ende
dien teghenstaen/ gelijk van
de Paus Gregorius de 2. En
Gregorius de 3. Den tegen dē
Kēpsen Leonem de derde/ en
Constantinum de vijfte ghe
stelt hebben. Want dese lieten
Concilien versamelen van al
len geleerden ende Bisschop
pen Asie/ Grece/ etc. tot een

groot getal/ van weghen des
twists/ ofinen Christi en der
hepligen Beelden indē Kerc
ken hebben ende vereeren sou
de. Soo ist dan besloten wt
Godts woort/ ende wt de lee
ringhe der rechtgelooighen
ouden Leeraren der Kerckē/
datmen den Beelden niet vere
eren/ noch indē Kerckē heb
ben en moeste/ maer datse alle
sins daer sp waren/ wech ge
daen souden worden. En als
nu die Kēpsen oock dē Pau
sen ende allen anderen onder
danen des Rijcs alsulcken be
uel gauen/ dat een peberman
(na de erkenenisse des Godt
lickē woorts/ inden Concili
en voortgebracht) alle Beeldē
wt den Kercken souden wech
nemen/ etc. waren die Room
sche Pausen noch so stout (hoe
wel sp in het voorszemelde
Concilio gheroepen ende niet
gecomē en waren) dat sp oock
terstont op haer eyghen ghe
welbt/ (teghen der Kēpsen
Mandaet) een eygen Concilia
wt hare Italiaēsche Bisscop
pen versamelden/ ende beslo
ten/ datmen de Beelden inder
Kercken behouden/ ende meer
dan duslange vereeren soude.
Ende niet alleene en begingē
sp oock dese stoutichejt/ maer
maecten oock die Onderda
nen haren Heeren den Kēpsen
(den welcken sp niet on
recht ghebannen hadden) on
gehoorzaam ende afuallich: so
dat daer door groote oploope
ende beroerten opstonden/ in
welcken der Kēpsen Exar
chen/

Hoe hen
die Biss
schoppen
tot Rome
metter
tijt ver
heft heb
ben.

Die Pau
sen verhef
ten hen
tegen den
Kēpsen.

Anno Domini.
739.

Anno Domini.
729.

chen/ of Stadthouders in Italiae/ verslagen wierden/ als
namelich Paulus tot Nauenna/ ende Mauritius mitsgaders
zijnen sone Adrianus in Campania. Hiermede wert
oock den Keyser alle behoort-
like schult/ ende gehoorzaam-
heyt ontoghen/ ende zijn also
van haren kijke in Italien
ontset. Hoe trouwelich sulcx
door der Pausen practijcke ge-
schiet sy/ dat can eenen peghe-
lichen die een ghemeyn rede-
lick verstant heeft/ en eenich-
sins niet wat recht is/ lichtelic
verstaen. Ende dese dinghen
hebben haer alsoo verlopen/
ontrent vertich Jaren/ dat is
vande Jaere Christi 724. tot
datmen schreef 754.

In dat Jaer 750. Omeng-
de hem oot Paus Zacharias
de eerste/ in der werelclicken
handel ende regeringhe/ ende
hielp op ende af setten / den
Worste in Byzantijck. Want
door zijnen raet ende toedoen
wert afgeset de Coninck Hil-
derich/ geboren wt den oude
stamme der Merwigen/ ende
in zijn plaetse is verheuen Pi-
pinus/ wt den stamme der Ca-
rolinen.

Niet seer lange na dese groo-
te weldaet des Paus/ toech
Pipinus niet alle der Fran-
copscher macht / in Italien/
tegen Astulphum den Coninc
der Longobarden/ ende ouer-
wan hem / ende hy nam hem
oock vele Landre af / tselfoe
schanck hy Stephano den an-
deren Paus / ende doe ter tyt

vercreech S. Peter alsoo een
Patrimonium/ dat is/ een ver-
derlicke erue / de welcke doch
in 700. Jaer sulcx niets ghe-
hadt en hadde. Maer al hoe-
wel oock de Keyser Constan-
tinus / door zynen Legaat aē
Pipinum liet versoeken/ dat
hy die landen de welcke aē het
kijke behoorden/ niet en wil
de veranderen / noch na hem
trecken : Soo nam Stephanus
de tweede/ nochtrans enē-
wel het lant/ de luyden/ en die
tijdelicke heerlicheden goet-
willichlic aen. Twelcke doch
die heylige Petrus niet en sou
de ghedaen hebben / die hem
van der verzorginghe der ar-
men heeft ontslaghen/ gelijk
in die Wercken der Apostelen
int feste Capittel beschreuen
staet.

Dese nageuolchde Pausen
hebben die daden (ende niet
die Apostolische wercken) der
voorgaenden Pausen naghe-
uolcht. Want Adrianus de
eerste Paus / nam oock goet-
willich aen al wat Carolus
de groote/ Coninc van Byzant-
rijck / hem voer heerlicheden
toeschickte / na dien dat hy
de Longobarden verslagen/
ouerwonnē / ende haren laet-
sten Coninck Desiderium ge-
uanghen hadde. Ende noch
vele meer heeft tot deser sake
ghedaen Paus Leo de derde.
Want hy aenueerde in de Ja-
re Christi 800. dat Keyserdo-
welcke doch doe ter tyt stont
int gewelt der Keyserē vā Con-
stantinopel. Ja hy sloeg al

Die Paus
sen wor-
den we-
relclike
Heeren.

Carolus
deuse-
richt est
vermeert
het
kijke
der Paus-
sen.

Die Con-
stantino-
politaen-
sche Key-
sers zijn
door den
Pausen
wt Itali-
en verdro-
uen.

de Paus
Zachari-
as/ raet
af ende
aen te se-
ten de Co-
ninghe in
Byzantijck.

les onder hem : ende croonde
also sonder voozweten der
rechten Heeren ende Vorsten/
Carolus den Coninck tot een-
nen Roomschen Keyser. Wāt
in 330. Jaren (gelijck Palme-
rius betuyecht) en is daer gee-
nen Keyser in Occident ghe-
weest.

Carolus
woyt han-
de Paus
van Ro-
men tot
eenē Key-
ser ghe-
croont.
Die Pau-
se ontrec-
ken haer
der ordē-
like Que-
rucht.

Int Jaer Christi 860. satt
inden stoel te Romē een seer
eergierich heerschende Paus/
namelick Nicolaus de eerste.
De welcke vele ordeninghen
heeft gemaect/die meer strec-
ten tot der Pausen Tyrannie/
dan tot goede regeringhe der
Kercken/namelick/dat geene
Heeren noch Vorsten/Ja ooc
die Keyseren selfs/niet en sou-
den zijn inden Concilien der
Gheestelicken. Ende dat oock
gheene Leerken richtē noch
oordeelen en souden ouer den
Gheestelicken. Item dat nie-
mant en soude oordeelen ouer
des Paus redenē en bekende-
nissen. Ja dat de Paus het
wereltliche regiment niet on-
derworpen en sy / dewijle dat
hy selfs eenen God is. Daer
van besiet Antonium Tit.
16. 59. Ende in de Gheestelic-
ke Rechten/Distinct. 96. ende
28. etc.

Int Jaer Christi 962. was
die sake te Romē by de Pau-
sen so verre gebracht/dat Ot-
tho de eerste Roomsche Key-
ser na Romē coemen soude/
die den Paus Joanni de 12.
eenen eedt sweere moeste/dat
hy hem by S. Peters erfdeel
beschermen wilde/ ende vele

andere meer. Soo wise wil/
mach besiet/Distinct. 63. Tibi
Domino Joanni. etc. Daer
alshien telde na de gheboorte
Christi/dusset Jaer/doe ginc
eerst recht aē/der Pausen Ty-
rannische handelingē tegē de
Roomschen Keyserē / also dat
sy ten laersten hares Jockes
gantsch en gheheel ontleedicht
zijnde / by na haren wille re-
geerden/ende op gheene Que-
richepdt meer en pasten / Ja
Coninghen ende Keyseren on-
derzuchten / dien sy tot die-
nen bedwonghen/ ende albus
met valschepdt verleydeden.
Wāt een gronwelick wesen
heeft doch Paus Gregorius
de 7. aengherichtet tegen den
Keyser Heinrichum de vierde/
Desen en heeft hy niet alleene
gebannen/ende sonder alle ee-
re ghehouden / maer teghen
hem zijne eyghene Onderda-
nen / oock Vorsten ende Hee-
ren / nadien hy hen van haren
gheswozenen Eedthontleedicht
hadde/oproerich ghemaect/
ende een ontwyskelick bloet-
vergieten aengherichtet. Wie
wil die mach die elendige gru-
welicke ende ongehoorde Hi-
storie lesen/by Joanne Muen-
tino/ende anderen.

Woe die
Pausen
de ouer-
hant ge-
nomen
hebben.

Gregorius
us de 7.

Den Paus Urbanus de 2. Wā-
welcke na Gregorio op den
Stoel des Paus quam / ende
die eyghentlick een Discipel
Gregozij was / richtede int
Claramontanische Concilio/
den bloedigen crjch der Chri-
stenen aē tegen de Saracenen.
Van welcke hier bozen gesept
is.

Die Key-
seren moe-
sten den
Pausen
sweeren.

is. Daerbeneuen heeft hy verwecht tegen den Keyser Henricum tot alle ongehoorzaam heyt/ Conradum zynen eygen sone / een Doct van Italien. Twelcke doch tegen alle natuere was.

Wafchalis, de 2.

Desgelijck maecte ooc op de Paus Paschalis de tweede / Henrichum de vijfde tegē zynen Vader Henrichum de vierde / hy verbande hem tot dype maelen na den anderen / en beschickte dat die dyp Bischoppen / als / Mentz / Coln / ende Worms / den hzomeouden Keyser in zynen Palles tot Angelheim gheweldelick zynen Keyserlicken cieraet en ghewelt beroofden / ende zynē sone Henrichum den vijfden / daarmede verrerden. Wie wil / die mach die claghelicke Histozie lesen int 5. boeck int 20. Cap. in Saxonia Alberti Crantij.

de Paus neemt wech en geeft we-
derom de Crone der Keyserē.

Ende dese Paschalis de 2. is oock seer lastich gheweest den Keyser Henrico de vijfde / ende bedwang hem tot groot bloetuerigeten / alleen vā weghen der Prelaturen en Prouen / die den Keyser duylanghe onder hem ghehuypt hadde / ende die Paus onderstont hem den Keyser wt zyn ghewelt te trecken. Maer als hy tselfde van niet en vermochte / heeft daerna Calixtus de tweede / tselfde aen de Keyser versocht / ende en liet niet af / tot dat hy het gewelt van die voorszeyde Leenen in zijnder hant brachste. Waer van ep-

gentlic die Abt Wispurgensis geschreuen heeft. Ende dit is geschiet int Jaer ons Heeren 1122.

Van het en is hierby noch niet gebleuen. Want die Pausen die den voorszeyden in dier tijt naghevolcht zyn / die selfde zyn oock haer in boosheyt naghevolcht / om den Keyser te veruolghen. Want sy zyn hoe langer hoe meer beswaerlic geweest / ende hares Wans opzoers / ruychs / ende listiche den sonder ophoude / In valsche vonden / ende het oude practiserens en was noch ma-
te noch eynde / totter tijdt toe / dz sy de Keyserē (de welcke vā haer moede en mat gemaecte waren) onderghedrukt hadden : ende hebben also haren stoel bouen allen verheuen / ende henseluen bouen eenen pegelicken gefet in het hoochste ghewelt. Wie hier van een grontlic ende een warachtich bescheyt begeert te hebbe / die lese de Histozie des Keyser Frederice Barbarosse / ende voorder het gene dat de Paus Abzianus de vierde / ende Alexander de derde / tegen hem gehandelt hebben / welcke Alexander / op het aldermoedtwillichste met zyn voeten den Keyser op zynen hals ghetreden heeft. Ofte hy lese oock wat Paus Celestinus de vierde / teghen den Keyser Henrichum den vijftien deses naes ghebruykt heeft : Desgelijck hoe vele hoochmoedts / dreygens / ghewelts ende moettwillicheyts

Die Pausen plagen en onderdrucken den Keyserē.

2. The. 2. 4.

Anna. 1155.

Anna. 1178.

Anna. 1194.

anno.
1199.

heeft de Paus Innocentius de derde / (die daer was eē opgeblasen stout man) tegen den Keyser Philippum ghebruycht heeft. Ende boornelick so laet ons besien / wat booz boose grouwelicke dadē den Paus Gregorius de neghenste / ende Paus Innocentius de vierde / teghen den seer treffelicken hooch begaefden ende vromen Keyser Fredericum de tweede ghebruychten / den welcken sy seer versmadelick / ongedreuen / mishandelt ende gheplaecht hebben / ende desghelijcken oock zijnen sone Conradum den vierden.

Hoe lan-
ge dat de
se veruol-
ginge ge-
duert
heeft.

Dese oneenicheden / veruolgingen / ende grouwelicke ge-
duertighe crijgen / hebben tus-
schen den Pausen ende Keyse-
ren 181. Jaren gheduert / ghe-
rekenet vanden tijdt Gregorij
de seuenste / tot aen het Paus-
dom Alexandri de vierde / als
men schreef na de gheboorte
Christi 1236. Jaren. In dese
selfde tijdt stellen die Histori-
ci ende Chronographi Inter-
regnum / dat is een stille-stant
des Keyserdoms / welcke som-
mige tijden heeft ledich ghe-
staen. Ende dit heeft geduert
tot in die 17. ofte 18. Jaren
lanck / tot de verkiepinghe des
Grauen Rodolphi van Habs-
burch / de welcke tot eenen
Roomsch Coninc vercozen
wierd. Ende hoewel middeler
tijdt sommighe Vorsten / als
te weren / Coninck Alfonsus /
ende Rychardt vercozen zijn
gheweest / welcke Rychardt de

sozge en regeringe des Rijck
oock aennam / so waren doch
nochtans alle die ander Hee-
ren en Vorsten dooz het lanck
geduerich beswaren en pra-
tiseren der Pausen / welcke sy
altijts teghen den Keyseren te
wege brachten / qualick te vze-
den / ende derhaluen also ver-
gramt / dat niemant het Key-
serdom gheerne aennemen en
wilde / insonderhepdt als eenē
pegelicken openbaer bemerc-
te / datter noch ruste noch ee-
nich profijt / maer alleene on-
ruste / schade ende vlies daer
dooz was te ghwachten. Wāt
al hoewel de Duptsche Vor-
sten den Titel hadden vant
Roosche rijck / so en was doch

Die Roos-
sche Key-
ser / zijn
sonder
Roome.

Daerenbouen so en hadde
die Roomsche Coninc of Key-
ser gheene groote incoemsten
vant Rijcke / also dat sy son-
der zijn eygen goet ende erff-
like landen / zijn heerlichheyt
ende staet niet wel en soude
hebben connen onderhouden.
Maer als daer eenige Heeren
dat Keyserdom wilden aen-
neerden / so wierden zijne erf-
landen dooz den Crijch der
Pausen / aengheuochten / be-
crjcht /

Wesiet
hier van
Theodo-
ricum de
Apem de
Scis. lib.
3. Cap.
43.
Ende
Sledant
De mo-
narchij
120. 171.
en 172.

Interreg-
num.

anno.
1273.

erijcht / geswacht ende bescha
dicht. Daerom so en konden
die wel vermogende Dorsten
niet lichtelic daertoe gebzacht
wozden / dat sy haer des Rijcs
meer begeerden te bemoeven.
En of die Graue Rodolphus
vā Habsburch die Keur schoō
was akenemende / so en conde
hē doch niemant daertoe ge-
bzengen / dat hy wilde na Ro-
men reysen / om die Croone te
ontfanghen / want hy sprack /
dat hy verschrickt was van
de menichuuldighe voetstap-
pen der genen / die na Rome
ghereyst waren / van welken
doch wepnich wederō thurs
quamen. Ja op dat hy oock
van desen Cerbero hem mocht
te beurgien / soo wierp hy hem
inden mondt Romandiolam /
dwelcke dus langhe den Rijc-
ke was onderworpen ghe-
weest.

Consten
der Pau-
sen / om
den kei-
seren te
onder-
drucken.

Daer zijn dan menigerlep
ende wonderbaerlicke constē
gheweest / welcke die Room-
sche Pausen ghebzuycht heb-
ben / al eer sy konden den Roō-
schen Coninghen ende Kei-
seren haren ghewelt ontrecken
ende afhandich maken / oock
dat meer is / sy hebben hen so
gheweldich ouer den Dorsten
ende Heeren verheuen / dat
sy die seluige onder haren voe-
ten ghetreden hebben. Daer
aldergrootste cracht / was son-
derlinge gelegen inden Van.
Want soo haest als sy eenen
Dorst inden Van gedaen had-
den / maechten sy hem alle zyn-
ne onderdanē ongehoorzaam /

opzuerich ende asuallich / Ja
sy maechten se op teghen hare
eygghen Heeren / door dien dat
sy den onderdanen opdzueuen /
ende van haer ghehoorzaam-
heyt en geswozene Eedt schen
delick ontfedichden / ende dit
onder alsulcken bedecktsel en
schijn / dat niemant den ghe-
bannen meer eenige gehoor-
saemheyt ende eere soude be-
wijsen / noch den seluen schul-
dich zijn / haren Eedt / trouwe /
ofte belofte te houden.

Daerna schieten sy wt / hier
ende daer inden landen / hare
archlistighe schalcke Legatē /
met bullen ofte sendebzueuen /
ende met der Apostolischer
macht / (gelijc sy die noemen)
door dese maechten sy vschey-
den conspiratien ende prattij-
ken / eensdeels met den Bis-
schoppen der Prouincien ende
landen / dien sy haers plichts
ende ghehoorzaamheits welc-
ke sy den stoel te Rome schul-
dich waren / vermaenden : an-
ders deels met den Rijcs Dor-
sten / de welcke eenich gewelt
onder haer hadden. Als sy nu
een goet deel der seluer op ha-
re zijde gebzacht hadden / ver-
wekten sy grooten twist en
tweedyacht onder den volcke :
so was dan het naeste / dat in
eenen anderen Keiser verkie-
sen moeste. Hier door soo
werden een malcanderen ge-
bzacht / de gene die den ouden
Keiser wilden behoude / ende
die den nieuwen Keiser begeer-
den. Doe ginc daer grouwe-
licke angst ende noot aen / na-
melich /

Pauselle
ke Legatē

Crijch en
oploop.

melick / Woogerliche crijgen/
oploop / moort / bzant / en alle
tammer / waer door die bzo-
me kepers gematteert / of an
der sing ouerweldicht werdē:
ende also onderghedruet zijn-
de / moesten sy afwijckē / daer-
entusschen so richtedē de Pau-
sen haren cop op hoe langher
hoe stouter. Dit alles werdt
gesien als in eenē spiegel / indē
Histozien der kepersen Henri-
ci de vierde ende vijfte / Fre-
derici de eerste ende tweedde.
Desgelijc oock aen meer an-
dere doorgemelde Woosten en
Heeren. Ende aldus vercregē
die Pausen victorie / ende wer-
dē sterc (als Daniel betuycht)
maer niet wt egener cracht.
etc.

Dani. 8.
23.

Conciliē.

Hierenbouen soo hebben sy
noch doorder den Conciliē ge-
bruyckt / om hier door haer
Rijcke ende gewelt op te rich-
ten ende te behouden. Want
sy hadden op die selfde tijden
den Concilien in haer eyghen
ghewelt ghebruyckt / ende hier
toe versamelden sy menschen
van hare partijeschap / de wel-
ke den Pausen in geenderley
wijse teghen en spraken. En-
de dewijle de Concilien in
grooter reputatie ende aer-
stenlichheyt van ouden tijden
gewees waren / so wast by ee-
nen pegghelicken van grooter
achtinghe / wat die alderheyl-
lichste Paus (ghelijck sy ge-
achtert werdt) ende zijn aen-
hanghers inden Concilijs be-
kent ende beslotē hadden. En
onder alsulcken schijn en na-

me der Concilien / doordreue
die Pausen seer geweldich al
haren saken.

Daerna als dat Conciliū
Claromontanum van Viba-
no de tweede gehouden is ge-
weest / so wert daer een nieuwe
onghehoorde const geuondē /
den welcken sy met eenen nie-
wen name Cruciata / dat is / ^{Crucia-}
Crups-predicken noemden.
Maer die heplighe Apostelen
hebbē het crupce veel anders
ghepredickt / want sy predick-
ten dat crupce onses Heeren
Jesu Christi / als dat wy door
het lijden Christi van onsen
sonden gereynicht zijnde / door
het gheloonē die eewige salie-
heyt vercrighen. Van het
crups-predicken des Paus-
was een alarms-predicken.
Want zijn crups-predickers
vermaenden den Christenen /
dat sy hen soude laten betee-
kenē met den teeckē des crups-
tes / (gelijckerwijs die crijch-
lieden tot desen tijde hen be-
winden met crupcen en roode
banden) trekkende also na O-
rienten tegen den Saracenen /
als hier te vozen ooc verhaelt
is. Alsulcke crijchlieden wert
oock ghepredickt / dat sy door
haren Ocht / eenen Aclaet /
dat is / vergheuinghe der son-
den / ofte so verre sy om tleuen
quamen / die eewige salicheyt
souden vercrighen.

So en zijn dā ooc hier na al-
sulcke crups-predikē niet allee-
ne vandē Pausen tegē dē onge-
loouigē Saracenen aengestellt
gewees / maer oock tegen den-

G Chri-

Christenen/ Ja tegen de Keysers selfs. Desgelijc teghen allen den ghenen welken die Pausen vooz ketters verclaerden: ende in somma/ tegen allen dien / de welcke den Paus niet en wilden aanbiddē/ noch alle zijne gheboden onderhouden. Ende dooz dit middel/ hebben die Pausen sonder hare bysondere onkosten connen versamelen/ groote en stercke heyr crachten/ en also hare saken wtueren.

wanneer
die 4. biddende
den des
Paus op
gestaen
zijn.

Tot deser sake / hebben die vier biddende Ordens insonderheyt hen vele connen helpen / de welcke onder Innocentio de derde/ ende Honorio de derde/ eerstelick opgestaen zijn. Dese bedel Ordens hadden de Christenheyt wel ouer twaelf hondert Jaren / met meerder ruste en beter byzucht connen missen / dan dat sy de seluige doe ter tijdt heeft aenghenomen. Maer vooznamelick so hebben hen dan beneersicht om dese Cruciaten te vercondighen / die Prediker monnicken / welcke van dit crupce / dat is / hare allarms prediken / hare namen dat sy Prediker monnicken souden ghenaemt werden / ontfange hebben. Dese zijn oock vande Pausen bouen allen anderen met pzeuilegie gheurijdt/ vereerlickt ende bemint ghewordē/ ouermits dat sy hē so cierslick inder Pausen dienste gestekē hebben: waer van noch wel vele meer mochte geschreuen werden.

Prediker
ker Monnicken.

Ten laetsten zijn die saken de Paus so verre inder Christenheyt ghecoemen / dat inden Jare geest hem ooc vooz den Keysers wt. Christi 1300. na de regeringe der Roomscher Coningen Rudolphi ende Adolphi / onder Alberto de eerste/ hē die Paus Bonifacius de achste vooz eenen Keysers wtgaf.

Want Bonifacius de achste/ heeft op die selfde tijdt wederom inghestelt het Jubeliaer / twelcke vanden Apostelen Acto. 15. Cap. afghedaen was / belouende allen den genen die tot Romen quamen / vergewing der sonden: Ende op den eersten dach deses Jubeliaers / is dese Bonifacius vooz die gatsche menichte des volcs ghecomen/ hem vertoonende in Pauselicke cleederen ende cieraedt ghelijc eenen Paus / ende heeft den volcken seggen ghegheuen: Op den anderden dach heeft hy hem voozgheselt ende verciert in Keyserselicke cleedinghen/ ende heeft openbaerlick bewesen / dat het Keysersdom en Pausdom / Ja alle het gheestelicke ende wereltelicke gheweldt / in den handen der Pausen gelegen is.

Act 15. 23

Alle dese dingē zijn beschreuen van Alberto Crantio Saxonis sua libro 8. Cap. 26. Dese Paus heeft oock laten wtgaen dat Verreetael boeck / twelcke ghenaemt wert Bonifacius de achste / waer in dat hy noch veel onbeschaemder alle het gewelt / der Pausen toepghent,

Ende

Ende alsulcken gheweldt/
tyrannie / ende ouerbadighen
hoochmoet / heeft (niet lange
na Bonifacium) groeybaert
ende gebzuyckt de Paus Jo-
annes de 22. aen den vromen
Kepser Lodowijck den vier-
den / den welckē hy opt hooch-
ste gesmadet / geschendet / ver-
bannen / ende in sware crijgen
gebzonghen heeft / also datter
een ontwyspekelic groot bloet
vergieten in Duptlant dooz
hem gheschiet is. Daer van
schryft op her lange seer neer-
stich ende oueruloedich Joan-
ni Nuentinus Annaliū Boio-
rum lib. 7. Dit wijsē ick daer-
om aen / so yemandt lust had-
de / den gantschen grondt te
vernemē / dat hy mach wete /
waer hyt binden sal.

Inden tijden des loslicken
Kepfers Lodowici de vierde /
gelijck oock onder Frederick
de tweedde / is die stad Zu-
rich lange Jaren (van wegen
dat sy den vromen Kepseren /
teghen den Paus aenhangen /
ende hem ghetrouwelick by-
stondē) inder Pausen Van ge-
weest / en sulx wel met groo-
ter schaden des ghemeynen
besten / doch sy hebben daeren
tegen met blijchap seer groo-
te eere / vrijheden ende preui-
legien ontfanghen. Op deser
tijt zijn oock die eerste beginse-
len der eerlicken verbontenis-
sen der loslicker Eedt-genoot-
schap / onder den Kepser Lo-
dowijck (dooz zijne groote
gunste tegē dē Eedt-genootē)
dooz Godes ghenade en hul-

pe / ghelucksalichlick aenghe-
gaen. De almachtrighe God
wilse genadichlick onderhou-
den / beschutten ende bescher-
men / ende met zijnen heyli-
ghen segen voozder begauen /
etc.

Hier moecht ghy by auon-
tueren seggen / wat gaen ons
doch die Histozien oft hande-
delinghen van Pausen ende
Kepserē aen / Item het opco-
men der Pauselicken gewelt /
ende de veruolginge der Chri-
stenhept / van welckē ghy hier
wilt segghen? Seer vele / ende
allesins gaen die Histozien de-
sen handel eyghentlick aen.
Want dewijle die Pausen in
dese laetste tijden der werelt /
die alder swaerste veruolging-
ghen inder Chyristenhept ver-
weckt hebben / welcke Vooz-
baders dan / (namelick die eer-
ste Bisschoppen te Romē) nie-
mandt veruolcht en hebben /
maer sy zijn selue vele meer
der veruolgingē onderwoypt
geweest / ende Martelaers ge-
woyden / ende alle de gene die
hen geuolcht zijn / hebbē mee-
stendeel getrouwē Leeraers
gheweest / den Kepseren en al-
len wereltlicken Querichedē
onderdanich wesende / sy en
hebben gheen lant ofte lieden
ghehad / sy en zijn oock ghee-
ne Vooften geweest : so ist dan
noodtwendich dat een peder
oock versta / dooz wat middel
ende wech / hoe / ende waer o-
ende wāneer der Roomscher
Bisschoppen standt / hem soo
woest verkeert heeft / dat die

Gij laetste

Joannes
die 22.
Paus te
gen den
Kepser
Lodowijck
de 4.

Die Stat
Zurich
is vande
Paus ge-
bannen.

Van 1011
tot 1012
tot 1013
tot 1014
tot 1015
tot 1016
tot 1017
tot 1018
tot 1019
tot 1020

Die Pa-
pistische
veruol-
gingen.

laetste Pausen/ den eersten onghelijck/ tot Heeren ouer Coningen ende Kefseren / en tot veruolghers gheworzen zijn. Sullen dan nu niet met rechte die menigherley groufame crijghen/ die dooz de seer hooghe verheuen ende geweldige Pausen / inder Christenhepdt aengherichtet zijn/ dooz welke oock een onwtsprekelic Christen bloet vergoten is geworden/ veruolghinghen der Christenen gheachtet worde? Want gelijc sy die arme Christenhepdt / sware crijghen in vzeemde landen/ dooz die Saracenen ende Turcken (als hier vozen verhaelt is) op de hals ghebracht hebben : also hebben sy oock thys den Christenen veruolgingen/ onruste/ ende verderffenissen gestichtet. Ofte sal dit oock niet een veruolginge der Christenen genaemt worden / dat die Christelike kersers selfs met haren gehooz samē Onderdanen/ vanden Pausen rontsom in het bloetbadt geiaecht zijn gheweest/ ende dat in de selue also met harde yseren crijchs geweer ende wapenē beschadicht heeft : ghelijc die dooz verhaelde Historien betupgē/ dat het vele Jarē met een onmenschelick bloedtuergieten/ meer dan te grouwelic ende onmenschelick gheschiedt is? En dat oock in alle dese iamenelike verderffenissen / die arme Christen Coninghen en Kersers altijt moesten lijde/ onderliggen / ende met haren

aenhang geplaecht worden? Maer die Pausen hebbē daer entegen getriumphēert / ende zijn met haren saken voortgeuaren / Ja hebben hen daer dooz also vaste ingheset/ dat se niemant meer te vzeesen en hadden/maer sonder sozge na haren moettwille voots hebben mogen heerschen/ etc.

Doozwaer dese saecke en ^{Daniel. 8} schijnt niet gantsch ongelijc²³. te wesen / tgene dat de heplige Daniel ghepropheetert ende ghesproken heeft: Ende wanneer die ouertreders de ouerhant nemen / sal opstaen een wreuelich ende schalckachtich Coninck. Die sal machrich zijn / doch niet dooz zijne cracht : hy sal het wonderlicken verwoesten: Ende het sal hem wel gelucken / dat hy het wtrichte : hy sal die stercke mettsamen den hepligen volcke verstozen. Ende dooz zijn cloelicheit sal hem de bedriegherie ghedijen / ende sal hem in zijn herte verheffen / ende dooz weluært sal hy vele verderuen : ende sal hem verheffen tegen den Vozst aller Vozsten/ doch hy sal sonder handt verbroken worden / ende te gronde gaen. Daniels int 8. Capittel.

Soude ick dan hier ooc ver- ^{hoe veel} tellē / hoe vele onwtsprekelic ^{bloetuer} bloetuergetens (onder den ^{gietens} Christenen) die Paus aengericht heeft/ in het Coninckrijcke Sicilie/ Neapolis/ ende ^{om dat} Neapolis ge- ^{aficke} schiet is. ^{ende Ne-} vallen : want vanden Anno ^{apolis ge-} ^{schiet is.}
 1580

centio de hierde aen / tot op
Clementen de seuenste / binne
284. Jare: So zijn die Dupt-
schen wtghedyeuen / ende die
Francopsen daer in geset / nu
zijn dan teghen die Francop-
sen die Spaengiaerts beroe-
pen / ende wederom de Dupt-
schen begheert / daertoe den
Francopsen ende Hungeren/
ende alle dese zijn vande Pau-
sen beroepē tot desen Coninc-
rijcken / ende dese volckeren
zijn alle dooz malcanderē ver-
werret / en aen den anderen ge-
hisset. Hieruan gheuen die
Historien een volcoemen be-
schept / etc.

Daerenbouen soo is noch
voorzder wt der Pausen onma-
tich / ongerechtich ghewelt en
tyrannie / ee groouwelicke ver-
uolginge ende oommenschelick
bloetuergeten op die seluighe
wijse geuolcht. Want als sy
(ghelyck hier voren oock ver-
haelt is) allen Gheestelicken
ende Wereldelicken / Ja oock
der Concilien gewelt in hare
handen geweldelick gebracht
hadden / so hebben sy ooc ter-
stont wel alle rechtē der Ker-
cken / desgelijck die leere vande
ghelooe of religie / Item al-
le gebzupcken ende seden inde
Kercken comen ordonneren
ende instellen na haren welbe-
haghen. Daer wt dan die ver-
uolginghen haren oorspronck
ontfangen hebben. Want alle
de ghene die dese voorszepde
Pauselicke ordeningen tegen
gesproken hebben / dien heeft-
men vooz kettērs wtgeroepē /

ende daerna als kettērs ver-
uolcht. Ende sulcx noeme ick
hier epgetlic / (beneuē der Pau-
sen voorszepde krijgen) die Pau-
selicke veruolginghe / de wel-
ke tegen den Christenen / ende
die Christelicke Kercke / desge-
lijcx tegen de recht ghelooiige
menschen / van wegen des ge-
loofs / ghelijck inder eerster
Kercke geschiet is / verwecke
is gheworden. Daerom ghe-
lijckerwijs vanden beghinne
die eerste ghelooiighen vande
Roomsche Kēpers veruolcht
zijn gheworden / also de laetste
ghelooiighen worden int ey-
nde der werelt vanden Room-
sche Pausen veruolcht. Maer
in eenen cozten tijt daerna / sal
die Heere coemen om te rich-
ten den leuendigen ende doo-
den.

Op dat dan dit alles des te
grondelicker mach verstaen
worden / so ist pimmers waer-
achtich dat vele dwalinghen
ende misbzupcken / niet alleen
nu ter tijdt / maer vooz lange
tijden / inden Kercken zijn in-
ghecropen ende aengenomen
gheweest / alsoo dat sy dooz
lanckheyt des tijds zijn in de
ghewoonte ghecomen. Doch
die seluighe ende noch vele an-
dere misbzupcken meer / behal-
uen dese / zijn metter tijt beue-
sticht / ende insonderheyt dooz
den Pausen op de halsen der
mēschē geleyt: Item met wo-
derbaerliche consten / ende son-
derlinge met den sweerde / al-
so verbyepdet ende onderhou-
dē / so dat vele de welcke schoō

Die laet-
ste veruol-
ginge is
euen als
eerste.

Die Pau-
sen zijn
meesters
des ghe-
loofs en
der Ker-
cken.

Die dwa-
lingen en
misbzup-
ken zijn
in den
Kercken
ghelopen.

die dwalinghen ghesien ende ghemerckt hebben / int openbaer niet en dorſden daer te ghen ſpreken / want ſp wel bekenden / dat ſulx ſonder perikel haeres leuens niet geſchieden en conde. Dooz nemelick heeft dan dit ſelfoe inden laetſten tijden / die ick nu hier verhalen wil / die ouerhant genomen.

In die tijden der Keyſeren Lotharij ende Conradi des derden / (ſommighe ſegghen Frederici) ontrent den Jare Chriſti 1130. heeft vergadert Gratianus Bononiensis / een Benedictiner Monick / allerley ſpreucken der Concilien / Vaderen ende Pauſen / vā alderley handelungen der Religiën ende Kerckē / ende liet die inder wereldt wtgaen. Dat boeck wert ghenaeint Decretum / dat is het Boec der inſettingen ende der ordinantien. Ende na deſen Gratianum / zijn gecomen noch ſommighe Pauſen / als Gregorius de negenſte / Bonifacius de achſte / Clemens de vijfſte / en Joannis de tweentwintichſte / de welcke al na het exempel Gratiani / oock hebben tſamen getaep / ende dooz ſommighe Monicken ende gheleerde by een doen ſetten ende lappen / der Pauſen bekenteniffen en oozdeel van allerley boecken / ordeningen / handelungen / oozdeelen der Kercken / en haerder inſtellingē. Deſe alle wor den ghenaeint dat Decretael Gregorij / etc. ende Extrana-

gātē / etc. en zijn tot der Decreten Gratiani gedaen / ende tot een Corpus ofte Wets-ordeninge ende Gerichts-boeck veruattet en gemaccht. Suleken Corpus heefmen inden Scholen te leſen / ende inden Kercken om daerna te richtē / gheſtelt ende geordineert. En hiermede zijn die Scholen alſes (diemen nu ter tijt hoo-
ghe Scholen noemt) in des Pauſ gewelt gecomen / dat de Scholiers / Meesters / en Doctoren / hebbe den Pauſen moeten ſweeren de ghehoorſaemheyt / en dat ſp nimmermeer teghen hem / noch den Stoel / noch tegen den zynen / en zijn ordeningen / ende inſettingen zijn en willen. Ja daer toe iſt ghecomen / dat oock die Keyſers den Pauſ / ghelijck oock alle andere Biſchoppē / ſweeren moeten. Die forme ende wiſſe deſes Eedts / vindtmen in Decretis ende Decretalibus. Hiermede heeft de Pauſ hem alle ordeninghen in den Kercken verbonden en onder worpen.

Tot dit alles is oock eerſt dit ghecomen / dat in die ſelfde tijt Gratiani / of als andere hare rekeningē maken / copts na Gratianum / ontrent den Jare Chriſti 1172. Petrus Lombardus / dien men ghemeynlick noemt Magiſtrum Senticlarum / dat is / den Meester vanden hoogen ſinnen / ſijne 4. boecken / van die gantsche ſumma des Chriſtē gheloofs ende der Chriſtelic-
ker

Die ſcholen zijn in der Pauſen gewelt.

Alle Statē zijn den Pauſen met een Eedt verbonden

Decretum.

Decretalen.

Petrus Lombardus.

do: sp: de
Scholastica Theologia.

ker leere / gheschreuen heeft /
ende inden druck heeft laten
wtgaen. Sodanighen boeck
is oock inden Scholen aen-
ghenomen gheweest / ghe-
lyck oock dat Corpus Ju-
ris: Daeromme gelijck Gra-
tianus / den Canonische ende
Doctoren des Gheestelicken
rechts / die Auteur geweest is:
also is oock Lombardus die
voornaemste planter Scho-
lastica Theologia geworden.
Want die geleerden der seluer
tijden / ende voornemelijk die
Bedelmonicken / hebben sul-
ke Lombardische sententias
inden Scholen gelesen / en seer
vele daer ouer geschreue / als
Albertus / Thomas / Bona-
uentura / Scotus / ende vele
andere meer. Daer in en daer
na hebben sy alle leeringhen
bant ghelooue / ende alle han-
delinghen der kercken gericht.
Ende die Christelike lee-
re / is also wonderbaerlick in
velen vraghen getoghen ghe-
deyle ende gespleten geweest.

Daerom dan inden Scho-
len ende op den predickstoel
gedisputeert / gheargueert / en
gherwist is : dat hier doore
die Christelike leere der ou-
der Apostolischer oprecht-
heyt ende eenuoudicheyt seer
ongheleyck is geworden. En
also zijn alle saken eerstelic op
den stoel en den Paus te Ro-
men ghestelt / den welcken alle
Canonisten ende Theologisten
met gheswozen Eeden ver-
bonden waren. Ende dit is

rens der Geestelicken / dat sy
Consensum totius Ecclesia /
dat is die eendrachticheyt der
gantscher kercken / in het ge-
looue ende leere heeft ende be-
roemen. Maer het is inden
gront ende waerheyt anders
niet / dan euen dat sweeren /
twelcke hiermede roptelic ver-
claert is.

Dierwt dan als wt een rech-
te springende fonteyne / is ge-
vloeyt die swaere Pauselike
veruolginghe der Christelic-
ker kercke. Want alle de ge-
ne die hem niet en laten beha-
gen des Paus Monarchie / en
der Gheestelike conitratie /
welcke sy Consensum totius
Ecclesia noemen / en die niet
alle dingen en spreken na der
rechte leere der Canonisten en
Theologisten / op desen zijn sy
gheuallen met gantsche me-
nichten / en hebben alsulcken
niet de hulpe des Paus ende
der wereltlichen arms / by ee-
nen yeghelicken als ketters
wtgheroepen / veruolcht ende
onderghedrukt. En hierom
is nu inden voorszghenoemden
Decretalen een ghesette ordi-
nantie des Paus Lucij des
derden / die aldus in somma
luydet : Dat alle den ghenen
die anders vande Sacramen-
ten houdet / dan als die Room-
sche kercke houdet / ende ooc
alle die vanden Pausen ver-
woopen wordet / die sullē voorsz-
ketters ende verbannen men-
schen gehouden werdt. Daer
wozt oock by gestelt een ver-
claringe / hoe dat die Queric-

Conitratie et con-
sentia totius
Ecclesia.

Die rech-
te oorz-
springe
van die
veruol-
ginge
der Paus-
sen.

anno.
1183.

hept teghen den seluighen sal handelen/ ende so verre sp dat niet en dede/ hoe datmen als dan teghen sodanigen ongheschootsamen Ouerichede handelen soude. Libro 3. Titulo. 7. de hereticis Cap. Ad abolendum/ etc.

Die Concilien behouden den consensum.

Bouen dit alles zijn noch daer toe gecomen die Concilien/ de welke (gelijck hierboven verhaelt is) die Paus in zijn ghewelt ghebrachte heeft/ Want door dese hebben sp haeren consensum onderhouden/ ende hebben alle de gene verbrucht/ verbrueuen/ ende wtgeroept/ die haer hier tegen ghestelt hebben. Want al wat in den Concilien beslotē is/ moeste wtgerichtet/ int werck/ ende enpnde ghebracht werden. Ende daertoe is verbonden alle de Ouericheyde/ ende alle de ghene die gheweert en spiesen dazghen comen.

Alle die stucken ende den inhoud der Paestische Concilien.

Int Jaer Christi 1215. heeft Innocentius de derde / een groot Concilium te Rome gehouden/ dat ghenaeint wordt Lateranense Concilium. Deses weschijnuens forme / ende Bullen/ settet die Abt Wispersensis in zijner Cronijcke/ en begrijpt voorszwaer seer vele/ doch daer zijn dize boornemelijke Hoofdstucken. Dat eerste is: Datmen die Saracenen soude bestrijden/ en dat heylighe graf ende Jerusalem wederom innemen. Dat tweede: Datmen die ketterien soude wtroepen. Dat derde: datmen die gebzupcken en seden/

ende wat inden Kercken vererghert was / soude reformeren ende verbeteren. Ende na dese Capittelen / zijn alle andere Concilien / die hierna vā dien tijde aen/ tot onsen tijden ghehouden zijn / ghesozmeert ende gericht. Want alle die selfde hebben dese dyp Artijckelen/ namelijk / den Turckē teghen te staen/ die ketterijen wt te roepē/ ende de Kerck te reformeren.

Dewijle dan in dyp hōdert ^{men heeft} jaren ende daer bouen vele ^{inden lesten Consilijs niet gherezozmeert} Concilien zijn gehouden ghezeest / soo en hebben sp noch tangs gheen dinck verbeteret/ twelcke doch noodtwendich te reformeren was / also dat het die name van sulcks niet weerdich en is. Want die dwalingē/ supersticien/ mitsgaders vele misbzupcken zijn ghebleuen / ende hebben haer seer vermeerderet. Doch so en is noch inden hoofde/ (gelijck sp selfs daer van spreke) noch inden lidmaten vele mīn gereformēert. Na dien dan de gantsche werelt sommige hōdert jaren geschreyt ende geroepen heeft teghen die misbzupcken / ende ouer die verdozuentheyt des genaemden Geestelicken staets/ ende anderen ergerlicken dinghen in der Kercken/ diemen ten rechte afstellen en verbeteren soude: Nochtans en heeftmen dit alles niet enen vingher niet willen aenroeren. Ende het gaet derhaluen/ eplacen / hoe langher hoe onozdentelicker ^{ende}

ende onchristelicker toe. Ja alle die op een rechte reformatie dvinghen / ende de onordeninghen / misbzycken / ende booznemelic het onrechte gewelt des Paus / en dat woeste moetwillich wesen des Christelicken standts / met ernst aenclagen / twelcke doch alles aenclaghens weerdich is / soo moeten euenwel de sulcke / als Schismatici en Ketters verdoemt ende veruolcht wordē.

Want by haer lieden / heere alle de ghene Ketters / die hen in allen dinghen / den stoel te Rome / ende dien die daerop sittet / niet ouergeuen ende onderwerpen willen / noch alles geloouen / twelcke hy geloofst / ende om te geloouen (na luyt der boozghemelder conspiratie of consentie) bestemt ende verclaert heeft / Ja in alles / na het vermoghen der bouen verhaelder ordeninghen Lucij des derden / Ad abolendam. Daerom en ist haer oock niet genoegh / als een byroom mensche bekent allen Artijckelen des ouden / waren / ongetwijfelden Christelicken geloofs / seggende dat hy geloofst in eenen God de Vader / etc. Daer toe belijdet die Symbola ofte bekentenissen der vier grootē ouden Concilien / ende des H. Athanasij / Ja alles dat met die heylighe Schrift beyder des Ouden en Nieuwen Testaments geleert ende by gebrecht wort / en daerbeneuen alle ketterien die inden ouden Concilijs verwoypt zijn / ver

doemt : welcke bekentenisse / doch by den ouden Christenen inder eersten Kercken / oueruloedich ghenoech gheweest ware / dan alle dese en helpen noch gelde by de liede niet / het en is hē niet genoegh / tot de bekentenisse des gheloofs / maer die Roomsche Kercke / gelijc sy althans onder den Paus is / mitsgaders haer boozgemelden consent / moet eyndelick bekent ende beleeden worden / of het cost bloet / goet / eere / lijf en leuen. Dit en niet anders moet het zijn. etc.

Ende daerom is oec in die tijden der Concilien / voor en na vele crijchs en wooghens / verderuens ende bloetuergetens gheweest / niet alleene teghen den Saracenen / Turcken / of onghelooouighen / maer aldermeest teghen die arme Christenen / de welcke hebben willen Christenen ende geene Papiste zijn / nochte genaemt worden / ende die een groot misghaghen of clachte gehad hebben / teghen des Paus pracht en Tyrannie / beschuldighende ende beclagende die groote ende sware misbzycken ende verderuinghen aller heyligher dinghen. Waerom dat van sommige wt den Ouden / het gemepne spreekwoort gebuycht is worden. Omne Concilium parit Bellum / dat is / alle Concilien (verstaet van die Pauselicke) moeten haren crijch hebbē. Twelcke met der daedt meestendel also beuonden wort.

Die Concilie hien ge booz crijch en vernolcinghe.

Wat groo-
te Crigge
en veruol-
ginge wt
den Con-
cilijns ge-
boeyt
zyn.

Ende op dat ick hier niet
en vertelle / wat voor krijgen
ende grouwelicke veruolgin-
gen ouer den geloouigen men-
schen / maer oock ouer des
Roomschen stoels byanden/
onder de regeringe Innocen-
tij de derde / ende sommigher
aauolgender Pausen geschiet
zijn. Hebbē wy niet weynich
meer dan by eens sinenschens
ghedencken beuonden / hoe
bele krijgens/ grouwelick ver-
uolghens / brandens/ beder-
uens/ marterens ende vernie-
lens/ dat Concilium van Cō-
stantz met ghebracht/ ende na
hem getogen heeft / in Bohe-
men ende Duplant. Wie dit
niet ghehoort en heeft / maer
nochtans weten wil / die lee-
ret noch van Paus Pio de
tweedde / die hier van (doe hy
noch Aeneas Syluius genaect
was) neerstich gheschreuen
heeft / in zijne Historia Bohe-
mica. Wat onraets/ oproers/
ende bloetuergietens dat Cō-
cilium twelcke tot Basel ghe-
houden is / voortghebracht
heeft/ vertelt eensdeels Plati-
na in Vita Eugenij 4. Ende
houen dat/ bindē wy noch ver-
scher ghetupgenissen ende ep-
gentlicker onderichtinghen/
inden laersten Concilio van
Trenten / twelcke wel inden
Jaer Christi 1537. tot Man-
tua / ende terstont daerna tot
Vincentia / om te houden aen
gheslaghen was/ maer werdt
doch eerst van Paulo 3. int
Jaer Christi 1542. tot Tren-
ten ander Eersch/ te houdē wt

Dat Con-
cilium
van Con-
stantz.

Dat Con-
cilium va
Basel.

gheschreuen / ende tselfde is
epindelick onder Pio de vier-
de/ inden Jaer Christi 1563.
besloten gheworden.

Dat Con-
cilium
van Tren-
ten.

Maer wat sommighe Ja-
ren te bozen ende daerna/ met
dit Concilium/ tegen den ghe-
loouigen menschen (die allee-
ne den heylighen Euangelio/
ende niet den Pauselicken in-
settingen geloofden) bedreue
is geweest vande Roomschen
Pausen/ als van Leone de 10.
Clemente de 7. Paulo de 3. en
4. Julio de 3. Pio de 4. ende 5.
ende noch vanden tegenwoor-
digē Gregorio de 13. vinnē 53
Jaer: sulcx is God en der gāt
scher werelt genoegsaem be-
kēt/ en is so vele als aen dē he-
mel gheschreuen / al waer dat
onschuldich bloet Abels van
der Aerden tot God schrepet.
Want in die selue Jaeren/ zijn
sware / lanckduerighe / ende
dootlicke krijgen van wegen
andere oorsaken geuoert ghe-
weest/ met eē groot onwtspre-
kelick bloetuergieten. Doch
om der Religie ende gheloofs
wille/ zijn in desen Jaeren/ eue
so sware en grouwelicke ver-
uolghinghen ouer die vrome
gelooutighe menschen ghedre-
uen / met smaden/ schenden/
vaughen/ versenden/ verdrij-
uen/ beroouen/ onthalsen/ han-
gen/ verbranden / ende met al-
lerley pijnen van marteren.
Ende op dese wijze / zijn vele
hondert duysent Euangelij-
sche gheloouighe menschen/
benaut/ ghepinicht ende ghe-
doot gheweest / in Duplant
ende

Veruol-
gingen
deses
tyds.

ende Nederlandt / in Schotlande ende Engelande / in Hispanien / (daer me een bysondere conste der Inquisitie heeft) in Italien / en in anderen landen. Wat dan in Franckrijck voornemelijk gheschiedt is / tselfde en is niemant in deser tijt verhoogen. Ende van dese sware ende lanckduerige veruolginghen die gheschiet zijn onder het Pausdom / daer zijn gantsche boecken vol van geschreuen / t welcke noch alles by eenen peghelicken in verscher ghebachtenisse is / so dat het niet noodich en sy / tselfde van nieuws aen hier wijtlooper te verhalen. Dewijle dat ter doch geen vernoeuen noch eynde en is / aen dit elendich growwelich bloetduergieten. Also dat dese laetste Pauselicke veruolginge der Kercken / die gheuoert ende ghedreuen wort vanden ghenen / die Vaders ende Herders der Kercken zijn willen / wel mach vergheliken worden / niet alleene met den ouden veruolginge / maer de seluige behoort oock sommiger maten inder groot heyt voozghesteld te worden / etc.

Want gelijk in den ouden veruolginge die bysonderlickste oorzaken / die sy ghedreuen hebben om te veruolgen / principaelich gheweest zijn / die onuersadelicke begheerte om te heerschen / Item hare aensienlichheyt / hare wellust / hare voozspoet / ende hare ongetoene te onderhouden ende te oef-

senen. Also wort oock die Pauselicke veruolginge dooz gelijcker oorzaken gedreuen. Ende ghelijckerwijs dan het Christen-ghelooue / in ouden tijden / van wegen der veruolginghe / daerom niet te minder en is gheweest / also en is oock hupden ten dage die Euangelische leere des niet te swacher ende booser / om dat die Papist die Euangelische veruolgen / ende haer dicwils overwinnen. Hier zijn dan wel vele oorzaken waerom dat Godt dit alles toelaet: Maer niemant en behoort derhaluen aen het Gherichte Godts noch te clagen noch te rechten.

Dus vele hebbe ick ghadt van die veruolgingen / welcke die Christelicke Kercke vanden beghinne der gheboorte Christi / tot desen onsen tijden gheleden heeft. Tselfde heb ick alles op dat alder cortste ghestelt / op dat het dooz die grooten ende langen handel / den leser niet te lanck ende onlustich en soude make. Want andersins behoortde noch vele meer van desen wijrlopende en breeden handel geschreuen te worden.

Dat vij. Capittel.

Van menigherlepe oorzaken / waerom dat Godt die Heytliche Christelicke Kercke met vernolgingen laet verdrukken.

Herna sal ick corte-
lick verclare die oorzaken der voozgaen
den veruolginghen / daer

Oorzake
deser ver-
uolginge
ghet.

daer beneuen die werckingen/
welcke in die geloouigen ghe-
wocht worden. Want hoe-
wel ick hy na sommige oorzake
in eenē pegeliche verclaert
hebbe/ noch tans soo zijn daer
andere bysondere meer/welcke
wy neerstelick behooren te
bedencken.

Die veruolginghe
worden
vā Gode
ouer den
kercken
gesonde.
Job. 1. 12

So worden dan die veruolginghe van God / zijner Christelicker kercke wt zijn recht ueerdige oordeel toegeschiet / ghelijck de Schriftuere opentlick betuycht / dat die selfde oock den Godvruchtighen man Job (een dienaar Gods zijnde) van God toegesonden zijn. Maer Godt heeft daer toe gebuyct den Satan / dien hy zijn sekere palen boozgeschreuen heeft / hoe verre hy hem veruolgen soude. Maer die Satan na zijnen boosen aert / heeft verweckt dat grijpende Chaldeeſche volck / op dat sy Jobs goederē aenualen / verouen / ende hem tot der wterſte armoede ende benaetheit soude brengen. En hoewel dat Job wel verſtont / dat hem soo grooten schade (doort ingheuen des Satans) van God loosen ende dieſachtighe menſchen aenghedaden wert / des niet te weyniger en merckte hy op die principaelſte oorſake der veruolginghe / want hy en ſeyde niet / alst nu een ghebryuch is / dat hy van den Satan onrechtelick verdruckt / ende van den Chaldeeſchēdeltc berooft was: maer / God (ſeyt hy) heeftet gegenē /

God heeft het wederom ghenomen. Die Name des Heere sy ghebenedigt inder eeuwigheyd.

Deſgelijck noemt de heylige Schrift op sulcker maniere den Nabuchodonozor / die volck Gods veruolcht en geuanchelick in Babyloniē gheuoert heeft / een Dienaar Gods. Want also staet gheschreuen int tweede boeck Paralipomenon int laetste Capitittel. Daerom heeft Godt zijnen Propheten henen ghesonden / om hen te vermanen / op dat sy hen bekeeren soude / maer sy hebben den Propheten beſpottet. Hierom is God tegen hen vertoornt / en heeft ouer hen ghebracht den Coninck der Chaldeen / (Nabuchodonozor) endē hen ouer geleuert in zijne handen. Oock lesen wy hy Daniele int 9. Cap. Ende God is ontwaert ouer dit quaet / ende heeft het selfde ouer ons ghebracht: Rechtueerdich is de Heere onse God in allen zijnen werckē die hy ghedaen heeft. Want hoewel die Chaldeen de gene gheweest zijn / de welke volck Gods in eener swarer geuanchenisse geuoert hebben / noch tans die Propheten Godts / namelick / Jeremias / Ezechiel / Daniel / en andere God vreesende menſchē / die dit geſien ende gewoelt hebben / willen leuer met Job hare verdruckingen ende veruolginghen Gode ende zijner rechtueerdicheit toe rekenen / van den

de Babyloniſche geuanchenisse.

2 Par. 28 15.

den onghelooiigen ende boose menschen. Desgelijc wille oock die geloouige heden ten daghe/leuer hare verdruckin ghen van Godt van vanden menschen verdraghen. Want sy weten wel dat die mensche gantsch niet en vermogē / ten sy sake dat God hen sulcx toelaet. Ende of hy haer dā sulcx toelaet / so bekenne en geloouē sy enē wel dz alle dingē vā hem geschieden en toegelatē wozden / dooz zijn rechtueerdige oordeel / en dz tot haerder nut richēyt en profijte. Wt dit alles wort genoegsaem ystaē / dat het crupce / elendicheyt en de veruolginge / dē Godvzēsenden ende heiligen mensche van God werden opghelēpt. Want Godt heeft selfs van Job een getupgenisse gegeuē / dat hy geweest sy een slecht en rechtueerdich mensche / Godvzeesende / ende wijckende vā het quaet / wiens gelijcke niet en is opter Aerden. Hierenboven bekennen ende belijde ooc alle menschen / dat die Prophten / Joannes de Dooper / en de Apostelen / zijn geweest heylighe menschen ende dienaers Gods / dies niet te min en hebben sy al tsamen veruolgingē ghelēden. Hier van schrijft die H. Petrus: Dat de Christenē niet en sullē lijden als diēnen ende quaetdoenders / maer al leene om Godes ende zijns waerhepts wille. 1. Pet. 4.

Daerna sendet Godt oock die veruolghingen ouer dien / die zijn volck behoozde te we-

sen / ende eensoeels so sijn zijt oock / ende werdent genoemt / maer sy en sijn niet so onschul dich ende heplich / als sy wel behoozden te wesen / gelijcker wijs oock hier boozen gesept is vande volcke Gods / dwelcke in Babilonien wech gheuoert is geworden. Oock betuycht Cyprianus / dat die oorsake der veruolginghen te zijner tijdt / onder Decio den keiser / niet anders gheweest en is / dā dooz het ongebonde leuē der geloouigen. Vergelijcke oorsaken verhaelt oock Eusebius / als hy beschrijft de veruolginghen Diocletiani. Hierentusschen werdē so wel de onschuldighe als de schuldige den crupce onderwoxē. Die onschuldighe noeme ick / dien / de welcke den kinderen deses wereltds inder besmettinghe aller sonden niet ghelijck en sijn / daerentusschen nochtans hebben sy sommige ghebreken ende swachheden. Verhaluen bekennen ende belijden sy Gode hare sonden en ghebreken / ende en roemen gantsch niet vā hen selfs. Op sulcker meyninghe spreect die Prophte Job: Ick weet het seer wel / dat het also is / dat eē mensche niet rechtueerdich bestaen en can teghen Godt. Heeft hy lust met hem te twisten / so en can hy hem op dupsent niet een antwoorzen. En of ick schoon yet gherechtichepts hadde / so en sal ick niet antwoorzen / maer mijnen Richter ootmoedelich om genade

Job. 9. 28.

Job. 9. 35.

2. Pet. 4.
35.

nade aenbidden. Oock segt
 Psal. 142. David in zijnen 142. Psalm:
 En gaet niet int Gerichte
 Heere met uwen knecht / wāt
 hoor v en wert niemant die
 daer leeft gerechtich. Hierom
 so worden de gene die onschul-
 dich zijn / oock niet die alder-
 schadelichste menschen / der
 veruolgingen onderwoopen/
 nochtan en murmureren sy
 niet teghen den Heere / maer
 belijden ende spreken na luyt
 der Schriftuere aldus: Woe
 oordeelen zijn gherechtich
 Heere / ende al uwe weggen
 zijn Waerhepdt ende Veplic-
 hepdt.

Aldus worden dan die ver-
 uolgingen van Gode den heyl-
 icken Kercken toegesondē / op
 dat hy haer bewijfen soude
 zijn Glorie ende Maesteyt.
 Want als zijne Discipulē eer-
 tijts dē Heere vzaechden van
 eenen blinden / die blind gebo-
 ren was / te weten / of hy of zij-
 ne Ouders sulchs niet haren
 sonden verdient hadden: Ant-
 woort hen de Heere Joān. 9.
 Dat sulcx daerom gheschiedt
 sy / op dat die Glorie Gods in
 hē soude geopenbaert wordē.
 Vergelijc heeft hy oock van
 die siecke zijns lieuen vrients
 Lazari ghesproken / Joān. 11.
 als dat die siecke niet ter doot
 en zy / maer datse hem toege-
 sonden is hoor die eere Gods /
 op dat hier door de Sone
 Gods soude gheert werden.
 Want in die veruolginghen
 wordt bewesen die Cracht
 Godes / met welke hy dē zij-

nen int midden der verbzuc-
 kinghen onderhoudt / en tijn-
 ner tijt met grooter eeren be-
 vzyt / gelijckerwijs openbaer-
 lick gesien woort in der Histo-
 rien Danielis / Hesther ende
 Esdra. Hierom wordt van
 Paulo beschreuen: Wy heb-
 ben dan desen schat (des Eua-
 gelij) in aertsehe vaten / op dat
 die wtneemende macht / Gods
 zy / ende niet wt ons: Wy wer-
 den allesins bedrukt / maer
 niet benaut: Wy lijdē noot /
 ende en hebben doch geen ge-
 bezek: Wy worden quolcht /
 maer doch niet verlaten: Wy
 worden onderdruct / maer
 gaen daerom niet te gronde.
 De doodinghe onses Heeren
 Jesu Christi althijds in onsen
 lichame onmedezaghende / op
 dat oock het leuen Jesu soude
 in onsen sterffelicken lichame
 gheopenbaert worden. Om
 deser oorsake wille / schrijft de
 heylige Apostel dat hem van
 den Heere geseyt is: Mijn ge-
 nade is v ghenoech: want de
 cracht woort in die swachheyt
 volbracht / 2. Cor. 12.

Oock is daer een ander oor-
 sake der veruolginghe / ouer-
 midts dat het Gode belieft
 door dien de waerhepdt den
 menschen te openbaren / na-
 melick wanneer de geloouigē
 in de veruolgingen geuangen
 ende door het gerichtē gestelt
 zijnde / openbaer ende vijlich
 het Euangelij belijden. Wāt
 Christus spreekt: Ghy sult
 geuanelick gelept worden /
 hoor Docten ende Coningen

In die
 veruol-
 ginghen
 die heyl-
 icken
 Kerkē
 Godes.

Joā. 9.3.

Joā. 11.4

2 Cor. 4.7

2 Cor. 12.

De waer-
 heyt woort
 in die ver-
 uolgingē
 openbaert.

Mat. 10. 18. Die ver-
volginge
bepoene
ende rep-
nigen.

om mijnent wille / op dat dit
sp haer ende den Heydenē een
getupghenisse. Mat. 10.

Met den crupce en veruol-
ginghen welcke de Heere zijn
kercke opleydt / beproeft hy
haer oock hoe sterck en vol-
standich dat sp is / en hy rep-
nicht oock den ghenen die on-
reyn zijn. Wat als het vleesch
in ledicheyt ende ruste geenē
teghenspoet en gheuoelt / soo
pleecht het ghemeynlick der-
tel ende moetwillich te wor-
den : Hierom oeffent God dē
zinnen met veruolginghen / op
dat hy hen opwecke / dat sp
die tijclike dingen niet te seer
lief en souden hebben / maer
vele lieuer op het eeuwige den-
ken. Hier bā spzeect de he-
lighe Petrus : Alderleefste en
latet v niet vreemde zijn / als
ghy door het vper versocht
wordt / welcke gheschiedt tot
uwer beproeuvinghe / ghelijck
of v wat vreemde gheschiede
maer verheucht v hierin / dat
ghy mede deelachtich zijt des
lijdens Christi / op dat ghy
oock in die tijt der openbarin-
ge zijnder heerlicheyt / vreuch-
de ende blijfchap menicht heb-
ben. 1. Pet. 4.

Hier behoort toe dat Pau-
lus segt : Maer oock verheu-
ge wy ons in die verdzuch-
tinghen / wetende dat de verdzuc-
kinghe werckt lijdt saemheyt :
lijdt saemheyt volbringt erua-
ringhe / eruaringe hope : ende
be hope en beschaempt niet.

Rom. 5. 4

Wederō als God het crup-

ce den ghenen opleydt dien hy
lief heeft / ende laet alsulcke
menschen veruolgen die niet
gausich onvroō en zijn / maer
die Godt breefen en hem die-
nen / al ist oock dat sp sommi-
ghe gebreken hierentusschen
hebben : soo wil hy hiermede
verclaren / wat die Godtloose
menschen ende kinderen deser
werelt sullen verwachtede
zijn. Ghelijck dan de Heere
spzack als hy zijn Crupce
bzoech / ende op ginck na der
plaetse daer hy lyden soude :
So dit alsoo inden groenen
(vzuchtbaren) houte geschiet.
Wat sal dan inden dorren (on-
vzuchtbaren) geschieden? En
also spzeect Petrus oock : Het
is tijt dat het oordeel vanden
huyse Gods eerst beghinne.
So het nu dan eerst van ons
begint / wat sal dan het eynde
wesen der ghener die den E-
uangelio niet geloof en heb-
ben? Ende so verre de recht-
uerdighe nauwelick behou-
den wordt / waer wil dan die
Godtloose ende Sondaer ver-
schijnen?

Met der veruolginghen
treckt oock God tot hem / de
gene die niet recht te vozen op
den wech des Heeren en wan-
delden. Want hy claget door
den Propheten ende scheldet
zijn volck / dat hoewel sp met
plaghen vermaent zijn ghe-
weest / dat sp nochtans haer
niet en hebben willen tot hem
bekeeren.

Daerenbouen geeft hy in
die veruolgingen en verdzuc-
kin-

Die ver-
volginge
zijn een
getupge-
nisse van
het ooz-
deel der
Godtloos-
ten.

Luc. 23.
31.

1. Pet. 4.
17.

Die ver-
volginge
leeren dē
rechten
wech.

kinghen stoffe ende oorzacke
des arbejds / op dat wy in
lijdt saemheyt ende hope/goe-
de wercken souden volbrin-
gen. Ende oock dat wy God
in onsen lijden aenroepen/en-
de int aenroepen niet moe-
de noch mat en souden werde:
ghelijck de Heere Iesus Chri-
stus Luce int 18. Cap. claerlic
bermaent. Doozwaer wy be-
uinden oock dagelijc/ dat wy
in onsen gebeden traech ende
rout worden / wanneer wy
met geene veruolghinghe ghe-
drucht en worden / of geen te-
ghenspoet en gheuoelen.

Die ver-
uolginge
laet ons
wt het
stof der
begeerte
heyt des
werelts.

En laetsten oeffent Godt
den gheloouighen inder ver-
uolginghen/ende laet hen wt
dat stof der begheerlichheden
des wereltds / op dat sy niet
met die boose werelt en soude
bergaen. Want het is warach-
tich dat Paulus scrjft: Maer
als wy van de Heere gestraft
worden / soo worden wy van
hem gheleert / op dat wy niet
en sondein met der wereltd
verdoemt worden. 1. Corin-
then/11.

1. Cor. 11.
32.

Onderde
veruol-
gingen
sullen wy
ons foot
moedigē.

Ende als wy also gheleert
worden/so ist van nooden dat
wy ons berootmoedigē/ ende
ons der gheweldigher handt
Gods onderwerpen / die ons
tzyner tijt wederom beurjen
can/ ghelijck sulcx zijnen heyl-
ligen wille behagen sal. Waer
van wy een heerlich exempel
hebben inden Propheten Da-
uid / de welcke van zijn eygen
sotte Absalon veruolcht zijn-
de/ onder andere woorden al-

so gesproken heeft: Sal ick ge-
nade vinden voor die ooghen
Gods/so sal hy my wederom
brenghen. So verre hy dan
also spreect / Ick en hebbe
gheenen lust tot v : Siet hier
ben ick/hy doe met my alsoot
hem behaecht. Tselfde gebiet
oock Petrus (dat alle de gene
die daer veruolginghe lijden/
desgelijc doe sullen) seggēde/ 1. Pet. 4.
aldus: Daerom die dan ver-
druckinge lijden na den wille
Gods/dat sy hare Zielen den
getrouwen Schepper beue-
len met wel doen.

2. Sam.
15. 25.

Hierom hebbe ick dese wey-
nighe oorzaken ende werkin-
ghen van der veruolghinghe
der H. Chrijstelicker Kercke/
wt velen also cortelick verga-
dert / op dat die oueruloedic-
heyt ende lancheyt vant schij-
uen / niemant en soude ver-
drizetich ofte onlustich make.
Daerna sullen wy dan voort-
uaren in onsen voorgenomen
wercke.

Dat xviij. Capittel.
Troost in der verdruckingen/ende
een verneminghe tot gheuilt ende
holstancheyt.

W C de ser oorzaken ^{fonda-}
ende werkingen ^{ment des}
der veruolgingen ^{warach-}
der H. Chrijstelic ^{tigen}
ker Kercke / ontfanghen dan ^{troosts.}
de gheloouighen dien troost/
dat sy in allen verdruckingen
des te verdueligher zijn/ende
by het ware gelooue te baster
blijuen / ende nergheus af en
wijcken/ hoe swaerlich sy ooc
onder

onderdrucht ende gepijnliche
worden. Want dewijle sy ge-
loouē / dat al haer lijde / angst /
ende noot / wt der ordeninghe
ende booslichsichheid Gods
voorzcomen / Item ooc vaste
betrouwen / dat God sonder
gerechte oorzaak niet en doet /
daertoe oock goetich en vri-
delic tegē ons menschen is / de
welcke alle het gene dz hy niet
zijn kercken is handelende /
haer tot goet ende ten besten
doet: Hierbeneuen oock ouer-
legghende / dat hy selue voor
ons gheleden ende alle geloou-
ighen in zijn lijden / liefde / be-
schuttinghe / bescherminghe
ontfanghen ende inghelijuet
heeft: So zijn sy in aller tegē-
spoet troostelick / als de ghene
die alleene van wegghen zijns
ghenadighen willens / zijner
verlossinghe / zijner liefde / zij-
ner onderhoudinghe / en zijns
crachtighen Gheests hen ver-
troosten / ende in hen selfs de
crachtelicke verroostinghe ont-
fanghen.

Ende hiertoe dienē die seer
troostelicke woorden des A-
postels Pauli tot den Ro-
mepnen in 8. Capittel: Wat
sullen wy dan hier toe seggen?
So Godt voor ons is / wie is
teghen ons? Die zijnen ege-
nen Sone niet en heeft ghe-
spaert / maer heeft dien voor
ons allen ouergheuen / hoe en
soude hy ons niet alle dingen
met hem schenckē? Wie sal die
wuercozē Gods beschuldighē?
God ist die rechtuerdich
maecht. Wie is hy die ver-

doemt? Christus is voor ons
ghestozen: Ja veel meer / die
oock opgeweckt is / de welcke
oock ter rechterhāt Gods is /
de welcke oock voor ons bidt.
Wie sal ons vā de liefde Chri-
sti scheidē? Verdrukkinge of
benautheyt / of veruolginghe /
of hongher / of naecktheyt / of
gheuaerlichheid / of sweert: ^{Psal. 44.}
Ghelijck gheschreuen is: Om ^{23.}
uwent wille worden wy ghe-
doot den gantschen dach / wy
zijn gheacht geweest als scha-
pen die tot slachtinge geschickt
zijn. Maer in allen desen din-
ghen ouerwinnen wy door
hem die ons lief gehad heeft.
Want ich ben versichert / dat
noch doot / noch leuen / noch
Engelen / noch Quericheden /
noch Machten / noch teghen-
woordighe / noch toecomende
dinghen / noch hoochte / noch
diepte / noch eenige ander crea-
tuere / ons sal conē / scheidē vā
die liefde Godts / welcke is in
Christo Jesu onsen Heere.

Daerna weten die geloou-
ghe sekerlick / dat sy door die
veruolginghen tot meerder
dinghen geuoorzbert worden.
Ende dit Argument / vermaelt
Paulus tot Timotheum en
allen ghelooighen / op dat sy
lijdtlanich in verdrukkinge /
ende volstandich int gelooue
souden zijn / seggende met de-
se woorden: Hout in gedach-
tenisse / dat Jesus Christus
vanden dooden is opgestaen /
wt den zaden Davids na mijn
Euangelium: Om het welc-
ke ich lijde / tot die bandē / ge-
lijck

Die vers
uolginge
voorzere
tot groo-
ter din-
ghen.

2. Tim. 2.
8.

lijck een gaetdoender: maer
het woort Gods en is niet ge-
bonden. Daerom verdraghe
recht al / om der wtuercozene/
om dat sy die salicheyt souden
vercrigen/ die in Christo Je-
su is / met ewigher heerlich-
heyt. Het is een ghetrouwwe
woordt: Want ist dat wy met
hem ghestoruen zijn/ so sullen
wy oock met hem leuen: Ist
dat wy verdraghen / so sullen
wy met hem heerschappen:
Ist dat wy hem vloochen/
so sal hy ons oock verlooch-
nen: Ist dat wy ongelouich
zijn/hy blijft nochtans getrou-
we / hy can hem seluē niet ver-
loochenē. Vermaent sulcx etc.

Mat. 10.
38.Maer het
berlies
des leuens
behout-
men dat
leuen.

Op dese wijze vermaendt
oock Christus seer hertelick
int Euangelio / den genen die
in hem ghelouuen / met dese
woorden: So pement my na
volghen wil/ die versake hem
seluen / ende neme zijn cruce
op hem / ende volghe my na.
Want alle de gene die zijn le-
uen wil behouden / die sal het
verliesen: ende die zijn leuen
om mijnent wille verliest/ die
sal het behouden. Want wat
baetet den mensche of hy die
gantsche werelt wonne / ende
schade lydet aen zijn ziele? Of
wat sal de mensche conne ge-
uen daermede hy zijn ziele los-
se? Daerom wie hem mijns
ende mijnder woordē schaet/
ouder dit ouerspelighe en son-
dighe gheslachte/dien sal hem
oock des mensche Sone scha-
men / wanneer hy comen sal
in die heerlichheyt zijns Va-

ders met den heyligen Eng-
len etc. So leeren en verma-
nen ons hier van de woorden
Christi ende Pauli seer ernst-
lick / dat wy onse ware ende
Christelike gelooue / in allen
veruolghinghen vlijck ende
openbaer sullen belijden/ende
tselfde gheen sins versaken.

Belijden
moermen
ende niet
vsaken.

Die bysonderste en groot-
ste vertroostinghe/ Ja ooc die
aldersterckste vermaninghe/
is toe lijdt saemheyt ende vol-
standicheyt in het ghelouue/
welcke ons de Heere open-
baer te vozen geseyt heeft/ als
dat men om zijns naenis ende
om der waerhepts wille/ alle
die dinghen moet lijden ende
verdraghen/welcke heden ten
daghe die Christelike Kercke
lijdet. Sy sullen v (segt hy) wt
hare Synagogen werpen: Ja
die tijt sal comen / dat de gene
die v dooden sal / sal meppen
dat hy God eenen dienst daer
aen doet. Maer dat God met
dese wijze/niet geceert en wert/
dat verclaert hy terstont met
dese naeuolghende woorden:
En dit sullē sy v doe/ om dz sy
de Vader noch my niet gekēt
en hebbe. Noch spreect de Hee-
re op eē andē plaetse/dat die ge-
louigen geuangenē/ en vooz
Coningen en Voersten gelept/
vooz die vergaderingen ende
gerichten ghebrachte/ in Bal-
linckschap verdreuen / Item
ghemartelt ende ghedoot sul-
len worden. Oec dat die gelo-
uigē vāder ganscher werelt ge-
haet sullē werde. Wanneer dā
sulcke dingen die de Heere ge-

veruol-
ginghen
zijn ons
ghepro-
ueert.

Jo. 16. 3

Mat. 10.
23. et 24.
Cap.

propheeteert heeft/geschieden/
ende niet der daedt volbracht
worden/wat comen doch die
ghelooouge anders dencken/
dan dat sy dit alles dooz de
wille Gods lijden? Daerom
zijn sy des te volstandiger en-
de oock te meer gheduldich/
want sy claerlic verstaen dat
hen alle dese dinghen / niet by
ghewalle of by gheluck of on-
gheluck en geschieden.

Hiertoe heeft de Heere zijn
eyghen exempel den geloou-
ghen dooz oogen gestelt / niet
dese woorden: Ist dat v lieden
die werelt hatet / so wetet dat
sy my eer dan v ghehaetet
heeft. Waert ghy van der we-
relt gheweest / so soude die we-
relt het hare lief hebben: Nu
om dat ghy vander wereltd
nieten zijt / maer ick hebbe v
wt der wereltd wtuercozen:
Daerom so hatet v de werelt.
Ghebenicht der woorden die
ick tot v ghesproken hebbe.
Een knecht en is niet groter
als zijnen Heere: Ist dat sy
my veruolcht hebben / so sullē
sy v oock veruolgen: Hebben
sy myne woorden gehouden/
sy sullen oock de uwe houden.
Maer alle dit sullen sy v doen
om mijns Naems wille / wāt
sy en kennen hem niet die my
ghesonden heeft.

Doorder so leert de Heere
claerlich / dat die gene de welc
he om Godes ende des waer-
hepts wille verduert worden/
niet ongeluckich en zijn / ghe-
lych het ghemeyne volck ach-
tet / want hy seyt: Salich zijt

ghy / als v de menschen sma-
den ende veruolgen / ende alle
quaet reghen v spreken / liegē
de om mijnent wille. Verblift
ende verheucht v / want uwe
loon is groot in die hemelen.
(Ende hier voecht hy by / het
exempel der heylighen Pro-
phetē / aldus seggende:) Want
also hebbe sy veruolcht de Pro-
gheten die dooz v lieden ghe-
weest zijn.

Ende noch beel volcomen
der ende vperiger vertroostet
Christus zijn Kercke / in allen
benautheden der veruolghin-
ghen / niet een groote belofte
der heerlichheyt ende vzeuch-
den / als hy spreect: Dooz
waer / dooz waer segghe ick v /
ghy sult weenen ende huplen /
ende de werelt sal haer verblij-
den: ghy sult droeuech wesen /
maer uwe droeuech sal in blij-
schap verandert wordē. Een
Vrouwe als sy baert / heeft
droeffenisse / want hare vze
is ghecomen: Ende wanneer
sy het kindelē gebaert heeft /
dan en gedenct sy der banghe-
hepdt niet meer / om der blij-
schap wille / dat daer een men-
sche ter werelt gebozen is. En
ghy lieden dan / hebt nu oock
droeffenisse / maer ick sal v we-
der sien / en uwe herte sal hem
verblijden / ende niemandt en
sal uwe blijfchap van v wech-
nemen. Dit hebbe ick v liede
ghesepdt / op dat ghy vrede in
my hebbet: In de werelt sult
ghy lieden verduertinghe lij-
de: maer hebbet goede moed /
ic hebbe de werelt ouerwōnē.

¶ ij De-

Joā. 15.
18.

Joā. 16.
20.

Salich
zyn sy die
veruol-
ginge lij-
den.

Mat. 5.
14.

Apo. 6. 9.

Welcse dan die Christelicke Kercken/ ouermits de veel hept ende gheduericheydt der vervolghinghen / een hertelick verlangen hebben na het eynde der seluer/ ende hen ooc ver wonderen wanneer doch die onmenschelicke Tyrannie en dootslach der Godtureesende eens ophouden sal/ ende wanneer dat God ten leste opstaen wil/ om alle dese dingē te wreken. So stelt haer Godt voer ooghen met een Hemels ghesichte / die soete vertroostingē zijnder Kercken / niet welcke hy vermaende / dat wy niet lanckmoedicheydt den Heere stantuaestelick soude verwachten. Dit gesichte wert aldus van Ioanne den Apostel ende Euangelist met dese woorden beschreuen. Ick sach onder den Altaer/ die zielen der ver slagenen om des woordes Gods wille/ ende om het getugnisse dat sy hielden. En sy riepen met luyder stemmē/ segghende: Hoe lange/ O heylighe ende warachtige Heere/ en oordeelt noch en weert ghy onse bloedt niet van den Inwoonders der Erden? Ende een peghelick zijn witte cleederen ghegheuen/ ende hen is gesept/ dat sy noch eenen clepen tijt rusten souden/ tot dat oock hare mededienaers / en hare Broeders veruult worden/ die oock souden ghedoot worden ghelijck als sy. Wt dese voorgaende getugnisse der Schrift/ can eenen peghelicken lichtelick bemere-

ken / dat het wel gaet in den Hemel met alle de gene welcke doot vervolginge ter doot gebraecht worden/ namelick/ dat sy niet witte cleederen gecleet zijn/ dat is/ geglozificeert ende heerlick ghemaecht werden. Het is oock openbaer/ dat God seer goede achtinge heeft ouer dat ontschuldighe bloet/ om tselfde te wreken / en dat hy tselue gantsch wrede-lick wil ende sal in eenen corte tijt vergelden. Ten laetsten/ dat alle ghelooouighen die om Gods woort geleden hebbē/ versamelt sullen worden in de ewighe salicheydt/ alwaer sy den Heere met eenwighe bly- schap vercierende/ hem al tijt lof ende danck segghen sullen.

Inde Propheet Esaia dat 40. tot het 50. Capittel / worden seer costelicke vertroostingē ende ernstige bemaninghen ghelesen / sonderlinghe streckende tot lybtsaemhepdt ende volstandicheyt. Daeren bouen inden Brief Pauli tot den Hebreē int 11. en 12. Cap. welcke plaetsen daerom costelick van my aengheteeckent worden / op dat ick den Christelicken Leser / met langhe woorden niet op en houde/ noch hem eenichsins en besware: Item datter ooc geen beter noch sekerder vertroostinghe en sy / dan die wt der Schriftuere / (welcke is het eenighe woort Gods) geleert wort.

Maer wat can doch tot deser sake crachtelicker en coster

Mat. 24.
12.

Ese. 18.
24.

Heb. 10.
34.

ter booztgebracht worden/en dat meer troosts heeft/dā die woorden Christi / die hy aldus spreekt: Ende als (inden laetsen tijden) die ongherechtigheyt vermenichvuldicht sal worden / so sal des liefde in vele verrouden. Maer wie volstādich blijft totten eynde / die sal salich worde. Ende op de selfde wyse word't door den Propheten Ezechiel ghesproken. Soo verre als hem die rechtneerdige keert van zijner gerechticheyt / ende doet wat quaets: alle zijner gherechtigheyt die hy ghedaen heeft / en sal niet ghedacht worden / maer in zijner ouertredige en sonden die hy ghedaen heeft / sal hy steruen.

Hiertoe behooren noch dese nauolgende woorden des Apostels Pauli / daer hy aldus spreekt: Want ghyliede hebt die herouwinge uwer goederen niet veruchde toegelaten / als ghy die wist / dat ghy booz u seluen een beter en bliuender goet inde Hemel hebhet. En woyp't dan u vertrouwe niet wech / het welcke met grootē loon vergolden wort. Want noch een wepnicht tijds / ende hy die te coemen staet / sal coemen / en sal niet vertoeuen. Maer die gerechtighe sal tot den gelooue leuen: ende ist dat niemant wijcht / soen sal mijn siele in hem gheen behaghen hebben. Maer wy en zijn niet vander afwijkinghe tot verderuinghe: maer vanden gelooue tot salicheyt der siele.

Het welcke ons verleene die genadige barmhertige God.

Dat riv. Capittel.

Verhalinge der wraken en straffen / welcke Godt aen den ghenen volbracht heeft / die booz die geboorte Christi zijn Kercke dwolicht hebbe.

In het eynde deses boecks ^{Claghe der geloouigen / ouer het gelue der ongelooouigen.} sal ick boorzaen vertellen de wrake en straffe Gods die hy heeft laten comen ouer de vervolgers der Christelicker Kercke. Want ick weet seer wel / dat noch de geloouige in haren vervolghen beclaghen / dat het den moetwilligen / boosen ende lasterlichen schalchen / in alles so voorspoedich gaet / de welcke noch alles wat haer herte gelust ofte begheert / volbrēghen comen: en waerom dat God noch hen dese dingē vergunt / ende gheene sorghe ouer haer en draecht / ende noch tercont variē daerentusschen so strengelick zijnen geloouigen castijdet. Met aldulche ghedachten worden oec sommighe die geloouighe menschen geoffent ende versocht / gelyck sulcks in vele plaeten der Schrift ghesien / ende voornemelick wt den 73. Psalm gheleert wort / in welken eene al sodanighen clachte van een Godtruchich Gheloouich mensche claerlick booz oogen ghestelt wort / daer hy aldus spreekt: Ich hadde dānoch schier gestruypelt met mynē boeten: myne treden hadden hy na ghelibbert. Want ick

Jere. 12.
Abac. 1.
Psalm. 73.
2.

Wij bren

bjanbede met eenen huet ouer den boosen / als ick sach dat het de Godloosen so wel ginc. Sy en zijn in geen ongheluck als andere lieden / en en worden niet als andere menschen geplaecht. Sy vernieten alle dinc / ende spreken quaet daer han / ende spreken ende lasterē hooch hierin. Sy hebben haeren mont opgestrect tot indē Hemel / ende hebben ghesproken: Hoe sonder God weten? Soude oock die Hoochste een wetenschap hebben? Siet dat zijn de Godloosen: die zijn gelucksalich inder werelddt / ende zijn rijcke geworden. Sal het dan te vergeefs zijn / dat mijn herte onstraffelick leeft / ende ick mijne handen in onschult wassche? En ic ben geplaecht dagelick / ende myne straffe is alle morgen voorhanden. Maer ter sondt stelt de Prophete hier by de antwoorde. Ende ick dachte hierna / dat ickt begriypen mochte: maer het was te swaer in mijne ooghen: Tot dat ick ginch int Heplichdom Godes / ende aemerckte op haer eynde. Doch ghy settese op het glatte / ende storttese te gronde. Hoe wordē sy so haest te niere? Sy gae onder ende nemen een eynde niet verschoeken. Hoe dat nu sulcke dingen op bysondere tijden geschiet ende warachtelic vervult zijn / sal ick coztelick met waerachtighe verhaelde Histozien verclaren / en leuen dich eenen pegelickē voor ooghen stellen. Daerom behoor

ren die geloouigen hier wt te leeren / dat sy verusten inden wille Godes / ende hem alleene aenschouwen / en op hem verwachten / sekerlick weren de / dat hy seer groot achtet en in weerden heeft het bloet zijner Heplighen / alsoo dat hem seer mishaecht die Godloose stouticheyt / van de grouwelicken vervolgeren der V. Chzistelic ker Kercke / en dat hy sonder twijfel haer wel sal straffen / hoewel sy schijnē lange te heer sche / en haer sake niet gewelt te besitten.

Pharao naest den Satan / Pharao
dat hooft van alle Duolgers / Coninck
de welcke het Volck Godes vā Egypten.
iammerlick verduert heeft / is ten laetsten met zijn gantsche Coninckrijck ghestraft: ende na dat hy met thien grouwelicke ende groote straffen gheslagen was / so is hy eyndelick met alle den zijnen int Roode Meer verdroncken / ghelijck Moyses int tweede boeck zijn der Histozien betuycht. Exo. 14. 27.

Van den straffe der Coningen Juda en Israels / soude men vele Histozien connē vertellen / maer ick sal alleen met het eenighe exempel Achabs / zijn hupsuroutwe Iesabels / en der Priesteren Baals te vreden zijn. Want dese hebben bouen allen anderen die Afgoderie gheplantet / den waren Godt / dienst verduert / en de heplige Propheten Godes veruolcht en om te leuen gebracht. Maer de Coninck Achab / als hy selfs int oorlooch tegen de
Achab
die Co
ninc Isra
els.
Sp.

Spiers quam/werdt hy met eenen pijl geschoten/en is also elendichlick gestoruen. Iesabel is wt een venster gheworpen/en wert van Jeshu de Coninck met zijn peert vertredē. Die Baalamische Priesters worden eensdeels na de twist die sy met Helia hadden/van wegen die offerhande/vandē volcke verflagē/ andersdeels zijn sy vanden Coninck Jeshu in haren Afgodē Tempel tsamen doorstekē/den seluen Tempel wert verdozen/en alle hare Afgoderie die is verniet/wtgeroep en tot niete geworden.

Wat oock daerna den Babyloniers geschiet sy/die volc Gods seer wreedelic volcht hebben/en 70. Jaren wech geuoert hebben in tannerlicke geuanchenisse/dat is seer heerlick beschreuen vanden Propheten/en insonderheyt vā Esata int 13. en 14. Cap. ooc van Daniel in het 5. Cap. In summa: God heeft het hen seuenmael vergolden/ ende tot een spectacul der gantscher werlt ghestelt.

Het en heeft hen niet geholpen dat sy in de Schrifituere Dienaers Gods genaet waren: want in dit deel hebbē sy God alleen gebiet/dat sy zijn hoose volck gestraft hebben: maer dit doende/en hebben sy niet aenghesien dat sy Godt mochten dienen/maer sy hebben haren haer tegē het volck Gods geoefft/hare ongelooue beschermē/en vanden roof wille rijcke worden. Oock en

hebben sy tvolc Gods niet gestraft van wegen haerder sonden/om dat sy in hare boosleuen een misghagen hadden/maer met eenen tyrannischen rijck hebben sy hen ouerualen/baerom dat sy tegen God en zijn volck seer swaerlic gesondicht hebben. Daerbeneuen en hebben sy aen hen geen barmherticheit geoeffent/noch eenige mate int straffen gehouden/maer sy hebbē daer in te vele ghedaen: want als God zijn volc niet eenige matenieren wilde straffen/so hebben sy de arme menschen seer wreedelic gehandelt/gelijckertwijs tselfde claerlick vanden Prophetē betuycht wort. Want doe ick op mijn volck toornich was (spreect de Heere) ende ontwijde mijn Erue/ghaf ic hē ouer in uwe handt (Babylon) doch ghy en beueest hen geen barmherticheit: oock ouer den Ouden maectet ghy v Jor al te swaer. En ghy spraeckt: Ick sal een Coninginne zijn ewelick/etc. Jtē Zacharia int 1. Cap. Maer ic ben gātsch toornich (spreect de Heere) tegen de Heydenen/want ick was slechts een wepnich toornich/doch sy hebben geholpen ten quaetsten. Ende dergelijcke dingen geschieden noch daghelic vanden vanden des Euangelij/want als God zijn geloouigē ouergeeft indē handē der vanden/ouermits dat sy teghen hem ghesondicht hebben/so en houden sy geen mate/maer sy misbau

¶ iij delen

Babylōs
vonder
guck.

Esa. 13.
ende 14.

Hoe dat
die Godt
loosen
(wāneer
sy door
Godes
wille die
Godt
bruchtē
ge veruol
gen) hen
besondē
ghen.

antint
318 ong
Amphob
3110

Esa 47.6

Zac. 1. 15.

desen ende verducken die arme menschen seer woedelich / sonder eenighe berouwicheit: Hierom worden sy oock ten rechte van Godt swaerlick gestraft.

Antiochus die
Coninck
Sire.

2 Mac. 4

Doozts / als Antiochus de Coninck van Syrien / na de Babylonische genakenisse tegen het volc Gods een swaere veruolginge verweert hadde / so is hy oock strenghelich van den Heere gestraft. Wāt inden eerste / als al zijn crijchsvolck van Juda Machabeen en andere vanden ouerwonnen ende verslagen was / so is hy van alle boozspoet en gheluc berooft geweest: Daerna straft hem God seer swaerlick / gelijk in de Historie der Machabeen beschreuen wort: Als dan Antiochus vernam / hoe dat het in Judea toeghegaen was / is hy met eenen toozne seer ontfleken / ende ouerlepde hoe dat hy de stad Jerusalem tot een graf der Joden soude maken. Maer de Heere ende God Israels / die alle dingen aenschout / heeft hem met een hemmelicke en ongheneselicke siecte geslagen: want van binnen heeft hem haestelick een seer groote pijn ende swaere smerte oueruallen. Ende het is gheschiet / als hy haestelick met eenen waghen soude gheuoert worden / dat hy viel vanden waghen / ende wierdt seer swaerlick dooz den val ghequet / en verootmoedicht / also dat hy in een rofbaere gheuoert wort / hiernede te ken-

nen geuende in hemselfen / dse openbare cracht Gods / wāt daer vielen oock leuendighe wozmen wt zijn lichaem / so dat het gantsche crijchsvolck vanden boosen stanck zijns buelichepts / een groote beswaernisse hadden. Ende hy die een weynich tijts te voer meynde den Hemel te raken / den selfden en mocht noch en ronde nimanndt om die groote swaricheit des stancks wille / verdraghen. Also is dese moorber ende Gods lasteraer gestraft gheweest: ende heeft in verre landen op der straten tusschen het geberchte met een elendige doot zijn leuen geeyndicht.

In summa / alle de gene die welcke het volck Godts verduckt hebben / zijn swaerlick van God gestraft / na de Prophetien Zacharie / dooz welken Godt also spreect: Siet / ick wil Jerusalem tot eenen tupmelbeker makē / alle volcken die rondtomme zijn / dat sy rondtomme swincken ende tupmelen. En ick wil Jerusalem eenen lastighen steen makē allen volckē / so vele den seluen willen wech heffen / sullen hen daeraen versnijden / etc. Zac. 12.

Niemā
en is die
veruolgh
hebben /
onghes
straft ge
bleuen.

Zac. 12. 2

Dat xx. Capittel.
Een verhael der wrake en straffen / die God gedaen heeft aen den ghenen / die zijn Kercke na Christi geboorte veruolcht hebben.

Die veruolgers welcke nae de gheboorte Christi die v. Christelike Kercke veruolcht

wolcht hebbe/ en zijn niet wep-
niger van God gestraft. Wat
als de gelooutge elendelic ver-
moort wierde/ so en was daer
niemand die een wooydt daer
teghen seyde/ dies niet te min
en heeft God de zijne swaerlic
genoech (t zijner tijt) ghewo-
ken/ en heeft crachtelick bewee-
sen/ dat het leue en bloet zijner
gelooutge/ insonderheyt hem
aengaet.

Herodes de eerste/ genaemt
de groote/ was in zijnen tijdt
van eenen grooten name ende
gewelt/ daerbeneuen een ghe-
luckich en machtich Coninck
gewees. Want hy heeft som-
mige heerliche stede gebout/
en heeft Jerusalem also sterc
gemaect ende verciert/ (ghe-
lijck Plinius schryft) dat het
die heerlicste stadt in gantsch
Ozienten geweest is. Hy heeft
ooc dien wonderbaren schoo-
nen Tempel tot Jerusalem/
door groote oncoste/ met een
costelick werck gebout/ wel-
ke van Josepho int 15. boeck
int 14. Cap. van die oude ghe-
scheidenissen der Joden/ be-
schreuen wort. Maer dit al-
les en heeft hem niet moghen
helpen/ want ouermidts hy
Christum veruolcht/ en hem
aen dat onschuldige bloet der
onschuldigher kinderen tot
Bethlehem besmet heeft/ is
hy ten laetsten met de voor-
seyde siecke Antiochi geslagē/
ende na lange en onwyspreke-
liche pijnē/ is hy ongeluckich
gestoruen/ gelijckerwijs Jo-
sephus tselfde oueruloedich

beschryft int 17. boeck Cap. 9.
En Eusebius in zijne kercke-
liche Historie int 1. boec int 8.
en 9. Capittel. Desgelijcx en
is de doot Joannes niet onge-
wozen gebleuen/ maer hier-
om is Herodes Antipas/ de so-
ne des eersten Herodias ghe-
straft/ die Joannem inde ge-
uanchenisse hadde doen ver-
moorden. Want zijn swager
Aretas de Coninck van Ara-
bien/ heeft zijn crijchsuolck
ouerwonnē en vernielt. Ende
Josephus betuycht in het 18.
boeck int 10. Cap. dat doe ter
tijt eenen pegelicken gheseydt
heeft/ dat hy alsulcken neber-
lage en onuerwinneliche scha-
de verregghen hadde/ om die
moort Joānis des Doopers.

Daerna is hy van zijn rijc-
ke berooft/ en in ballinschap
tot Lyons in Franckrijc ver-
sonde/ alwaer hem Herodias
die bloetschandighe hoere is
nageuolcht/ ende hy beyde zijn
also elendichlick int ballinck-
schap vergaen. Wat straffen
oock de Joden moesten lijde/
die Christum selfs en zijne A-
postelen veruolcht hebben/ en
voornemelick Paulum/ mits-
gaders de Gemepnte dien hy
allesins onder die heydenen
Christo versamelt hadde. I-
tem den saligen Stephanum/
ende de eerste Jerusalemse
Ghemepnte: sulcx wordt van
Josepho beschreue in 7. boec-
ken vanden Jodische Crjch.
Daer en is niet aen te twijfe-
len/ of hy en is van God geoz-
dineert geweest/ om der onge-

Die straf-
fe Hero-
dis mag-
ni.

5. Boeck
Cap. 19.

De straffe
Herodias
Antipa.

Die straf-
fe der Jo-
den.

hoorde onwtſprekelicke elendicheit des ongheluckighen Jootſche volck te beſchijue / op dat ſulcke ghetupgeniſſen altijts ſouden bliuen / name-
 lick: dat die veruolgers van God altoos ſwaerlic geſtraft zijn gheweest / ende dat hy het bloet zijnder geloouigen grou welick gewroken heeft. Hier van hebben wy het gantsche inhoudt inden Euangelio / daer Chriſtus te voꝛe geſeyt heeft / dat alle deſe dingen hen aldus geſchieden ſouden: en ſpreect hy Lucan alſo: Want die tijt ſal comen ouer v Jeruſalem / dat uwe vbande een bolwerck om v leggen ſullen / en ſullen v omringen / en v van alle zijde benauwen / en ſullen v ter aerden ſlechten / ende uwe kinde-
 ren in v: en ſp ſullen in v den eenen ſteen op den ander niet laten: Want dit zijn die dagen der wake / op dat huult wor-
 de alles dat gheſchreuen is. Maer wee den ſwangeren en ſupgenden vrouwen in die da-
 gen: Want ſiet / de daghen comen / in de welcke men ſeggen ſal: Salich zijn die onvrucht-
 bare die niet ghebaert en heb-
 ben / en die borſten die niet ge-
 ſoocht en hebben. Dan ſullen ſp beginnen te ſeggen tot den verghen / Walt op ons: en tot den heuuele / Bedect ons. Als dā ſal daer eenen grootē noot zijn in het lant / en eenen toor-
 ne onder het volck. En ſp ſul-
 len vallen in die ſcherpte des ſweerts / en ſullen geuanchie-
 lich geſeyt worden onder alle

Heydenen: ende Jeruſale ſal vanden Heydenen vertreden worden.

Hier en mogē wy niet voꝛe Die ſtraf
 fe Hero-
 diſ Agrip-
 pa.
 hy gaen / Herodem Agrippā / de welcke zijns Outuaders Herodis Magni exempel in het veruolgen der geloouigen nageuolcht heeft / mits dat hy Jacobum gedoodt / ende Pe-
 trum inde geuancheniffe ghe-
 woꝛpen hadde / alſo heeft hy oec met hem die ſelſde ſtraffe ontfangē. Want hy wert met die cranchheyt Antiochi / (na dat hy vanden Engel geſlage was) oueruallen: ende is alſo elendichlick werden rieckēde en ſtinckende / vol wormen ge-
 waſſen / ende is ten leſten met groote onwtſprekelicke ſmer-
 te af gheſtoꝛuen.

Hero die keſer / en de eer-
 ſte onder den Roomſchen keſ-
 ſeren / heeft ſeer ernſtelick ge-
 arbejdt om der Chriſtelicker Religie te verdelgen / en heeft daerom die ſalighe Apoſtelen Petrum en Paulum / en veel andere Godureefende Martelaren laten ter doot brengen / hy heeft oock ten laeſten een weer-
 digh eynde van weghen zijner wercken ende ſchēdige daden ontfanghen. Want na dien de Prouincien ende hare Lantuoochden hem waer af geweken: Item zijn epgē ge-
 waerde ende lijf-bewaerders hem verlaten hadde / alſo dat hy nergens eenen vriend meer vinden en conde: Is hy ten leſten vanden Gaedt van Ro-
 mē voꝛe enē vꝛant der ſtadt en

Luc. 19.
 43.

Luc. 27.
 22.

Luc. 23.
 29.

Act. 12.
 23.

en des Roomschen Rijck ver-
claert / en tot den alderfma-
delichsten doot veroordeelt ghe-
worden. En also hy te mid-
dernacht / met zijnen schande-
lijcken grouwelicken Boeze
Sporo / die blucht nam / viel
die Blirein voor hem neder-
waerts / doch hy entrefte hem
euwel niet. Want hy en wast
niet weer dich dat hy also om-
roemen soude / maer het was
van nooden dat hy aen hem
sels zijn schandige bloedighe
handen soude leggen / en hem
seluen so schandelick ter doot
brengen. Daerom als hy hem
seluen verhoogen hadde / ende
in hem die grootste vertwijfe-
linge gheromen was / so heeft
hy ghesproken: Schandelick
hebbe ick geleest / doch schan-
delicker sal ick steruen / en een
poeniaert grijpende / met die
hulpe zijns schendigē Spori /
heeft hy hem seluen de kele af-
gesteken / en dese laeste woo-
den daertoe gesproken: Dit is
het gelooue. En dit is sonder
twijfel geweest die wrake / vā
wegen der veruolginge tegen
het warachtige Christen ghe-
looue. Dese dingen beschijue
aldus de Roomensche en Hep-
densche Historischijuers.

Hier mede en hout de wra-
ke Godts noch niet op / maer
te Romen zijn op de selfde tijt
30000. Bozgers vande Beste
gestoruen: en ter stont na Pe-
ronis doot / is die wreede Boz-
gerlicke oorloge opgestaen / in
welcke vele duppende Roomsche
Bozgeren gebleuen zijn. Wat

hy na op die selfde tijt / wordē
vā het Crijchsvolt tot Room-
sche Keeseren opgheworpen /
Galba in Hispanien / Vitelli-
us in Germaniē / of in Dupst-
lant / en Vespasianus in Spi-
riē. Maer als Galba wt His-
panien tot Romen was geco-
men / werdt hy van Otthone
doot gheslaghen: Dese Ottho
wierp hem seluen op tot eenen
Keeser / ende tooch met zijn
crijchsvolck Vitellio tegen / de
welck ooc met zijn krijchsvolck
na Rome optooch. Maer als
hy met vier nachten van Vi-
tellij Hoofstlieden ouerwonnē
was / so heeft hy hem selue met
zijn eggen sweert doozsteken.
Dese Vitellius dan na Rome
gerepft zijnde / handelt aldaer
seer grouwelick. Ende onder
anderen / dreef hy Vespasiani
broeder / en Flauio (Vespasia-
ni bloeturienden) in het Capi-
tolium / tselfde stac hy aē met
hyer / en vzocht also den Tem-
pel mitsgaders den Vespasia-
nen te gronde. Na dese leelike
daedt / heeft de Keeser Vesp-
asianus zijn krijchsvolck na
Romen geuoert / maer Vitelli-
us / van zijn Hoofstlieden en
Crijchslinachten verlatē zijn-
de / wert geuangen / en seer bes-
pottet / en na dat hy aen een
galghe opgetogen was / is hy
elendichlick met groote pijnē
gedoot / en zijn lichaem hebbe
so met eenen haecke inde Op-
ber ghetracken / ende also ver-
droncken.

Ende aldus diere wort het
Christenbloet aen de Roomen
nen

Die grou-
welicke
doot Pe-
ronis.

Die straf-
fe der
Stadt
Romen /
en des
Room-
schen
volcks.

Wat was
die tyt
der wza-
ke.

nen gewroken. Alle dese dingē
zijn geschiet onder den Heyde-
nen/in dien tyt/als die wza-
ke Gods oock ginc met de Foot-
schen rijck onder den Joden/
in die belegeringe en versto-
ringe Jerusalems. Want int
tweede Jaer des Keysers
Vespasianus is Jerusaleem ver-
brant en tot asche gemaecht/
na het getuygenisse der Pro-
phetien.

Die straf
se des
Keysers
Domiti-
ani.

Maer dese sware en grou-
welicke wza-ke/en geldet noch
niet by den Keysers Domitia-
nus den sone Vespasianus/want
hy heeft oock den Christenen
veruolcht: Daerom is hy vā
den zijnen doozstekē/en wert
sonder eenige eere oft penāts
doozenisse begrauen. Den
Raet van Romē heeft daer-
enbouen geboden/datmen zij-
nen name allesins wtroepen/
ende zijne columnen en beeldē
wercken en oueral afbre-
ken soude. En also is die schā-
delicke en bloedighe mensche/
die met Goddlicher eere heeft
willen vereert zijn/sonder ee-
nighe eere / Ja met grooter
schanden en onereen vergaē.

Die straf
se des
Keysers
Traiani.

In die tijden Traiani des
Keysers / omermides hy vele
Christen bloedts wtgestortet
heeft/ (gelijck wy boven ver-
haelt hebbe) is een sware elen
de ende groot iammer in het
Roomsche Rijke opgerezen.
Want den Cyber te Romē/is
so hoock van water gewordē
en opgelopen/ datter een on-
wysprekelicke schade vā hup-
sen en goederen te Romē ge-

schiet is. Dat vergulde hups
Neronis is haestelick vbrant
geworden. Die Blixen heeft
in het Pantheon gellage/ende
den Kercken mitsgaders den
Wgode verbrant. Dooz grou-
welicke verdrueuinghen/zijn
vier stedē in Asia verschuddet
ende neder genallē/twee heer-
liche steden in Syeria/dize in
Galatia / Antiochia is oock
by na inden grond versonckē.
Daer beneuen is het gantsche
Rijck seer ghestraf met hon-
ger ende pestilencie. Alle dese
dinge zijn van Orosio beschre-
uen/int 7. boeck 12. Cap.

De selfde Orosius betuycht
oock/dat in die tijde der Ke-
serē Antonini Veri en Lucij/
na dat sy de Christelike Kerc-
ke oock veruolcht hadde/ een
onghehoorde peste gheuolcht
zy/dooz welcke sommige gāt-
sche vleckē ende Dozpen in
Italia so gantsch wtgesto-
zen zijn/datter niemant ouer ghe-
bleuen en is. Die bewoonde
plaetsen zijn tot wilbernissen
gheworden. Het Roomsche
rijckswolck is oock iammer-
lick tot een groot getal aen de
peste gestozen.

Die straf
se des
Keysers
Antonini
Veri.

Dewijle van dat oock die
Keysers Septimius Seuerus
den Christenen heeft begonne
te veruolgen/ so is hieromme
die Stadt Romē en het gant-
sche Rijke/met der Rome-
pne bloet nat gemaect. Wat daer
zijn dy seer sware vortelic-
ke krijghen opghestaen/so dat
Aulianus / Pescennius Ni-
ger/en Clodius Albinus/hen
tegen

Die straf
se des
Keysers
Seueri.

teghen den anderen om het
lijc wille opstelden/ de wel-
ke alle tsamen met grooter
menichten des Roomschen
rijchsuolcks/ verslaghen zijn
gewoeden. Want het is recht
dat haer schuldige bloet ver-
ghoten worde/ die te bozen so
vele onschuldich bloedts ghe-
stort hadden: ende de gene die
het Rijcke Christi hebbē wil-
len te infete maken/ haer Rijck
is ten rechte na haren vdiens-
ten verscheurt/ en sy hebben
hierentussche onder henselue/
malcanderen verwozcht.

Die straf-
se des
Keysers
Marimi-
ni.

Julius Maximinus/ een
moordenaer der Christenen/
wert selfs in die belegeringhe
van Aquileia mitsgaders zij-
nen sone Maximino Juniore/
van den zijnen omghebracht:
Want die rijchskapden sepe-
oueral int leger/ datmen van
een hoos gheslachte niet een
ionck en soude laten ouerblij-
uen. Hare hoofden werde hen
afgehouben/ ende op spieffen
gesteken/ en die van Aquileia
ghetoont/ daerna tot Rome
gesonden/ en met grooter on-
eere en lasteringe vbyant: ooc
zijn hare lichamen versina-
delick int water ghelwoopen/
ende aldaer versoncken.

Die straf-
se des
Keysers
Dergj.

Die exempelē der vooz-
gaenden Keyseren en hebben
Decium Traianū noch niet
beweert/maer hy heeft oock
die Christelike Kercke aenge-
uallen/ ende (ghelijck wy hier
bozen verhaelt hebben) seer ve-
le onnoosel bloedts vergoten.
Daerom werdt hy van God

gestraft/ en is van dat woerde
rouwe volck/ den Scythen en
Tartaren/ met Decio zijnen
sone verslaghen.

Ende als hy hem indē stach
onder den byanden begaf/ so
is hy met zijn Peert int mo-
rasch in zen somptighe plaetse
gesprongen/ ende aldaer is hy
versmoort en versoncken/ so
dat zijn doode lichaē nergens
en wert gevonden/ van waer
hy ooc vanden Satan sonder
eenich twijfel ter Hellen ghe-
uoert is/ in zijne behoorzliche
plaetse. Daerenbouen be-
tuycht Prosius/ dat alsulcken
ongehoorzen grousamē ende
geinepne straffe der pestilen-
rie/ dooz het gantsche Rijck so
seer die ouerhandt gheuomen
heeft/ datter ten laetsten geen
Provincie/ gheen stad/ gheen
hups gheueest en is/ twelcke
geen merckelike groote scha-
de en heeft gheleden. Also zijn
sy met rechte na behoort met
den doot ghestraft/ die dat E-
uangelium (twelcke is het
woort des leuens) veruolcht
hebben.

Licinius Valerianus die
oock tegen God met den ver-
uolginghen der Christelicker
Kercke/ gesōdicht heeft/ wert
van Sapoze den Coninc van
Persen ouerwonnen ende ge-
uangen. Maer in die geuanc-
kenisse is hy tot op zijn oude
dagen geuanchelick gebleue/
en hem wert so grooten onee-
re aengedaen/ dat so wannere
de Coninc van Persen op zijn
Peert wilde climmen/ so moe-
ste

Die straf-
se des
Keysers
Valerius
ant.

ste hy selue ten boorschijne comen/ hem op zijn handen ende knien nederleggende/ also den Coninck een voetbanck wozden/ op dat hy alsoo op zijn Peert soude sitten. Dierenbouen soo is noch het Roomsche Rijk met seer grouwelicke inuallen en crijgen clagelick verscheurt. Van al sulcken grouwelick gherichte ende oordeel Gods/ welcke tegē Valerianum volbracht was/ gheschiet bouen maten seer/ zijnen naolger/ Keeser Licinius Galienus/ soo dat hy niet alleen vrede ende ruste den Kercken en vergōde/ maer dat hy hem oock den geloouigen goedertieren en welbadich vertoonde/ en haer met seer vele weldaden begaefde.

vrede der Kercken onder de Keeser Gallienus.

Straffe des Keesers Aurelianus.

Maer so haest als Valerianus Aurelianus/ der voorgaende sware straffen Gods vergeten hadde/ heeft hy oock begonnen die Christelike Kerk te vervolgen/ die blikem is voer hem nedergeuallē/ waer van hy seer swaerlick gheschiet wert/ ende een wepnich tijds daerna/ is hy vādē zijne doot steken geworden.

Straffe des Keesers Diocletian.

Diocletianus/ die alder grimmichste hartste vpandte der Kercken/ ende grootste moordenaer/ de welcke ontellicke vele Christenen ghedoot heeft/ dewijle hy nu so woede/ vernam hy een grouwelicke Aertbeuinge/ in welcke een ontellicke menichte des Roomschen volcs vergaen is. Als hy in in zijn ouderdom van

Constantino geroepen was/ en hem selfs schuldich kennen de/ een schandelicke doot bevroesde/ so heeft hy in de grootste ende grouwelicste vertwijfeling/ vergift ghebroncken/ ende hem seluen also om cleue ghebracht.

Marinianus die metgheselle Diocletiani in het ombringen der Christenen/ is vā Constantino te Massilien geuangen ende opgehanghen.

Straffe des Keesers Mariani.

Galerius Maximinus/ is met Antiochi of Herodis sierte gheslaghen/ alsoo dat hy so gantsch verbrulde/ datter niemant van wegen des stancs by hem en conde gedueren/ en dat door de wozne die tot zijn lichaem quamen: dese is also/ gelijs hy verdient hadde/ met eellendige grouwelicke doot ghesforzen.

Straffe des Keesers Maximini.

Maxentius de sone Mariani die opgehangen was/ wert te komen aen de brugge Miluio/ van Constantino overwonnen en geslaghen/ zijn lichaem twelche inden Tyber verbroncken was/ en is nopt nergens gevonden gheweest: het is by auontueren gegaen om te soecken Traianum Decium zijns moorders metgheselle. Ende also hebbē die vier gewellichste Roomsche Keesers/ Diocletianus/ Maximianus/ Maximinus/ Maxentius/ boorgenomen de Steen Zacharie werf te nemen/ maer so zijn van hem verniet gheworden. Sulcx alles vermacht die gerechte hāt Gods/

Die straf des Keesers Maxentij.

de welken niemant en can
teghenstaen.

Die straf
fedes
kepers
Juliani.

Julianus de keiser / eē af-
uallich Christen / en oock der
Christenen vpant en veruol-
gher / tooch op met een groot
erghsuolc tegen den Persen /
wt alsulcken booznemen / op
dat hy die selfde ouerwonnen
hebbende / ten laetsten alle den
Christenen mochte wtroepē:
Als hy nu op de repse was / so
wert hy met eenen pyl in zijn
zijde geschoten / ende niemant
en can de verespchen / vā waer
ofte van wie dat desen pyl ge-
schoten wiert: Maer hy heeft
selfs alleene gheloofst / dat hy
dooz den dienst des Enghels
van Christo is geslagen ende
ougebracht gheweest. Want
het bloedet met der hant wt de
wonde grijpde / en inde lucht
werpende / heeft hy aldus ge-
sept: Ghy Galileer hebt ouer-
wonnē / met desen nāme Chri-
stus vstaende / gelijckerwijs
wp hier bozen inder beschrij-
uinge der veruolgingen ver-
haelt hebben. Dese Julianus
wiert dan also met eenē pyle
doozschoten / gelijc Achab / en
verliet hiermede Christo / den
hemel / en zijnen geloouigen /
maer hy selue ginck ter Hellē /
gelijc alle andere veruolgers
die booz hem geweest zijn: en
is also bedwongen geworden
de Christelike Kercke opter
Aerden in ruste en vrede te la-
ten blijuē. Desen grouwelike
onderganch des kepers Ju-
liani / beschrijuen veel ouer-
uloedigher in hare Historien /

Theodoretus int 3. boec Cap.
25. Sozomenus int 6. boec int
1. ende 2. Capittel.

Vanden keiser Valente de
Arriaensche Ketter ende ver-
uolger der waren Christenen /
schrijft Prosius / dat hy inden
erghsuolck verlozen heeft / en
tselue verflaghen zijnde / is hy
met eenen pyl geschoten ende
seer gewōt / en also in eē schue-
re gebluchtet / alwaer hy mit
gaders de schuere vanden na-
iagende Gotthen mettē vje-
re vbrant is gewordē. Sulcx
hintmen in het 7. boeck int 33.
Capittel.

Die straf
fe des
kepers
Valen-
tis.

Also is oock die grouwelic-
ke Coninck der Wenden Sy-
limer / in Africa van Bellisa-
rio Justiniani des alderchri-
steliksten kepers hoofstman
ouerwonnen en geuangen ge-
worden / en al het Wendische
volck wert alles tot den gron-
de wtgheroept. En sy hebben
also die cracht Christi benon-
dē / die zijn genade niet en wil-
den aennemē / maer de selue
hartneckichlick en grouwelic
veruolcht hebben.

Die straf
fe der
wenden.

Machomet de afuallige en
valsche Propheete / is ooc van
Godt in dit leuen gestraft ge-
weest / so dat hem toegesondē
is een verschickelike vallen
de siecte / op dat hiermede fou-
de te kenneen gegeuen werdē /
dat zijn leeringe en ghelooue /
twelc hy inde werlt gebracht
hadde / niet en ware bestēdich
noch ghesont / maer cranch en
vallende. Daerna heeft God

Machomets
straffe.

ghes-

Machomet be-
ruchte
selfs dat
hy een en
valschen
Propheet
te sp.

ghewilt dat hy met een oneer-
liche doot soude affsteruē/ met
welcke hy selfs betuygen sou-
de/ (na luyt des regels Deut.
tut 13. Cap. gegeven) dat hy eē
valsch Propheet sp gestozuen.
Want als hy steruen soude/ so
heeft hy te vozen gheseyt/ dat
zijn lichaem gheen begraeffe-
nisse van doe en hadde/ maer
dat ment sozchuuldichlic sou-
de bewaren/ aengesien dat hy
op den derden dach/ na dat hy
gestozuen ware/ wederom vā
den dooden soude berrijsen/ en
heerlick inden Hemel opelim-
nē. Maer als die derde dach
voorz by was gegaen/ desghe-
lijcx ooc de seuē der: is die stanc
zijns lichaems so groot ghe-
worden/ dat hem niemant vā
verre en mochte verdraghen/
derhaluen is hy begrauen ge-
worden. Ende voorzwaer dese
veruloecte bedrager Macho-
met/ en heeft van niet anders
als den alderschendelicksten
stanc achter hem gelaten: en
als hy hem beroemde dat hy
ten Hemel soude opelinnen/
soo is hy vanden wech afghe-
dwaelt/ en inder hellē geuallē.

Die straf
se der Sa-
racenen.

Ende hoewel Machomet's
nauolgers en aēhangers seer
victorieus in de werelt warē/
nochtā is het meeste deel der
seluer/ den wilden dieren ghe-
lijcker geweest/ dan redelicke
menschen. Want gelijc wilde
beesten om te verscheytē ende
te verwozen geboren zijn/ en
haerseluen onder malcanderē
bypen/ verkinden en verschey-
ten/ also betuygen de Historiē

dat die Saracenen ooc desen
beesten gelijc zynde/ een wilt
grouwelick en wreet volc ge-
weest zijn.

Doch sy hebbē menichmael
grootte nederlage ende schade
vanden Christenen gheleden.
En op dat ick alle andere Hi-
storien voorz by ga/ so betuygē
alle Historischrijuers eēdrach-
telick/ dat Carolus Martel-
lus Hupsmeester/ oock een re-
gerende Vorst ende Prince in
Vranchrijck/ dypsware crij-
gen tegen den Saracenen/ die
wt Hispanien in Vranchrijck
vielen/ geuoert heeft. Int eer-
ste oorloch is Abdiramus
de Coninck der Saracenen/ by
Touwys vā Carolo Martel-
lo ouerwonnen/ en met hem
zijn verslagen dyp hondert en
vijf en tseuentic dupsent Sa-
racenen. De Chronijcke van
Vranchrijck telt vier hondert
dupsent. En van den Christe-
nen zijn niet meer als vijftien
hondert gebleuen. Dese slach
is geschiet int Jaer ons Bee-
ren Christi 730. Daerna int
Jaer Christi 736. als Athy-
nus de Coninck der Sarace-
nen ten laersten in Vranchrijck
met een ontallic volck weder-
om gheuallen was/ versloech
Carolus oock desen Coninck
by Muison. Ten leste als A-
mozheus met zijn crijchswolc
der Saracenen/ Athynum
gheerne beurijdt hadde/ is hy
oock midtsgaders den zijnen
verslaghen geworden.

Vaerenbouen so is het eynde
de en wtgauck des Saraceni-
schen

Grootte
nederla-
ghe der
Sarace-
nen/ teg-
den Chri-
stenen.

Het eynde
des
Sarace-
nischen
rijcs.

schen Aijer/seer verschickelic om hoozen / in welke (als in eenen spiegel) die toozne ende straffe Godes tegen haer/ge-señ wozt. Want gelijc wy hier te bozen in de veruolginge bewesen hebbē / heeft Selym de eerste Turcksche Keyser / die vader Solymanni/het Saracenische Rijk verdzucht en te niere gemaect. En noch daer enbouwen heeft hy door Synā zynē Veltheere/ met twee geweldige ongehoorde nachtē/ Communberum den Sultaen ouerwonnen: den eenē by Gazam/een stad in Syria: dē anderen niet verre van Alheppo/ in Egypten: daer na heeft Selym de gantsche Turcksche macht/ tot Alheppo inde groote stad geuoert / en die strydt duerde inde stad / twee gantsche dagen en twee nachtē / al eer hy al die stercken conde innemen. Het en can met geenē woorden wtgedrukt wordē/ hoe vele bloets dat op die tijt verstozt is gheweest/ende hoe grouwelick die Turcken hen tegen de Saracenen getweert hebben. Het slot des stadts is op dē 25. Januarij anno 1517. ingenomen. En die Sultaen selfs die vlucht nemēde/ heeft hē versteke inde biesen eēs morasch/daer wt ghetrocken zijn de/ is hy tot Selym gebracht/ en door zyn beuel wert hy na vele en verschepdē tozmentē/ op eenen Ruyple geset/ende is met grooter schande door die stad geuoert/ en ten lesten by de poorte Baszwel opgehan-

gen. Int selfde Jaer op dē 13. Aprilis/ is dit droeuige spectakel geschiet/ dat die machtsche Keyser Syria en Egypti/ etc. int volle aensien vande zynen/so versmadelick is opgehanghen gheweest.

Dese Sultaen/ is die alderleste Vorst der Saracenen geweest / en met hem zyn gnielt alle de Saracenen en hoouerdige Mamalukien. Hierō bewijst oock Godt in desen zijne macht/die van wege het bloet zynder geloouigen/vandē onreynen honden wrake ghenomen heeft. So daer nu eenige begeerich zyn om oueruloediger beschijuinge van dese Historie te hebben / die mogē wt Paulo Iouio tselfde gnenen.

Vesgelijcx hebben de Turcken oock selue die hant Gods ^{Die straf} genoot / ende dickwils sware ^{se der} straffen van wegghen haerder veruolginge geleden: want sy hebben menichmael van den Christenen neerlage ontfangen / en daerbeneuen ist in die eewighe raet Gods besloten/ wat sy noch voortaeen sullen lijde. Het is gewis/dat sy oorten laersten sullen gestelt wordē voor dē Richterstoel Christi/ gelijck alle andere volckē/ om aldaer rekeningē van alle haren handel te geuen.

Wā die straffe der Pausen/ ^{Die straf} de welke de Christelicke kiert ^{se der} he veruolcht hebben/soude de ^{se der} Pausen. le wt de Historien comen verhaelt worden/twelcke om alles te vertellen / te seer lanck soude vallē. Maer op dat ick

doch coztelick wat mach by
byzengen/ so ist seker ende wa-
rachtych/ dat Godt dese Pau-
sen niet meer als alle andere
Vuolgers/ ghespaert en heeft/
want daer en wert niet geuon-
den/ welke hare conscientien
hertelicker slaet/ en hē meerla-
stich is / of hooger beswaert/
dā wanneer peimāt niet ernst
hen teghen spreect.

Seleerde
mannen
zijn van
Gode p.
weert tegē
dē Paus

Derhaluē so heeft God tot
allen tijden/ tegē hen verweert
dappere partijē/ dooz dē welc-
ken sp van weghen harer son-
dē/ lasterē / en schendelicke da-
den / swaerlic verclaecht ende
beschuldicht zijn gheworden/
namelick / om dat sp de ware
leere veruolscht haddē/ en dat
de stoel te Romen niet en wa-
re eē also danigen stoel/ gelijc-
kerwijs als sp boozgauen:
Item dat ooc den Paus geen
sins alfulcken macht en had-
de/ als hy hemseluē toeschreef.
Maer dat die oude Bisschop-
pen van Romen/ sulcke man-
nen geweest zijn/ gelijck sp ver-
maert werden/ te weten/ wa-
rachtyge ende oprechte goede
Herders/ welckers voetstap-
pē sp niet en volchden. Alful-
ke vermaningen en ernstighe
bestraffinghen/ zijn den Pau-
sen so lastich gheuallen/ dat sp
aen hare tegensprekers/ alles
welcke in haerē macht was/
niet onuersocht gelatē en heb-
ben / Ja sp en hebben ter we-
relt geene ruste ghehad/ vooz
en al eer dat sp haren vbandē
den boosdadighen menschen/
ketterz ende opzoermakers

vant leuen ter doot ghebrachte
hadden. Dies niet te min/ sp
hebben noch euenwel eenen
beschuldiger en aenclagher in
hare conscientien gehadt/ den
welcken sp in geenderlep wij-
se en hebben comen gherust
maken noch te vreden stellen/
welcke doch die sekerste / Ja
die alder swaerste straffe ende
pijne is.

Hierenbouen so heeft God **god heeft**
noch verweckt tegen dē Pau **geweldi-**
sen/ den machtichsten Contre **ge kers**
gen en kerseren als hare tegē **ters tegē**
partijen/ de welke niet groo- **dē Paus**
te dapperheyt en autozitept/ **weckt.**
hen tegen gesproken ende be-
schuldticht hebbē. Kerser Fre-
derick die eerste / ghenaeemt
Barbarossa/ heeft den Lega-
ten der Pausen het Rijkhe ver-
boden / en wt Duptslant we-
derom na Romen ghesonden.
Hy verboot oock den Dupt-
schen niet meer na Romen te
trecken / en aldaer te appelle-
ren/ etc. En als nu die Paus
Adrianus de vierde/ hem hier
van grootelick beclaechde/ dē
kerser vermanende / dat die
croone en het Roonsche Rijk/
vanden Paus en der stadt Ro-
men ware / so heeft dē kerser
hem tegē gesproken en gesept/
datse van God/ en niet vande
Paus noch de stadt Rome en
quame. Hy heeft oock die ooz-
sake verclaert/ waerom hy de
Legatē des Paus het Rijkhe
verboden hadde / segghende:
dat sp in Duptslāt hare pze-
ticken en conspiratien mac-
ten/ tweedzachten planteden/
dē

Kerser
Frede-
rick Bar-
barossa.

de Kerckē beroofdē/ en dat sy
waren roovers/ en geene pre-
dicanten/ als die niet en sozch
den ouer de salichz des volcx/
maer alleene hen beneerstich-
den om haer gelt te vercrjgē.
En noch vele dergelijcke an-
dere rebenen meer / zijn van
hem geantwoort. So yemant
daertoe lust heeft / mach lesen
wt Pauclo Generat. 37. int
76. blat / en oock in Radeuici
3. boeck int 10. Cap. etc.

Op sulcker wijze heeft hem
oock de heerliche en Christe-
liche Vorst / Keyser Frederic
de tweede/ gestelt tegen dē on-
rustigen stoutē Paus Grego-
rium de negende. Teghen de-
sen Keyser liet de Paus dyp
Bullen wtgaen/ met welcken
hy hem gantsch verbande en
verdoemde. Maer die Keyser
en vele heerliche mannen heb-
ben den Paus bestraft / van
wegen zijner Tyranie en on-
gerechtighejdt: waer van de
getuygenissen geschreue zijn/
in die sentbrieuē Petri de Vi-
neis/ ende in Pauclo in dat
825. en 826. blat. Doe ter tijdt
wert tot Liegenburch vā Vor-
sten en Bisschoppen een heer-
lick Concilium gehouden/ int
welcke Eberhardus Bisscop
tot Saltzburch/ een seer stren-
ge humaninge tegen dē Paus
ende zijnen aenhanck ghadt
heeft / waer in hy der Pausen
tyranie/ moerwille/ lasterin-
ghen / ende seelicke daden seer
swaerlick bestraft/ ende daer-
beneuen oock te kennen geeft/
dat dē Paus de Antichrist zy.

Wie dat wil/ mach zijn Ora-
tie lesen in Joanne Auentino
int 7. boec zynder Historie aen
het 683. blat. Daer wort ooc
vanden selfden Auentino/ een
seer groote clachte ende ont-
schuldiginge int 720. blat zyn-
der Historie Vhaelt/ vā Mein-
radi des Grauen van Tyrol/
den welcken de Paus Nico-
laus de vierde gebannen had-
de/ teghen desen heeft hem dte
Graue verantwoort/ ende dē
Paus booz den Antichrist ge-
scholden.

Oock is daer eenen groo-
ten twist gheweest tusschen
Paus Joannem de 22. en den
Keyser Lodouicum de vier-
de/ welke teghen den Paus
Keyserliche bzyeuen heeft late
wtgaen / in welcken hy seer
swaerlick den Paus beschul-
dicht / en onder andere wooz-
dē hem noemt een Dupuel en
Antichrist/ brēgt ooc hy ster-
ke argumenten zijns scheldēg
en clagens. Wie wil/ die lese
hier van Joannem Auentiniū
in zijn 7. boec Annalium. Bo-
iozum.

Vouē dese geweldige straf-
se der Pausen/ is noch een ve-
le swaerder op gecoomen/ na-
melick / dat die Pausen selfs
om den stoel onder den ande-
ren vpyantlick getwist/ malcā-
deren vuolcht / aengeclaecht/
en op het swaerste gescholdē/
Item crjgen geuoert/ de rene
den anderen omghebracht en
verdrucht hebben. Want O-
nophrius Panuinius in Epi-
tome Romanorum Pontifi-
cum/

Grane
meynat
tot Ty-
rol.

Keyser
Lodouicus
die 4.

die scheu-
ringhen
der groo-
ster
kercken.

Keyser
Frederic
die 2.

Eber-
hardus
Bisschop
vā Saltz-
burch te-
gen den
Paus.

rum / vertelt vā die tijde Gze
gozij de seuenste / tot op Wba
num de sefte / datter binne 294
Jaren / seuen sware Schisma
ta / scheuringen en oneeniche
den / onder den stoel te Romen
gheweest zijn / en dat in desen
tijdt seuenmael / twee Pausen
te gelijcke zijn geweest / en ten
laetsten ooc dyse / van welcke
eenen pegelicken die warach
tige Paus en Verder zijn wil
de / en verbanden en verdoem
den also deen den anderē / etc.

Die groo
te Schen
dinge.

Ma dese seuen oneeniche
den / is het achste / ende alder
grootste Schisma gheuolcht /
twelcke zijn begin nam onder
Wbano de sefte / en Clemente
de seuenste / en heeft 39. Jaren
geduert / tot aen her Conciliū
van Constantz. In dese tijden
hebben die Pausen seer schan
delich onder malcanderen ge
twistet / en die een den anderē
beschuldicht / met Vallē / vrie
uen / en openbare geschriften /
also wanneer het pemaent an
ders dan sy selfs gheschreuen
hadde / datmen dien aen zijn
leuen soude ghestrafte hebben.
Want sy hebben opentlic mal
canderē Schismaticos / ende
Ketters gescholten / ende met
noch meer oneerliche titulen
afgemaelt. Die dese dinghen
breeder begeert te weten / die
laet lesen die boecken Theodo
rici Apem de Schismaticis / en
sonderlinge het 3. boec. En de
se Theodoricius is dā geweest
een dienaar der Pausen / waer
wt sy des te eygentlicher vā
dese dingē heeft conē schryuē.

Theodozi
us Ap
ein.

Maer dit zijn warachtighe
verschrickeliche straffen ende
wzaken Godts / met welcken
die Pausen selfs haren stoel
ommekeeren / en euenwel om
desen omgekeerden stoels wil
le / schelden en verscherren sy
malcanderen des niet te min.
So dieuen al dese dingen den
geloouigen tot een onderwij
singē / vermaninge en troost.
Want ist dat sy willen / so con
nen sy lichtelich wt dese oneer
liche handelingen der Pausen
verstaē / watmē vā desen stoel /
en van dien diese besitten / be
hoort te oordeelen. Desgelijck
connen sy ooc bemerken / dat
God der geloouigen vergotē
bloet / nimmermeer ongestraft
en laet bliuen.

Daerenbouen hebben seer
bele Pausen desen stoel besetē /
so datter van die tijde Gze
gozij de 7. af / tot op Gregozij de
13. 68. Pausen gheweest zijn /
doch in dese gantsche tijdt en
zijn nietmeer dan 26. Room
sche Coningen en Keyserē ge
weest / die van Hentico de 4.
beginnende / tot op Maxim
ilianum de 2. geregeert hebbē.
Doch wepnich Pausen (wt eē
so grooten getal) hebbē haren
stoel lange beseten / maer den
meestendeel sijn in eenen coztē
tijt verdwenē geweest. Want
het is den aert en natuere des
Roomschen stoels / dat sy nie
mandt gheern langhe en ver
draecht. Daerom betuygē die
Historien / desghelijck leert
de daghelijcke eruaringe /
dat vele vā wege sware cranc
heden /

Die Paus
sen besit
ten haren
stoel niet
langhe.

heden/bedwonghen zijn ghe-
weest desen stoel te verlaten.
Sommighe zijn vanden haren
doot gewondē/ en niet eē hae-
stige onuersielicke doot wech
genomen. De sommighe zijn
bupten haren stoel gestozuen.
Sommighe zijn wt den selui-
gen verdrzenen/ verlaecht en-
den geuanghen. Sommighe
zijn doorz het fenijn om cleuen
ghebracht. Lucius de tweede
van dien name/ is vanden zij-
nen gesteenicht. Lucius de 3.
is wt die stadt geworpen/ zijn
hupsgefin is verflaghen/ som-
migen zijn de oogen wtgeste-
ken/ andere zijn op ezels ach-
terwaerts geset/ en niet groo-
ten smaet en schande doorz die
stadt omgelept. Adrianus de
vierde/ die veruolger des kei-
sers Frederic de tweede/ is aē
een vliege of mugge/ als som-
mige schijuen/ verstiet. Joā-
nes de 21. is onuersiens onder
een gewelft dat haestelick ne-
der viel/ doot gebleuen. Joā-
nes de 12. is van een Wozgher
(in ouerspel by zijn hupsurou-
we beuonden) doot geslagen.
Philippus die Coninck van
Byzantijre/ heeft den stouten
en hoochmoedigen Paus Bo-
nifacium de 8. doen vangen/
en te Rome laten voerē/ daer
hy binnen 35. dagen van groo-
ter droeffnisse ghestozuen is.
Van hem werdē dese spreucke
gheseyt: Intravit vt vulpes/
regnavit vt leo / et mortuus
est vt canis / dat is: Hy is op
de stoel gecomen als een Vos/
heeft geregeert als een Leeu-

we / is afghestozuen als een
Dont. En vele dergelijke din-
gen meer/conden wt die histo-
rien aengheteekent worden/
maer dese wepnige getupge-
nissen geuen ghenoechsaem te
kennen/ dat God den Pausen
als veruolgers zijner Christe-
licher Kercke/ niet en heeft on-
gestraft gelaten/ maer dat hy
tallen tijden het bloet zijnder
geloouigen geworpen heeft.

Doch op wat maniere alle
dese dingen hem toedragen/ so
en is nochtans niet sekerders
ouder den Hemel op deser aer-
de / dan dat alle boose daden/
maer sonderlingen die veruol-
gingen en het bloetuergieten
der geloouigen/ seer swaerlick
met een rechtuerdich oordeel
van God sullen gestraft wor-
den. En den geneu die hier te-
genspreke/ seggende: Het wort
metter daet beuonden/ dat ve-
le schandelicke menschen/ en
die alderwreestse veruolgers
voorzspoedich zijn/ en in goedē
welstant wt dit leuen vschey-
den / so dat zijt nemmermeer
des te quader en hebben. Ant-
woorde wy aldus: Dat God
niet alle in dit leuē en strafe/
maer oock inden toecomende
tijdt / na desen lichamelicken
doot/ daerom diet hier ontoe-
mē zijn/ en hebbē aldaer haer
straffe niet ontloopen. Gelijc
kerwys inden Euangelio van-
dē sijcke man geschreuen is/
die opter Aerden wel hadde
zijn goet ontfangē/ maer moe-
ste daerna met den byere ghe-
pijnicht worden. Daerō heb-

God-
strafe
voorzē
ker/ist
niet in
dit leuen
so salt
hierna
maels
zijn.

Abb. 10.
Purgens.
fol. 303.

Bonifacius
de 8.
Paus.

ben die boozsichtige mensche /
altijt gewensche / dat God al-
les / welcke sy hier souden lij-
den / hen in dit leuen wilde op-
leggen / ende niet in het toeco-
mēde. Want het woort booz
warachtich en gewis gehou-
den / en also ist oec inder waer-
heyt / dat die straffen en pijnē
des toecomenden leuens / die
alderwaerste / Ja oec gātsch
onwetsprekeliich zijn.

En hier sal ick ten laetsten
desen geheelen handel beslupe-
te / met die seer heerliche ende
costelike woorden des H. A-
postels Pauli / die in dē 2. brief
tot den Thessalonicensen int
2 The. 1. 4. 1. Cap. also spreekt:

Wy roemen vā v in dē Ge-
meente Gods / van uwe lijd-
saemheyt en ghelooe / in alle
uwe veruolgingen en verdru-
kingen die ghy lijdt. Het wel-
ke is een bewijsinge des recht-
uerdigen oordeels Gods / op
dat ghy weerdich ghemaect
wozt den Coninkrijcke Go-
des / vooz het welcke ghy lij-
det. Dewyle het recht is by
God / den genen die v verdru-
ken / verdrukkinghe te vergel-
den: En v / ghy die verdrukt
werdt / ruste met ons / als die
Heere Jesus sal geopenbaert
worden vanden Hemel / met
die Engelen zijner macht / met
blānigen vyere / wozake doen-
de ouer de ghene die God niet
en kiemen / en die den Eūā-
gelio onses Heeren Jesu Christi
niet ghehoorzaem en zijn. De
welcke sullen straffe lijden / na-
melich / die eewige verderuin-

ge / vā den aengesichte des Hee-
ren / en van de heerlicheyt zijn
der macht: als hi sal comē om
vereert te worden in zijne hep-
ligen / en wonderbaer te wor-
den in alle de geloouigen / etc.

Hier toe behoort oec dat 19.
en 20. Capittel wt die Open-
baringe des H. Apostel Joā-
nis / etc.

De Heere Jesus wil met
zijn genade allen veruolgers
bekeeren / op dat sy wt Wolue
Lāmerkens mogen werden.
By vertrooste en stercke oock
den veruolghden met zijnen
crachtighen Gheest / dat sy by
Christo en zijnder waerheyt
volstandich bliuen / alle dwa-
lingen / leugene / en Afgoderie
haten / en in Christo alle ver-
uolghinghen ouerwinnen / op
dat wy al te samen met mal-
canderen die eewige salicheyt
gebruycken mogen. Amen.

Hier wert noch bygeuoecht / een seer
schoon exempel des byronen Elea-
zari / genomen wt het 2. boeck der
Machabeen int 6. Capittel.

Ick moet nu hier den leser ^{2 Mac. 6}
bermanen / dat hy hem ^{12.}
niet en erghere ouer desen
iaumer: maer gedencke /
dat hem die straffe ten verder-
ue / maer ons ter waershou-
winghe gheschiet zy: Want dat
is een groote genade / dat God
de sondaers stoot / dat sy niet
voort en gaen / en is in corten
achter hen met der straffe.
Want onse Heere en siet ons
niet so lange na / als den ande-
ren heydenen / die hy laet he-
nen

Die tot
roemste
Christi te
Goordes
le.

Kuste
der ghe-
louigē.

Straffe
tegen de
angeloo-
nigen.

nen gaen / tot dat sy haer mate
der sonden veruult hebbe / dat
hyse daer nae straffe : Maer
weert ons dat wy het niet te
veel en maken / en hy hem ten
laefsten aen ons niet wreken
en moet. Daerom en heeft hy
zijne barmherticheydt noch
noyt gantschelicken van ons
ghenomen: ende of hy ons al-
reede met eenen ongelucke ge-
tuchtiger heeft / so en heeft hy
doch gelickewel zijn volc niet
gantsch verlaten. Dit hebbe
ick hier tot eener vermaninge
willen segghen : nu willen wy
weder op die Histozien come.
Daer was eenen van de vooz
naemste Schyftgheleerden/
namelick Eleazar/ een out be-
daecht ende nochtans een seer
schoon man/ den seluen bzaken
sy met ghewelt den mont op/
dat hy Swijnen vleesch eten
soude. Maer hy woude lieuer
eerlick steruen/ dan so schande-
lick leuen/ ende leedt het gedul-
dichlick. En doe hy ter mar-
telie ginck/ straffede hy de ge-
ne die daer verboden vleesch
aten/ wt liefden des rijelicken
leuens.

Die nu daertoe geozdineert
waren / dat sy die lieden tot
Swijnen vleesch tegē de Wet
brenghen soudē / dewijle sy
hem eenen langen tijt gekent
hadden/ namen sy hem op een
zijde/ ende seiden : Sy woude
hem vleesch brenghen/ dat hy
wel eten moeste: maer hy sou-
de hem gelaten / gelijck of het
geoffert Swijnen vleesch wa-
re/ en soude het den Coninc te

wille eten / op dat hy also hy
den leuen bleue/ ende die oude
kennisse gheniet. Maer hy
bedachte hem alsoo/ als oock
dan zijnen grootē ouderdom/
ende ijsgrauwen coppe / oock
zijnen goeden wesen / dat hy
vander ieuget op geucert had-
de/ betaemde/ en der hepliger
Godlicker Wet gelijck was/
ende seide claer wt : Schickt
my flechs voort wech / onder
die Aerde int graf. Want het
soude mynen ouderdom qua-
lick betamen/ dat ick also huy-
chelen soude : dat die ionghe
ieuget gedennen moeste/ Ele-
azar / die nu tnegentich Jaer
out is/ zo oock een Heyden ge-
worden. En sy also door mijn
huycherie verlept wordē / dat
ick my alsoo vooz den lieden
stelde / ende mijn leuen sulck
eenen cleyen tijt/ dien ic noch
te leuen hebbe/ also verschoon-
de : dat ware my een ewighe
schande. Ende tis waer/ wat
hebbe ick doch daer van/ of ic
schoon nu der menschen straf-
fe alsoo ontulode / dewijle ick
Gods handē/ ick sy leuendich
of doot/ niet ontulieden en cā?
Daerom wil ick als nu bzo-
lickē steruen/ als het my ou-
den manne wel betaemt/ ende
der ieuget een goet exempel
nalaten/ dat sy ghewillichlick
ende byjmoedelick / om der
heerlicker Hepligher Wets
wille / steruen. Doe hy dese
woorden also gesproken had-
de / brachten hem aen de
martelie/ en die gene die hem
lepden ende te voren byen-

Vande veruolghinghe

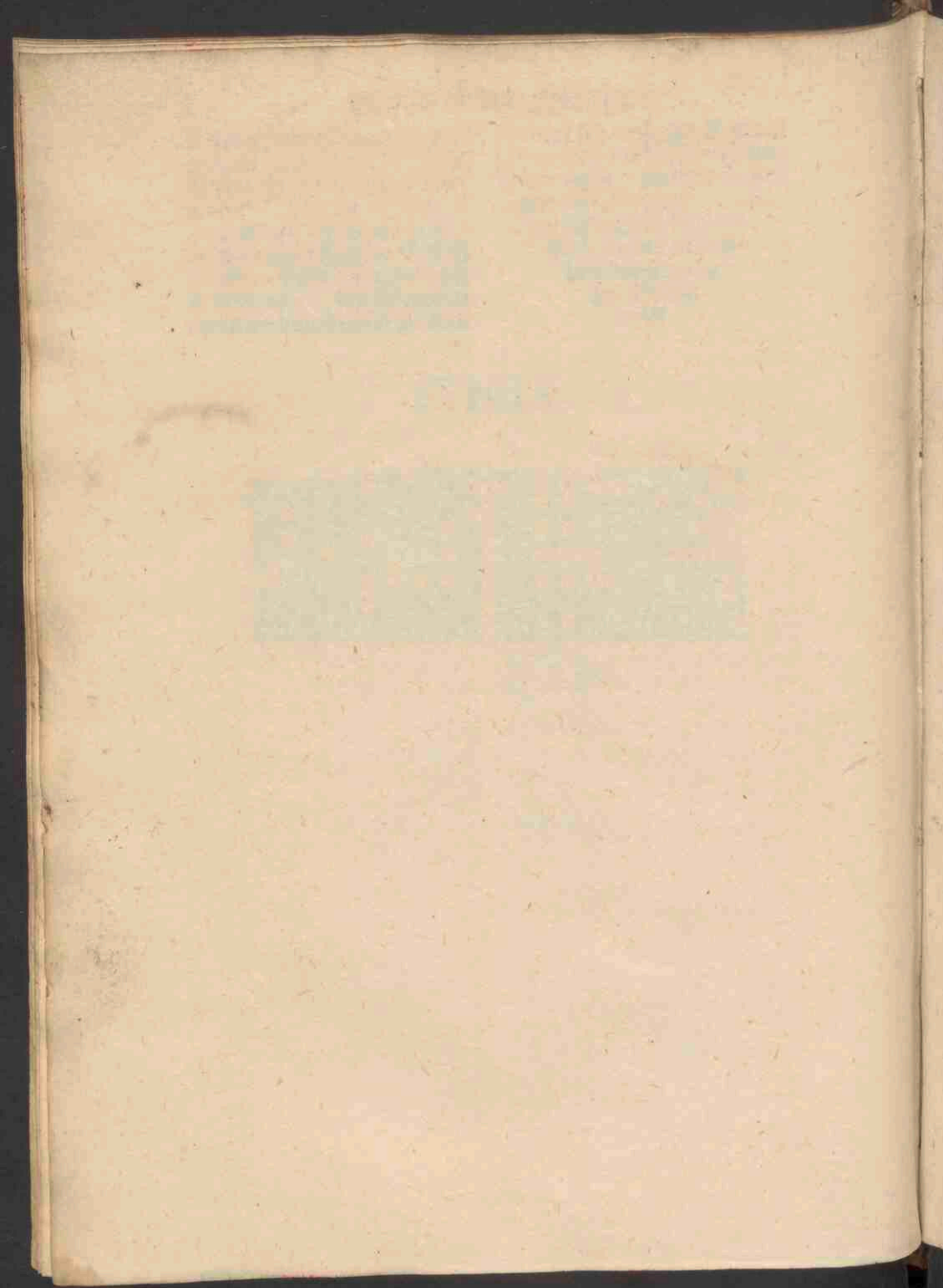
delick gheweest waren / ver-
grimde op hem / om der wooz-
den wille: want sy meynen/
hy hadde het wt verwaent-
heyt gesept. Ende als sy hem
nu geslaghen hadden / dat hy
steruen moeste / suchtede hy/
ende sprack: Oe Heere dien
niet verborge en is / die weet

het / dat ick de slagen en groo-
te smerten / die ick aen mynen
lijue dzaghe / wel hadde mo-
ghen vooz by gaen / wan-
neer ick ghewilt hadde:
maer na der ziele ly-
de ickse gheerne
om Godts
wille.

FINIS.

U¹⁸ 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100 101 102 103 104 105 106 107 108 109 110 111 112 113 114 115 116 117 118 119 120 121 122 123 124 125 126 127 128 129 130 131 132 133 134 135 136 137 138 139 140 141 142 143 144 145 146 147 148 149 150 151 152 153 154 155 156 157 158 159 160 161 162 163 164 165 166 167 168 169 170 171 172 173 174 175 176 177 178 179 180 181 182 183 184 185 186 187 188 189 190 191 192 193 194 195 196 197 198 199 200 201 202 203 204 205 206 207 208 209 210 211 212 213 214 215 216 217 218 219 220 221 222 223 224 225 226 227 228 229 230 231 232 233 234 235 236 237 238 239 240 241 242 243 244 245 246 247 248 249 250 251 252 253 254 255 256 257 258 259 260 261 262 263 264 265 266 267 268 269 270 271 272 273 274 275 276 277 278 279 280 281 282 283 284 285 286 287 288 289 290 291 292 293 294 295 296 297 298 299 300 301 302 303 304 305 306 307 308 309 310 311 312 313 314 315 316 317 318 319 320 321 322 323 324 325 326 327 328 329 330 331 332 333 334 335 336 337 338 339 340 341 342 343 344 345 346 347 348 349 350 351 352 353 354 355 356 357 358 359 360 361 362 363 364 365 366 367 368 369 370 371 372 373 374 375 376 377 378 379 380 381 382 383 384 385 386 387 388 389 390 391 392 393 394 395 396 397 398 399 400 401 402 403 404 405 406 407 408 409 410 411 412 413 414 415 416 417 418 419 420 421 422 423 424 425 426 427 428 429 430 431 432 433 434 435 436 437 438 439 440 441 442 443 444 445 446 447 448 449 450 451 452 453 454 455 456 457 458 459 460 461 462 463 464 465 466 467 468 469 470 471 472 473 474 475 476 477 478 479 480 481 482 483 484 485 486 487 488 489 490 491 492 493 494 495 496 497 498 499 500 501 502 503 504 505 506 507 508 509 510 511 512 513 514 515 516 517 518 519 520 521 522 523 524 525 526 527 528 529 530 531 532 533 534 535 536 537 538 539 540 541 542 543 544 545 546 547 548 549 550 551 552 553 554 555 556 557 558 559 560 561 562 563 564 565 566 567 568 569 570 571 572 573 574 575 576 577 578 579 580 581 582 583 584 585 586 587 588 589 590 591 592 593 594 595 596 597 598 599 600 601 602 603 604 605 606 607 608 609 610 611 612 613 614 615 616 617 618 619 620 621 622 623 624 625 626 627 628 629 630 631 632 633 634 635 636 637 638 639 640 641 642 643 644 645 646 647 648 649 650 651 652 653 654 655 656 657 658 659 660 661 662 663 664 665 666 667 668 669 670 671 672 673 674 675 676 677 678 679 680 681 682 683 684 685 686 687 688 689 690 691 692 693 694 695 696 697 698 699 700 701 702 703 704 705 706 707 708 709 710 711 712 713 714 715 716 717 718 719 720 721 722 723 724 725 726 727 728 729 730 731 732 733 734 735 736 737 738 739 740 741 742 743 744 745 746 747 748 749 750 751 752 753 754 755 756 757 758 759 760 761 762 763 764 765 766 767 768 769 770 771 772 773 774 775 776 777 778 779 780 781 782 783 784 785 786 787 788 789 790 791 792 793 794 795 796 797 798 799 800 801 802 803 804 805 806 807 808 809 810 811 812 813 814 815 816 817 818 819 820 821 822 823 824 825 826 827 828 829 830 831 832 833 834 835 836 837 838 839 840 841 842 843 844 845 846 847 848 849 850 851 852 853 854 855 856 857 858 859 860 861 862 863 864 865 866 867 868 869 870 871 872 873 874 875 876 877 878 879 880 881 882 883 884 885 886 887 888 889 890 891 892 893 894 895 896 897 898 899 900 901 902 903 904 905 906 907 908 909 910 911 912 913 914 915 916 917 918 919 920 921 922 923 924 925 926 927 928 929 930 931 932 933 934 935 936 937 938 939 940 941 942 943 944 945 946 947 948 949 950 951 952 953 954 955 956 957 958 959 960 961 962 963 964 965 966 967 968 969 970 971 972 973 974 975 976 977 978 979 980 981 982 983 984 985 986 987 988 989 990 991 992 993 994 995 996 997 998 999 1000 1001 1002 1003 1004 1005 1006 1007 1008 1009 1010 1011 1012 1013 1014 1015 1016 1017 1018 1019 1020 1021 1022 1023 1024 1025 1026 1027 1028 1029 1030 1031 1032 1033 1034 1035 1036 1037 1038 1039 1040 1041 1042 1043 1044 1045 1046 1047 1048

Handwritten text, likely a title or header, in a cursive script, possibly in Arabic or Persian. The text is faint and difficult to decipher.

h 30691

150000 113 1/2 12 1/2

hant xpm de hoc qd offm iohis
qm pabat & de hoc qd samarie
hamie p hoc dicitur ebat id eo
iohce t sua solute sit pcedit
qd po audir qm esse flm (2o fm
este mpti ubi flm oportet
crepare. fm audir p hoc qd iohes
no baptizabat nisi si d pto xpi
& id eo xpo baptizans non sur-
pabat offm iohis & magis ex-
terebat offm a iohce ptemzari
& hoc est qd dicitur Ita dicit
iohce & dixit is p homo qd
ante mpt fuerit ei dant de glo.
Quia ad pto a deo est & id eo
fm dymntem collato dme
dymnt offm iohis at non

xpi alicui. ppter dicitur vocatur
se ex serm t indigni. Dicens
fm no fm dnm qd solut corri-
gram calciamanti fm) Et e qma
colabat dispctas suas reprimere
volentes ipm ad indut monere
et pmi dicit qd pto id eo hnt
fm magis loqm caritate. Ita
oportet. Sic audir fm esse
mpti. s. fmit fm dnm qd pte
fmnt xpi. Ita dicit i. d. qd pmo
on dit flm (2o qd dicit pncipale
ntm ubi fm credit flm. p
pbat. mpt iohis). poma fmnt
ex altione origis xpi fm) ergo
de surtu qd & hoc qm ad dnm re-
qd corp2 xpi formam est dnt

hic potest ea qm ad hanc

